

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Державний вищий навчальний
заклад «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Міністерства освіти і науки України

SHEI "Pereyaslav-Khmelnytskyi
Hryhoriy Skovoroda
State Pedagogical University"
(Pereyaslav-Khmelnytsky, Ukraine)

Випуск 4 – 2016

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА:

- *методологія,*
- *теорія*
та технології

PROFESSIONAL EDUCATION:

- *methodology,*
- *theory*
and technologies

Збірник наукових праць
The collection of scientific papers

Київ
Педагогічна думка
2016

УДК 378:001.8(082)
ББК 74.58в
П 84

Засновник — Державний вищий навчальний заклад
“Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди”

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №21232-11032Р від 13.02.2015 р.

Видання засновано у 2015 році

Виходить двічі на рік

Збірник наукових праць “Професійна освіта: методологія, теорія та технології” включено
до Переліку наукових фахових видань України у галузі “Педагогічні науки”
(Наказ МОН України №241 від 09.03.2016 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”
(протокол №4 від 19 жовтня 2016 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ДОБРОСКОК І.І., доктор пед. наук, професор (головний редактор);
ЄВТУХ М.Б., дійсний член НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор);
КОЦУР В.П., дійсний член НАПН України, доктор іст. наук, професор (науковий редактор);
БІРЮК Л.Я., доктор пед. наук, професор;
БОГДАНОВА І.М., доктор пед. наук, професор;
БОГОЛІБ Т.М., доктор екон. наук, професор;
ВАЙНТРАУБ М.А., доктор пед. наук, ст. наук. співробітник;
ВАСЯНОВИЧ Г.П., доктор пед. наук, професор;
ГРИШКОВА Р.О., доктор пед. наук, професор;
ДРОЗДОВА І.П., доктор пед. наук, професор;
БАСЮК Л.В., кандидат пед. наук (технічний секретар);
КОБЕРНИК О.М., доктор пед. наук, професор;
ЛАМАНАУСКАС В., доктор соціол. наук, професор (Литовська Республіка);
ЛЕВИЦЬКИЙ Ч., доктор пед. наук, професор

(Республіка Польща);
НАБОКА О.Г., доктор пед. наук, професор;
ОВСІЄНКО Л.М., кандидат пед. наук, доцент (відповідальний секретар);
ПАЗЮРА Н.В., доктор пед. наук, доцент;
ПАШЬКО Я., доктор пед. наук, професор (Республіка Польща);
ПЕЛЕХ Ю.В., доктор пед. наук, професор;
СЕРДІЮК Н.Ю., кандидат пед. наук, доцент (відповідальний редактор);
СІГАЄВА Л.Є., доктор пед. наук, професор;
СТЕПАШКО В.О., доктор пед. наук, професор;
ТОПУЗОВ О.М., доктор пед. наук, професор;
ШАПРАН О.І., доктор пед. наук, професор;
ШАПРАН Ю.П., доктор пед. наук, професор;
ШЕФЕР М., доктор екон. наук (Франція);
ШМИД К., д. пед.н, професор (Республіка Польща);
ШЯДЖОВЕНЕ Н., доктор соц. наук, професор (Литовська Республіка).

П 84 **Професійна освіта: методологія, теорія та технології:** зб. наук. праць. / [ред. колегія: Доброскок І.І. (голов. ред) та ін.]. — Київ.: Педагогічна думка, 2016. — Вип. 4. — 260 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новаціями в освітній галузі.

Редакція може не поділяти думку авторів.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

The collection of scientific papers “Professional education: methodology, theory and technologies” includes the publication of original articles in Ukrainian, Russian and English (mixed languages) of theoretical and experimental nature on the current issues of professional education.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

ISBN 978-966-644-413-7

© ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький
ДПУ імені Григорія Сковороди”
© Педагогічна думка, 2016

ЗМІСТ

Надія Вовк

ІГРОВЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ
ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ В УЧНІВ 5

Petro Voloshyn,

Anna Voloshyna

MUSIC AS A MEANS OF
CIVIC PERSONALITY DEVELOPEMENT 18

Світлана Доценко

ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
В УМОВАХ STEM-ОСВІТИ 32

Тетяна Зенченко

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ 47

Олександр Канівець

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ФІЛОЛОГІВ-БАКАЛАВРІВ
У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ 58

Svitlana Koval

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE QUALIFIED
ECONOMIST IN THE LABOUR MARKET 71

Тетяна Козій

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО
ФАХІВЦЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 86

Elena Kononko

BASIC PERSONAL QUALITIES OF A FUTURE SPECIALIST AS A
PROFESSIONAL COMPETENCE COMPONENT 102

Nataliia Kubiak

TRAINING FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH CHILDREN
FROM DISTANT FAMILIES 115

Зоя Кучер

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ У ГРАФІЧНІЙ
ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ 130

Андрій Литвинов

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОВАЙДИНГУ ПЕДАГОГІЧНИХ
ІННОВАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА 146

Світлана Літовка-Деменіна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ
СТУДЕНТІВ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ "ТУРИЗМ" 160

Лорена Михайленко

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ У США 173

Марина Роганова

ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ 191

Karyna Savchenko

JUSTIFICATION OF THE SUBSTANCE OF FUTURE EDUCATORS
PROFESSIONAL FORMATION REQUIRED FOR THE PRE-SCHOOL
CHILDREN PREPARATION FOR SCHOOL 201

Лариса Сігаєва

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЯКОСТІ ОСВІТИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 213

Оксана Товканець

ОСОБИСТІСНО-ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД
ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ
З ВАЖКОВИХОВУВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ 230

Марина Шемуда, Наталія Сердюк

ЗАСОБИ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА 248

УДК 378.147:377

ІГРОВЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ В УЧНІВ

Надія Валентинівна Вовк,

кандидат педагогічних наук,

кафедра педагогіки і методики технологічної

та професійної освіти,

ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”,

м. Слов’янськ, Україна

Анотація

У статті розглянуто можливості ігрового проектування як технології реалізації підготовки майбутніх учителів технологій до формування культури споживання в учнів, обґрунтовано сутність методики ігрового проектування: зміст та специфіка; мета; класифікація навчально-ігрових проєктів; ролі учасників проєкту; очікувані результати. Наведено приклад навчально-ігрового проєкту, спрямованого на формування культури споживання у студентів.

Ключові слова: *гра; ігрове проектування; проєкт; споживання; споживчий кошик.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. На шляху оновлення змісту сучасної педагогічної освіти окрема роль відводиться технологічному підходу до організації навчально-виховної діяльності, тобто застосуванню сукупності педагогічних технологій. Це зумовлено тим, що технологічний підхід сприяє цілеспрямованому синтезу методів навчання, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття технологічного підходу в галузі освіти з’явилося в середині ХХ ст. на ґрунті проєктованого навчання, характерними ознаками якого було

чітке формулювання навчальних завдань і послідовне їх досягнення. Нині технологічний підхід у сфері педагогічної теорії і практики (С. Гончаренко, О. Пехота, О. Пометун, Г. Селевко, П. Сікорський та ін.) визначається як орієнтація навчально-виховного процесу на гарантований освітній продукт заданого зразка.

Культурологічний підхід орієнтується на соціально значущі культурні цілі освіти, на виховання “людини культури” (В. Біблер, Є. Бондаревська, Р. Іванова та ін.).

Мета статті — розглянути сутність та можливості ігрового проектування як технології реалізації підготовки майбутніх учителів технологій до формування культури споживання в учнів, обґрунтувати сутність методики ігрового проектування.

Виклад основного матеріалу. Культура взагалі та культура споживання зокрема, концентрує в собі соціальний досвід безлічі поколінь людей, іманентно здобуває здатність накопичувати знання про світ і тим самим створює сприятливі умови для його пізнання та перетворення. Головним засобом передачі культури в навчально-виховному процесі є неповторна індивідуальність педагога як носія культури і суб’єкта міжособистісних взаємин з унікальною особистістю того, хто навчається і формується (Х. Валеев).

При цьому основи професійної підготовки майбутнього вчителя технологій до формування культури споживання в учнів охоплюють організацію навчальних дій щодо засвоєння певних стратегій і творчого застосування навчальної інформації у різноманітних сферах майбутньої професійної діяльності.

Означене вище досить вдало поєднується у сучасній технології професійної підготовки — ігровому проектуванні.

“Ігрове проектування” поєднує у собі такі складні педагогічні категорії як “гра” і “проект”. Ігрове проектування розуміють як ігрову діяльність студентів, результатом якої є навчальний творчий ігровий проект, яким може бути самостійно розроблена стратегія, програма дій, послуга тощо — від ідеї до її втілення, що має суб’єктивну або об’єктивну новизну, ви-

конана під керівництвом викладача та представлена до захисту (Л. Ділмер, В. Загвязинський, Т. Качеровська та ін.).

Аналіз сутності ігрового проектування надав підстав Т. Качеровській зарахувати його до технологій навчання, призначенням яких є оптимізація навчально-виховного процесу. Можливості ігрового проектування як технології навчання пояснюються чіткою структурованістю його етапів, сукупністю таких форм, методів і засобів навчання, які призводять до досягнення гарантованого результату з мінімальними витратами часу та сил учасників проектної діяльності [2].

Серед основних ознак технологічності ігрового проектування Т. Качеровська, М. Кларін, О. Пехота, Л. Савченко та ін. виокремлюють такі: постановка мети; алгоритмізація спільної діяльності викладача і студентів; використання таких форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють досягненню гарантованого результату, чіткість та визначеність у фіксації результату, наявність критеріїв його досягнення.

Сутність цієї технології полягає у тому, що: 1) студенти, обравши собі ролі, творчо працюють у складі невеликих груп над виконанням професійно значущого для них проектного завдання; 2) кінцевий результат роботи, форму якого обирають самі студенти (конкурс проектів, прес-конференція, дискусія, демонстрація, творчий звіт, усна презентація тощо), має бути поданий на розгляд експертної ради, інших викладачів і підлягати рейтинговій оцінці; 3) викладач виступає в ролі консультанта, спостерігача за творчою діяльністю студентів, організатора підготовчого етапу ігрового проектування та створення умов для успішної роботи.

Процес навчально-ігрового проектування складається з чотирьох етапів: підготовки учасників до сприйняття змісту проекту, введення у проект, розробки проекту та рефлексії проекту.

Змістовне наповнення етапів дає можливість не лише з успіхом реалізувати ігровий проект, але й сформувані необхідні компоненти професійної культури студентів, оскільки про-

ектування сприяє формуванню культури споживання товарів і послуг, його характерною особливістю є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження (Н. Котелянець [3, с. 47]).

Так, *перший етап* висвітлює підготовчі види діяльності до сприйняття змісту ігрового проектування — це спеціально розроблений інструктивний блок для забезпечення майбутніх учителів теоретичними знаннями, необхідними для участі у проекті, інструктаж учасників. Цей етап дає змогу закласти основи споживчих знань студентів і поповнити багаж їхніх споживчих знань.

Другий етап — введення у проект — характеризується постановкою проблеми, формулюванням теми проекту, проектуванням мети і завдань, що мають бути вирішені. На цьому етапі формуються мотиви майбутньої споживацької діяльності, висувається гіпотеза розв'язання проблеми, розробляється структура майбутнього проекту, комплектуються групи та здійснюється розподіл ролей і функцій.

На *третьому етапі* (розробка проекту) використовується комплекс дій, що забезпечують розробку проекту від ідеї до її втілення, у тому числі збір та аналіз інформації, трансформацію системи, перевірку гіпотези та захист проекту; реалізується предметний зміст ігрової проектної діяльності студентів. При цьому велике значення приділяється стимулюванню споживчої активності майбутніх учителів, формування складових раціонального мислення як споживача, введення в атмосферу професійної діяльності.

На *завершальному етапі* (рефлексія проекту) передбачається співвіднесення мети і результатів ігрової проектної діяльності; виставлення експертної оцінки проекту; аналіз та самоаналіз проектування; коректування проекту, обговорення його перспективного розвитку, що передбачає самоконтроль.

Отже, під час ігрового проектування студенти найчастіше беруть на себе певні ролі, зумовлені характером і змістом проекту — ролі споживачів, учнів, вчителів, батьків, фахів-

ців, науковців. Це можуть бути конкретні й вигадані особи, що імітують соціальні та ділові відносини, які ускладнюються ситуаціями, вигаданими учасниками. Особливістю ігрового проектування у сфері професійної підготовки має бути максимальне наближення змісту ситуації до характеру майбутньої діяльності.

Мету, що постає перед майбутнім учителем технологій під час підготовки до проведення гри, можна сформулювати так: він має стати джерелом ігрової основи; створює умови для усвідомлення студентами проблемної ситуації, для актуалізації їх внутрішніх ресурсів і розуміння власних особистісних інтересів у ній; він повинен допомогти знайти можливі шляхи розв'язання проблеми, за необхідності скласти схему відповідних дій; він має забезпечити студентів способами внутрішньої роботи в разі виникнення аналогічних ситуацій у майбутньому.

Дидактичні можливості проектів, за дослідженнями С. Генкал, виходять з його сутнісних характеристик — цілеспрямованості, елективності, ретельного планування кожного етапу та результату, динамічності, інтелектуального, евристичного, проблемного, творчого навантаження, варіативності та реалізації освітньої, наукової, пізнавально-розвивальної функції у ході їх реалізації [1].

Це, звісно, вносить у структуру навчального процесу ВНЗ новий зміст і способи діяльності викладання та учіння: проектування, моделювання, конструювання, дослідження, презентацію індивідуального досвіду майбутнього вчителя у засвоєнні професійно важливих знань, засобів і прийомів формування культури споживання в учнів.

Під час відбору тематики і змісту ігрового проектування варто виходити зі специфіки професійної діяльності вчителя технологій, необхідного переліку знань, умінь, досвіду як у галузі навчання взагалі, так і формування культури споживання в учнів зокрема. Вчитель технологій має володіти різними сучасними технологіями виробництва, знати їх особливості, можливості їх проектування та моделювання. Тому майбут-

нього вчителя технологій варто включати у різновиди ігрових проєктів, у ході занять варіативної та інваріантної складової навчального плану підготовки фахівця, враховуючи необхідність як навчальних, так й ігрових проєктів [3].

Для нашого дослідження особливий інтерес становлять такі характеристики ігрового проєктування, як діяльність, спрямована на отримання майбутнього результату; інноваційна спрямованість та моделюючий характер процесу проєктування; діяльність, що має на меті отримання ігрового проєкту як продукту; технологічність процесу проєктування.

Згідно з класифікацією навчально-ігрових проєктів за дидактичними цілями вони поділяються на: комбіновані (спрямовані на формування окремих компонентів професійної підготовки) та комплексні (спрямовані на формування всіх компонентів професійної підготовки). Здебільшого використовувались комплексні навчально-ігрові проєкти, що передбачали активізацію мотиваційної сфери особистості, оволодіння знаннями, вміннями та навичками проєктувальної діяльності у сфері споживання товарів і послуг, вироблення творчого підходу до вирішення педагогічних завдань, рефлексії.

Прикладом комплексного навчально-ігрового проєкту, який розроблявся у процесі викладання спецкурсу “Основи споживчих знань”, був проєкт “Споживчий кошик” (порівняння цін споживчого кошика поточного та минулого року, сімей з різним достатком, різних міст і районів). На підготовчому етапі цього навчально-ігрового проєкту студенти формулювали проблему, визначали протиріччя, мету та завдання. Формою представлення навчально-ігрового проєкту було вибрано проведення ділової гри “Поведінка споживача”. Мета гри: 1) засвоїти поняття “корисність”, “бюджет споживача”, “ліквідність”, “бартер” тощо; 2) навчитися визначати оптимальний (рівноважний) набір продуктів при заданих функції корисності та бюджеті споживача в окремому випадку; 3) набуття елементарних навичок активного пошуку торгового партнера, обговорення умов операції, бартерного обміну.

Між учасниками навчально-ігрового проектування розподілялися ролі під керівництвом викладача наступним чином:

1 група: економісти, соціологи — досліджували соціально-економічні проблеми, пов'язані з поняттями “споживчий кошик” і “прожитковий мінімум”;

2 група: розрахункова — обробка даних за допомогою таблиць і формул;

3 група: аналітична — системний аналіз проблем, пов'язаних з поняттям “споживчий кошик”, узагальнення виведення дослідницьких груп, формування виведення.

Одним із методів підготовчого етапу для стимулювання пізнавальної активності та формування культури споживання у студентів було обрано метод діаграми ідей, що проводився у кожній із проектних груп, а потім і між ними. Для проведення методу діаграми ідей використовувалася схема, на якій студенти записували свої ідеї щодо наступних пунктів: види споживання, джерела здобуття інформації про особливості споживання товарів і послуг, що необхідні людині для життя та розвитку. Цей метод дав змогу визначити основні напрями для вирішення поставлених завдань.

На дослідницькому етапі студентами у проектних групах було застосовано такі методи: інтерв'ю, бесіда, метод щоденників, графічні роботи зі складання діаграм, образних моделей. Під керівництвом викладача було проведено аналіз конкретних ситуацій. Для розгляду, аналізу та обговорення запропоновано таке проблемне питання: “Аналіз складових споживчого кошика сім'ї”. Запропонуйте свій варіант розв'язання проблемного питання, відповіді обґрунтуйте.

На заключному етапі використовувалися такі методи, як захист навчально-ігрового проекту, аналіз досягнень, корекція результату. Викладач, експерти, студенти оцінюють проект, аналізують його результативність — чи досягнута мета проекту та виконані поставлені завдання. Здійснюється оцінка навчально-ігрового проекту експертною групою. Це сприяло розвитку умінь та навичок аналізу та оцінки, а також самореф-

лексії власної підготовленості до формування культури споживання в учнів.

У процесі підготовки майбутнього вчителя технологій до формування культури споживання в учнів загальноосвітньої школи в рамках вивчення спецкурсу “Основи споживчих знань” ефективним є використання таких видів ігрового проектування: моделювання ситуацій, віртуальні лабораторії, проведення досліджень, кооперативне навчання, ділові ігри тощо.

Наприклад:

- Моделювання ситуацій “Ми купуємо в магазині, кіоску, на ринку”. Продемонструй процес продажу-купівлі товару (кросівок, цукерок, фруктів). Продемонструй практичні навички культурної споживчої поведінки під час здійснення покупки товарів та послуг (І група — купує в магазині, ІІ група — робить зачіску в перукарні, ІІІ група — завітала до торгового центру).
- Віртуальна лабораторія. Створення: реклами товарів та послуг; власної етикетки; каталогу товарів та послуг; проекту дитячого кафе.
- Дослідження. Завдання: робота з джерелами інформації, обробка статистичної інформації. Порахуй, скільки разів упродовж 30 хвилин демонструвалася реклама по телебаченню. Назви, які товари та послуги рекламувалися. Прокоментуй, реклама якого товару, послуги тобі сподобалася найбільше.

Відповідно до забезпечення методичної підготовки майбутнього вчителя технологій до формування культури споживання на уроках технологій особлива роль під час формувального експерименту відводилася студентським науковим гурткам, проблемним групам, об’єднанням, де студенти оволодівають науковими методами пізнання та методами дослідження, відшліфовують уміння та навички роботи з учнями, оновлюють та розширюють свої знання, вміння та навички з формування культури споживання в учнів та закріплюють знання, формують вміння та навички роботи з формування культури спожи-

вання під час позааудиторних занять. Науково-дослідна робота активізувала потребу у творчій роботі, що вимагала педагогічного пошуку та певних професійних навичок.

Перед учасниками проблемної групи ми ставили завдання вивчення науково-педагогічної літератури з проблеми формування культури споживання в учнів загальноосвітньої школи на уроках технології. Під керівництвом викладача студенти розробляли рекомендації з питань впровадження у навчальний процес нових досягнень та реалізовували на практиці власні методичні знахідки, заходи з удосконалення формування культури споживання в учнів на уроках технології. Діяльність проблемних груп сприяла створенню у студентському колективі творчої атмосфери, що стимулювала майбутніх учителів до усвідомлення формування культури споживання в учнів та розвивала потребу в її вдосконаленні на уроках технології.

Наводимо план роботи проблемної групи для студентів IV курсу впродовж року (табл. 1).

Таблиця 1

**План роботи проблемної групи
“Методика проектної діяльності”**

№	Тема	Термін проведення	Форма проведення
1	Організаційне засідання. Визначення та уточнення тем і завдань дослідження	Жовтень	Дискусія
2	Робота з літературними джерелами з темою дослідження. Обговорення актуальності	Листопад	Дискусія
3	Розробка методики дослідження з формування культури споживання в учнів засобами проектної діяльності	Грудень	Бесіда за “круглим столом”
4	Складання плану проведення експерименту. Обговорення методики дослідження	Січень	Розв’язання педагогічних ситуацій

№	Тема	Термін проведення	Форма проведення
5	Обговорення ходу експериментальної роботи. Розробка проектів з раціонального споживання товарів і послуг	Лютий	Продуктивна ділова гра “Модель споживання товарів і послуг”
6	Підведення підсумків експериментальної роботи	Березень	Круглий стіл
7	Підготовка доповіді на наукову конференцію з проблем формування культури споживання в учнів на уроках технології	Квітень	Залікова презентація проекту
8	Оформлення виконаних робіт. Складання звіту за навчальний рік	Травень	Бесіда, доповідь

Ефективність відібраного змісту й обраних нами форм і прийомів підготовки майбутнього вчителя технологій до формування культури споживання в учнів загальноосвітньої школи встановлено за визначеними критеріями.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Отже, зважаючи на педагогічні дослідження, ігрове проектування розуміється нами як технологія навчання, результатом якої є навчальний творчий ігровий проект, що має суб’єктивну або об’єктивну новизну, виконаний під керівництвом викладача та поданий до захисту. Використовуючи ігрове проектування, студенти, майбутні учителі технологій, отримують можливість реалізації теоретичних знань та формування практичних умінь та навичок підготовки до формування культури споживання в учнів, а також набувають певних професійних якостей. Проблема, що висвітлена у статті, є малодослідженою і вимагає додаткового аналізу з позицій інтегрування видів професійної підготовки — технологічної та психолого-педагогічної.

Список використаних джерел

1. *Генкал С. Е.* Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проєктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. кандидата пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / С. Е. Генкал. — К., 2008. — 21 с.
2. *Качеровська Т. В.* Навчально-ігрове проектування у підготовці майбутніх менеджерів організацій : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Качеровська. — Одеса, 2005. — 206 с.
3. *Коберник О. М.* Проєктна технологія: можливості застосування в освіті / О. М. Коберник // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / за ред. проф. З. П. Бакум. — Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ “КНУ”, 2012. — Вип. 36. — С. 11—18.
4. *Котелянець Н.* Проєкти у навчанні географії / Н. Котелянець // Рідна школа. — 2005. — № 5. — С. 44—53.

References

1. *Genkal S. E.* Organizacija samostijnoi' piznaval'noi' dijal'nosti uchniv profil'nyh klasiv na osnovi indyvidual'nyh osvitnih proektiv : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stup. kandydata ped. nauk : spec. 13.00.09 “Teorija navchannja” / S. E. Genkal. — K., 2008. — 21 s.
2. *Kacherovs'ka T. V.* Navchal'no-igrove proektuvannja u pidgotovci majbutnih menedzheriv organizacij : dys. kand. ped. nauk : 13.00.04 / T. V. Kacherovs'ka. — Odesa, 2005. — 206 s.
3. *Kobernyk O. M.* Proektna tehnologija: mozhlyvosti zastosuvannja v osviti / O. M. Kobernyk // Pedagogika vyshhoi' ta seredn'oi' shkoly : zb. nauk. pr. / za red. prof. Z. P. Bakum. — Kryvyj Rig : KPI DVNZ “KNU”, 2012. — Vyp. 36. — S. 11—18.
4. *Koteljanec' N.* Proekty u navchanni geografii' / N. Kotjalenec' // Ridna shkola. — 2005. — № 5. — S. 44—53.

Надежда Валентиновна Вовк,
кандидат педагогических наук,
кафедра педагогики и методики
технологического и профессионального образования,
ГВУЗ “Донбасский государственный университет”,
г. Словянск, Украина
e-mail: nadezhdavovk@mail.ru

Вовк Надежда Валентиновна
ИГРОВОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАК ТЕХНОЛОГИЯ РЕАЛИЗАЦИИ
ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ
К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ КУЛЬТУРЫ ПОТРЕБЛЕНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены возможности игрового проектирования как технологии реализации подготовки будущих учителей технологий к формированию культуры потребления у учащихся, обоснована сущность методики игрового проектирования: содержание и специфика; цель; классификация учебно-игровых проектов; роли участников проекта; ожидаемые результаты. Приведен пример учебно-игрового проекта, направленного на формирование культуры потребления у студентов.

Ключевые слова: игра; игровое проектирование; проект; потребление; потребительская корзина.

Nadezhda Vovk

*Ph.D. in Pedagogy,
department of pedagogy and methods
of technological and vocational education,
SHED "Donbass state pedagogical university"
Slavyansk, Ukraine
e-mail: nadezhdavovk@mail.ru*

Vovk Nadezhda

GAME DESIGN AS IMPLEMENTATION TECHNOLOGY OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES TO THE FORMATION OF PUPILS' CULTURE OF CONSUMPTION

Abstract

The article describes the game design as the implementation technology of preparation of future teachers of technologies to the formation of consumer culture among students, the article justifies the essence of the technique of game design: definition and features; purpose; classification of educational games projects; roles of the participants of the project; expected results. An example of an educational gaming project aimed at the creation of a culture of consumption among students. The effectiveness of the selected content and chosen forms and methods of training future teachers of technology to a culture of consumption among the pupils of secondary schools was determined by certain criteria. Game design is understood by us as education technology, the result of which is a creative educational game project, with a subjective or objective novelty, performed under the guidance of the teacher and presented to the protection. Using game design students, future teachers of technologies, have an opportunity to realize theoretical knowledge and formation of practical skills training to build the culture of consumption in students, and acquire defined competencies.

Keywords: *game; game design; design; consumption; consumer basket.*

UDK 378.015.311:78

MUSIC AS A MEANS OF CIVIC PERSONALITY DEVELOPEMENT

Petro Mykolaiovych Voloshyn,

*PhD in Pedagogy, Associate professor,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*

Anna Petrivna Voloshyna,

*PhD in Pedagogy, Associate professor,
Associate professor of Primary Education Department,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Uman, Ukraine*

Abstract

The article highlights the problem of developing the civic consciousness of a personality by means of music, because it is a unique way to the formation of the unity of emotional and intellectual spheres. The results of the analysis of music programs for all the classes of secondary school are given in the article. The main directions of work on stage-by-stage attracting schoolchildren to civic, spiritual values during Music lesson have been identified as: stimulating cognitive activity, enriching of the emotional and sensory experience of schoolchildren basing on interartistic associative relations, activization of schoolchildren creative selfexpression in the processes of integration different types of musical activity at Music lessons.

Keywords: *civic consciousness, spiritual values, civic consciousness components, music art, artistic and creative activities.*

Problem formulation. Citizenship development is an important part of moral education. In terms of pedagogical process, civic values should be formed by using the potential of all school subjects, among which music studies occupy a special place.

Analysis of recent researches and publications. The Ukrainian pedagogical science and practice has accumulated significant positive experience in the citizenship formation of youth. The theoretical and methodological guidelines for the development of civil values were presented in details in scientific studies of modern Ukrainian scientists: — I. Bekh, M. Boryshevskiy, S. Goncharenko,

O.Dokukinoia, Iu Krytskoia, Iu. Rymarenka, H. Filipchuk and others. The problem of implanting spiritual values into an individual, which are presented in art works, was most fully explored in terms of philosophical and sociological ideas (M.Bakhtin, M.S.Kahan, N.Krylova), social philosophy (V.Hrechanyi, L.Oleksiuk, Iu. Ponomarov, V.Fedotova, etc.).

The **aim** of this article is to highlight components and areas of civic personality development, to reveal their semantic aspect, to show how music affects the process of forming the mentioned phenomenon regarding a student's personality.

Summary of the main research ideas. The processes of development of personality's citizenship are reflected in the art lessons, in particularly, music lessons in modern schools. Communication through art and aesthetic activities during the course of the educational process is one of the most effective means of familiarizing students with civic values. However, the study of practical experience gained by teachers of art disciplines and analysis of their courseware has allowed to reveal some contradictions in the organization of training and educational process for music lessons. These contradictions have occurred due to fact that the ways of personality development which music art propose are not adjusted to the individual's capacity for artistic worldview and those social attitudes which have been developed for education in secondary schools and teaching in general. This creates a conflict between emotional and imaginative nature of music, and rational and logical educational paradigm. The disequilibrium of inter-arts associative relations and the fact that these art works are combined formally, only according to their topics, show that the program of the disciplinary "Music" is not sufficiently elaborated. This also proves that it is impossible to understand fully the spiritual value of music image. For this reason, it becomes particularly important to implant civic values in students during music lessons.

While examining the subjects of artistic education, and music in particular, the main problem that should be resolved today is to help students figure out their place and role in society, mechanisms

of their own behavior and that of other people; enrich themselves with world and national social experience; understand the regular patterns of their motherland's historical development; learn how to communicate in a civilized way with people around them; live in harmony with nature; learn to think; understand that the world is integral and multidimensional, the sense of human existence. The subjects of artistic education underlie modern scientific ideas about a human being as a subject-object in a socialization process, knowledge about society and culture.

Music education plays a special role in the all-round development of civic personality. It is a unique means of uniting student's emotional and intellectual spheres, and therefore developing worldviews and values. Due to the specific, intonation and procedural nature of music, music education affects not only the artistic sphere of an individual, but also its general spiritual development, by revealing such abilities as figurative imagination, memory, creative thinking, fantasia during active music lessons. An effective way to realize the educational potential of music art is to use its intonation features as a form of social consciousness, typical mechanisms of music's impact on an individual; to recognize the priority of perception, which underlies the creative process of understanding and interpreting the art, and represents a form of displaying active attitude towards art and reality.

In order to make sure how the learning material that is taught in school, contributes to citizenship development in schoolchildren and to help future music teachers analyze these works, we have made a profound analysis of programs of music education for all classes of secondary school. All program works were analyzed whether they have incentives for each of citizenship's components, namely emotional, cognitive, axiological and praxeological components.

There are some specific examples taken from programs [4]. 1st form. (general education school). Authors O.Rostovskyi, R.Marchenko, L. Khliebnikova, Z. Barvytskyi (K.: Znaniia, 1996). The program consists totally of 141 pieces of music from which 104 civic songs. They are divided by genre: folk songs — domestic 31;

historical 15; lyrical 35; modern patriotic songs 8, classical works of Ukrainian composers 15.

2nd form. The total amount that were proposed to study in class is 186 pieces of music from which 153 are civic songs, including folk songs (domestic — 52, historical — 31, lyrical — 36) modern patriotic songs — 16, classic works of Ukrainian composers — 17.

3rd form. The program consists totally of 189 pieces of music from which 143 are civic songs. Folk songs (domestic — 32, historical — 42, lyrical — 31), modern patriotic works — 16, classic works of Ukrainian composers — 22.

4th form. The program consists totally of 184 pieces of music from which 138 are civic songs, including folk songs (domestic — 32, historical — 28, lyrical — 24), modern patriotic songs — 18, classical — 26.

5th form. The program proposes to study totally 190 pieces of music from which 139 are civic songs. Folk songs (domestic — 28, historical — 26, lyrical — 31), modern patriotic songs — 16, classic works of Ukrainian composers — 28.

6th form. The number that were proposed to study in class is 188 pieces of music. 132 songs that somehow affects citizenship development. They include folk (domestic — 31, historical — 22, lyrical — 25), modern patriotic songs — 24, classical works of Ukrainian composers — 30.

7th form. The program consists totally of 186 pieces of music from which 125 are civic songs. Folk songs (domestic — 33, historical — 29, lyrical — 32), songs with patriotic tunes — 13, classic works of Ukrainian composers — 28.

8th form. According to the program, students should study 192 pieces of music from which a teacher can use 127 songs to develop students' civic-mindedness. Those pieces of music include folk songs (domestic — 21, historical — 25, lyrical — 24), modern patriotic songs — 22, classical works of Ukrainian composers — 35.

Thus, the analysis of music programs for a general education school has led to the conclusion that the programs for most forms offer a sufficient number of songs that promote citizenship education

of an individual by means of music. Proposed pieces of music expand the scope of knowledge, help develop aesthetic attitude to facts and events of life. Moreover, the students learn how to understand their feelings and values. Music affects the development of individual's cognitive abilities, enriches its world outlook, creates the conditions for learning the world in a fuller and more active way, forms the cultural elements needed for citizenship and social adaptation, artistic and aesthetic knowledge, experience of emotional and intellectual activity, values. Learning music not only provides a person with certain social and cultural ideas, but also forms an individual's emotional experience. As a result of this interaction, one can get to know better and appreciate oneself. Self-knowledge, self-esteem, self-expression, these qualities are essential characteristics of creative personality. The development of the latter is the main goal of music's educational influence.

As already mentioned above, music plays an important role in the civic personality development. "Learning the world is impossible if one does not understand and feel music, one does not have a deep spiritual need to listen to music and get pleasure from it," — writes V. Sukhomlynskyi. "Without music, it is difficult to convince a person who is just entering the world, that a man is beautiful, and this belief, in fact, is the basis of emotional, aesthetic and moral culture". [5, 47].

One cannot develop its spirituality if one does not feel oneself as a part of its nation and culture. That is why, music programs, practically for all forms, involve folklore studies. Folklore is one of those parts of spiritual culture that present mostly its national elements, certain features typical for a certain nation. Folklore is a form of expression of oneself and its worldview, available for each and every one. Ukrainian folk music pedagogy considers folk musical art as one of the fundamental part of musical education and training. By examining the art works of their nation, children understand better the art of other nations, and they perceive and feel deeper what is universal.

The Ukrainian folk music should underlie musical education, because it promotes the most comprehensive and harmonious development of a child's artistic taste, actively affects the spiritual development of children, enriches their moral qualities, raises awareness of a goal as well as freedom and hard work.

According to the program for each form, folk songs are obligatory to be studied at a general education school. It is domestic, historical and lyrical songs that we have separated from the list. Because those songs have deep historical roots. The set of proven practices and empirically accumulated knowledge and skills, which are products of people's social and historical experience, has been passed from generation to generation. Their main goal is to develop, intentionally educate and train the youth, by using the best nation's examples and ideals. Historical memory, family traditions, which are the most important factors of civic personality development, are preserved in domestic folk songs. They contain family experience, its moral values as well as family ones, national traditions that remain being important and reproduce themselves in each new generation. In girls, they cultivate such qualities that are inherent in the future mistress of the house, mother; in boys — features of the future defender of the hearth, owner of his own home ("Dudaryk" — 3rd form, "Zore moya vechirniaya (My evening star)" "Dumy moi (O my thoughts)" — 6th form, "Misiats na nebi (Moon in the sky)", "Plyve choven (Floating boat)" — 7th form). Apart from that, a special mention should be made for historical songs where the idea of a perfect man is present. Historic images represent an ideal kind of person who incorporates all the best personality traits. At the same time, it is the ultimate goal of education and self-education of every member of society. Among the main traits of such a person, it is a sense of patriotism, which is based on the desire to improve its people. (This idea is present in such songs, as "Cossack", "Hey, Vy, Kozaky (Hey, you, Cossacks)" — 2nd form; "Zasvit Vstaly Kozachenky (Light Rose Cossacks)" — 3rd form; Ukrainian folk duma (song) "Ivan Bohun," 4th form; "Yikhav Kozak na Vynonku (Cossack Rode to War)" "Kozaka Nesut (They

are Carrying a Cossack)” — 5th form; “About Marusya Boguslavka “ — 6th form).

The program also provides for the study of modern patriotic pieces of music. First of all, these are “Zatsvila v Dolyni (Blooming in the Valley)” — 1st form (A.Filipchenko), “Poema-legenda (Poem-legend)” (V.Kosenko, 2nd form), “Pisnia pro vchytelku (A Song about a teacher)” (P. Mayboroda, 3rd form). “Pole moie, Pole (My field, the field)” (V. Filipenko, 4th form), “Stepom, Stepom (Steppe, steppe)” (A.Pashkevych, 5th form), “Gaii shumlyat (Groves noise)” (P. Mayboroda 7 cl.) and others. Nevertheless, in our opinion, there are not so many works where present times are described. For all those reasons, contemporary musical art has one of the leading places in the system of civic personality development. It is considered as a part of the world, tool of its spiritual and practical learning and mastering of gained knowledge. The system of social production, human activities, labor, creativity are reflected in this art. The latter complete an individual’s life experience with imaginary life experience in order to intentional development of human consciousness.

According to the research results, the majority of pieces of music affects the emotional component of citizenship of pupils from all forms. It is quite clear for the primary forms. After all, the emotional and aesthetic responses to the surrounding environment dominate in those primary school-aged children. They usually perceive the world around them only through emotions and feelings. Therefore, in order to affect other components of citizenship, it is necessary to develop their emotional and sensual spheres.

The emotional and aesthetic reasons are complimented by cognitive and intellectual ones in the middle forms. Thus, less attention should be given to the emotional perception of the world through music and more to the desire to know it. However, a number of the very works that enable to expand the scope of knowledge, to help understand oneself as a citizen of the Earth, to form behavioral norms decreases in each next form.

It is noteworthy that there are not a lot of the works that are able to form a devotion to the Motherland, democratic values, commitment to family values, sense of responsibility for everything that is going around, therefore those that affect the axiological and praxeological components (for 1st form — 28, 2nd form — 32, 3rd form — 26, 4th form — 31, 5th form — 42, 6th form — 44, 7th form — 36, 8th form — 33).

Consequently, there was an urgent need to change not only the semantic load of music lessons, but also to identify differently key stages of gradual implanting of civic and spiritual values in students during music lessons.

In our opinion, such main stages are the following:

1. Stimulating cognitive activity in the process of familiarizing students to citizenship education during the course of music lessons.
2. Enriching emotional and sensory experience of students by means of inter-arts associative relations.
3. Enhancing creative self-expression of students, while integrating different types of music activity during music lessons.

When sharing the opinion of scientists that it is not only the content that should be a means of development, but also methods of its teaching, we offer the developed and tested methods of influence on schoolchildren's citizenship. As one of the effective methods of activation of student's cognitive activity during music lessons, we suggest *creating a problematic situation* that will make children think, reflect, and not just passively contemplate art.

For example, already in the first lesson, before you tell children about how art is diverse and how it affects people, we offer them to think about the question: "Why do we really like to listen to music, read poetry, contemplate pictures, watch movies, go to theatre, etc.?" Then, "magical" properties of art are discovered together with children in creative dialogue between teacher and students. The teacher helps students to conclude that they can tell the world via art (his perception and artistic creativity) about themselves and their skills, about certain events and times in which those events have happened; that art can predict the future and so on.

Learning the *language of arts* and particularly that of music is one of important types of work during music lessons. When basing on research of psychologists and teachers as well as on our own experience, we believe that the process of mastering the language of arts must be built on learning the history of the origins, specific features of their various forms and genres; understanding the original character of their expressive means. Communication with art should be an effective way of focused influence on the child's spiritual world through the creative activities of students. It is necessary to form a knowledge system about art that will reveal a child's spiritual potential, stimulate his/her artistic and creative independence.

The proposed method that can help to create broad inter-arts associative relations contributes to the process of systematization of received knowledge during music lessons.

While taking into account the psychological peculiarities of children, for example, those of primary school age, educators and psychologists recommend to show and to reveal relations, which exist between separate subjects, pieces of information and events, in the first or second forms. Scientists also underline the necessity to cultivate the ability to conflate independent things into one whole view and to develop the analytic and synthetic activity of the mind.

The creative imagination contributes to the ability to establish verbal, communication, gestures, visual and auditory associations while contemplating and producing art works. It also makes the perception of art deeper and more emotional, and the creativity of younger pupils more diverse and conscious.

The content of any lesson of an artistic and aesthetic cycle, and especially music lessons, should be revealed by examining various kinds of arts and therefore displaying their indissoluble unity and fruitful mutual enrichment.

The example of how to build inter-arts associative relations may be plans for lessons that concern the peculiarities of the language and expressivity of different forms and genres of art, as well as synthetic forms of art.

The culture of art perception is one of the major factors that contribute to the understanding of language of arts.

In order that the process of art perception affects the child's inner world, it must be conscious, not just emotional, and transformed into an act of co-creation. The Emotional and conscious art perception forms the spiritual world of a child by presenting him/her the world in new sounds and colors.

While shaping the culture of art perception by orienting students to the highest spiritual values (Truth, Goodness, Beauty), one should take into account the age peculiarities, abilities of primary school-age children, the factor of diversity of their artistic tastes.

However, combining emotional and intellectual factors in the formation of the culture of perception suggests leaning on one of the major age peculiarities of younger students: emotional character of all mental processes. Therefore, while organizing the process of art perception, we should focus not only on learning the language of arts and their concepts in our methodology, but on emotional nature and expressivity of this language, especially in the music perception.

The culture of art perception as one of the indicators of personality's citizenship may be determined, in our opinion, by man's inclinations to respond emotionally to a perceived work of art; to learn in a more profound and deeper way different forms and genres of art and their specific nature of their means of expression; and by the increasing need in art and artistic and creative self-expression. Our methods aim at the progressive development of all the above-mentioned qualities that characterize the culture of students' art perception. This is contributed by the selection of works of art for organizing perception process, correction of artistic tastes by targeting intentionally students at artistic values.

Thus, it is possible to make children feel a constant need in art by improving child's emotional, sensual and value spheres. As it turns out in practice, the targeted engaging of younger students in *artistic and creative activity* happened to be one of the most effective ways of forming this need.

When children cannot perform music like in the ensembles of children's music instruments, we suggest to play a game or to make some movements like musical performers or an orchestra's conductor.

We believe that it is important that teacher make improvisational staging of fragments of cartoons, musical and literary works during music lessons where, for example, younger pupils may show their acting, directing and other creative inclinations and abilities.

The development of the ability of students to perceive music promote the citizenship education at music lessons.

In our methodology, we use also games for developing creative imagination, artistic and value orientations for stimulating learning activity, etc.

When organizing the educational process focused on citizenship development during music lessons, the program of each topic was saved, the requirements to system of knowledge, skills and abilities were taken into account. Depending on the purpose of each lesson, a teacher can vary and supplement educational material by focusing his/her efforts on cultivating citizenship through the perception, attitude and understanding of reality (nature, life, man) and art reflection of it all.

In our opinion, it is also pedagogically appropriate to implement *independent creative tasks* in the learning process. Those tasks stand for creating a plot-tale, searching for resources in other fields of knowledge (creating musical illustrations or using small pieces of existing recordings from repertoire for children), finding new ways of solving problem situations that are proposed by the entertaining form of a tale.

Conclusions and perspectives for further researches. The above mentioned basic directions of gradual implanting of civil and spiritual values in students during music lessons reflect only the principle aspects of the complex social and educational problem of developing citizenship in pupils by means of music. The optimization of the system of citizenship development in students during music lessons is provided by its comprehensive implementation in the closest way.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех, К.І. Чорна. — К. : 2006. — 40 с.
2. Масол Л. Впровадження нових програм з мистецтва і художньої культури / Л. Масол // Мистецтво та освіта. — 2001. — №3. — С. 27—29.
3. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник [для вчителів] / Л.М. Масол, О.В.Гайдамака, Е.В. Бєлкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. — Х. : Веста : Видавництво “Ранок”, 2006. — 256 с.
4. Навчальні програми для 4-річної школи : Музика : 1-4 класи / [упор. Л. Хлебнікова та ін.]. — К. : Освіта. — 2013.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителів / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. — К., 1976. — Т. 2. — С. 419—654.

References

1. Bekh I.D. Prohrama patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi / I.D. Bekh, K.I. Chorna. — K. : 2006. — 40 s.
2. Masol L. Vprovadzhenntia novykh prohram z mystetstva i khudozhnoi kultury / L. Masol // Mystetstvo ta osvita. — 2001. — №3. — S. 27—29.
3. Masol L.M. Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli : posibnyk [dlia vchyteliv] / L.M. Masol, O.V. Haidamaka, E.V. Bielkina, O.V. Kalinichenko, I.V. Rudenko. — Kh. : Vesta : Vydavnytstvo “Ranok”, 2006. — 256 s.
4. Navchalni prohramy dlia 4-richnoi shkoly : Muzyka : 1-4 klasy / [upor. L. Khlebnikova ta in.]. — K. : Osvita. — 2013.
5. Sukhomlynskyi V.O. Sto porad uchytelevi / V.O. Sukhomlynskyi // Vybrani tvory : u 5 t. — K., 1976. — T. 2. — S. 419—654.

Петр Николаевич Волошин,

кандидат педагогических наук, доцент,
Заслуженный работник культуры Украины,
Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины
г. Умань, Украина

Анна Петровна Волошина

кандидат педагогических наук, доцент,
Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины
г. Умань, Украина
тел. 063 789 3317

**Волошин П.Н., Волошина А.П.
МУЗЫКА КАК СРЕДСТВО СТАНОВЛЕНИЯ
ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ**

Аннотация

В статье раскрывается проблема становления гражданственности личности средствами музыки, поскольку она является уникальным способом формирования единства эмоциональной и интеллектуальной сфер. Представлены результаты анализа программ по музыке для всех классов общеобразовательной школы. Аказаны основне направления работы по поэтапному приобщению школьников к гражданським, духовным цінностям на уроках музыки: стимулирование познавательной деятельности, обогащение эмоционально-чувственного опыта школьников на основе междухудожественных асоциативных свйязей, активизация творческого самовыражения школьников в процес се интеграции разных видов музыкальной деятельности на уроках музыки

Ключевые слова: гражданственность, духовне ценности, компоненты гражданственности, музыкальное искусство, художественно-творческая деятельность.

Петро Миколайович Волошин
кандидат педагогічних наук, доцент,
Заслужений працівник культури України
Ганна Петрівна Волошина,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний
університет ім. Павла Тичини,
м. Умань, Україна
тел. 063 789 3317

Волошин П.М., Волошина Г.П.
МУЗИКА ЯК ЗАСІБ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ
ОСОБИСТОСТІ

Анотація

У статті порушується проблема становлення громадянськості особистості засобами музики, адже вона унікальний засіб формування єдності емоційної й інтелектуальної сфери. Проведено ретельний аналіз програм з музики для усіх класів загальноосвітньої школи, де всі програмові твори аналізувалися з точки зору наявності в них стимулів по кожному із компонентів громадянськості: емоційному, когнітивному, аксіологічному і праксеологічному. Визначені основні напрями роботи поетапного прилучення школярів до громадянських, духовних цінностей на уроках музики: стимулювання пізнавальної діяльності у процесі прилучення школярів до виховання громадянськості на уроках музики, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду школярів на основі міжхудожніх асоціативних зв'язків, активізація творчого самовираження школярів у процесі інтеграції різних видів музичної діяльності на уроках музики. Розроблені та апробовані методи впливу на громадянськість школяра (створення проблемних ситуацій, освоєння школярами мови музики, встановлення широких асоціативних міжхудожніх зв'язків); визначені найважливіші чинники, що сприяють розумінню мови музики (прилучення молодших школярів до художньо-творчої діяльності, розвиток уміння сприймати музичні твори, упровадження у навчальний процес творчих самостійних завдань).

Ключові слова: громадянськість, духовні цінності, компоненти громадянськості, міжхудожні зв'язки, музичне мистецтво, художньо-творча діяльність.

УДК 37.015.31

ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ STEM-ОСВІТИ

Світлана Олексіївна Доценко,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
докторантка кафедри теорії та методики професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна*

Анотація

У статті детально розглянуто прийоми активізації творчої діяльності учнів. На основі численних досліджень проаналізовано погляди науковців щодо поняття “творча діяльність”. Визначено, що творча діяльність — це діяльність особистості, що спрямована на відкриття, конструювання нового, невідомого. Враховуючи вікові особливості, розкрито проблему розвитку творчої діяльності учнів початкових класів. Акцентовано увагу на теорії розв’язування винахідницьких задач, які спрямовані на формування творчих та дослідницьких здібностей учнів. Охарактеризовано фактори, що впливають на розвиток творчих здібностей учнів: інтелект, мислення, пізнавальна активність.

Ключові слова: STEM-освіта; творчість; творча діяльність; мислення; здібності, уява; інтелект; винахідницькі задачі.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки.

У багатьох розвинутих країнах світу все більшої популярності набуває STEM-освіта як перетин науки (Science), технології (Technology), інженерії (Engeneering) та математики (Math). У докладі ЮНЕСКО наголошується, що STEM — це навчальна програма, що ґрунтується на ідеї освіти дітей у чотирьох дисциплінах (наука, технологія, інжиніринг та математика) — як прикладних, так і пов’язаних між собою. Поряд із наукою та високими технологіями, найважливішою сферою інноваційної освіти стають креативні індустрії (creative industries), або галузі, що засновані на творчому та інтелектуальному капіталі. Тому

головним вектором STEM-освіти є креативний напрямок, що охоплює творчі та художні дисципліни.

Одним із головних завдань національної освіти є перехід до STEM-освіти, що сприяє підвищенню якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів, готових до діяльності у нових соціокультурних умовах, здатних приймати оригінальні та адекватні до ситуації рішення, бачити перспективи та планувати стратегії й тактики розвитку ефективної міжособистісної взаємодії. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема активізації творчого потенціалу студентів, залучення їх до творчої та дослідницької діяльності. Саме тому вже сьогодні набуває актуальності проблема активізації творчої діяльності особистості [3].

Узагальнення результатів наукових досліджень учених і напрацювань педагогів-практиків дало змогу визначити деякі особливості STEM-освіти.

1. STEM-освіта стає зоною посиленого фінансування: зростає кількість різноманітних некомерційних організацій, що надають школам гранти для реалізації технологічно орієнтованих проектів.

2. STEM-освіта має бути неперервною: розпочинатися в дошкільному віці та тривати упродовж життя. Раннє залучення дитини до STEM-освіти сприяє розвитку в неї креативного мислення та формуванню дослідницької компетентності, поліпшує соціалізацію особистості, оскільки розвиває комунікативні компетентності під час роботи в команді.

3. STEM-освіта є “містком” між навчанням учнів/студентів і їхньою кар’єрою. Це найширший вибір можливостей професійного розвитку. Тому особливої уваги набуває впровадження у навчально-виховний процес STEM-дисциплін.

4. STEM-освіта сприяє створенню середовища, сприятливого для навчання, та дозволяє залучити студентів до процесу навчання, спонукає їх бути більш активними, а не пасивними спостерігачами.

5. STEM-освіта належить до інноваційних освітніх систем, що повністю відповідають загальносвітовим тенденціям розвитку сучасної освіти. Креативність, співробітництво та критичне мислення є ключовими компетенціями для успіху в XXI столітті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як засвідчує аналіз сучасної наукової літератури, проблема розвитку творчої діяльності перебуває в центрі уваги багатьох науковців. Так, теоретико-методологічні засади проблематики творчості висвітлено у працях А. Алексюка, Ю. Алієва, Г. Бугайцева, І. Волкова, О. Джуринського, Д. Кабалевського, Г. Калмикова, В. Качкана, В. Кузіна, Л. Левчука, Б. Лихачова, Л. Ніколаєнко, С. Сисоєвої, І. Соколова, О. Сухомлинської, Т. Шпікалової, М. Ярмаче та інших. Важливу роль у формуванні сучасних педагогічних підходів до розвитку творчих здібностей зіграли дослідження у сфері дидактики школи (Н. Бібік, В. Вільямс, І. Журавльов, Л. Заков, Т. Комарова, І. Лернер, Х. Пассоу, В. Раєвський, О. Савченко, М. Скаткін, Д. Сіск та ін.). За останні роки широко визнаними стали дослідження фундаторів вимірювання творчих здібностей: Дж. Рензулі, П. Торренса, Е. де Боно, Дж. Гілфорда, Л. Холлінгуорта та інших. Психолого-педагогічні проблеми творчості є предметом дослідження багатьох зарубіжних відомих учених (Ж. Брюно, С. Кейплан, Ф. Монкс, Р. Палес, Х. Пассоу, А. Робінзон, Д. Сіск, А. Танненбаум, К. Хеллер, А. Ціаміс, Б. Шор та ін.). С.Д. Максименко зазначав, що будь-яка фізична і розумова праця за певних суспільних умов може стати творчою діяльністю. У різних видах праці творчість має певні особливості, що зумовлюються змістом і характером діяльності, її обставинами та індивідуальними рисами працівника. Разом з тим усім видам творчої діяльності властиві спільні риси. Творча діяльність зумовлюється потребами суспільства. Усвідомлення цих потреб є джерелом різних задумів, ідей, проєктів. Вчені вважають, що розпочинається творча діяльність з виникнення певного задуму, а саме: змінити методи, прийоми роботи в тій чи іншій галузі, створити нове знаряддя, сконстру-

ювати нову машину, здійснити певний науковий експеримент, написати художній твір, створити музичну п'єсу, намалювати картину тощо.

Метою статті є визначення прийомів активізації творчої діяльності учнів в умовах STEM-освіти.

Виклад основного матеріалу. Нині не існує чіткого визначення поняття “творчої діяльності”. У психологічних словниках цей термін трактують як “високоосвідому діяльність людини, спрямовану на створення нових продуктів матеріальної та духовної культури, які мають суспільно-історичну цінність”. О. Хуторський зазначав, то “виведення за межі освітніх стандартів творчої діяльності учня, його внутрішнього світу, з особистісними якостями призводить до відчуження учнів від освіти” [11]. Тому в наукових дослідженнях останніх років проблема формування творчих здібностей учнів займає значне місце.

Серед сучасних позицій науковців стосовно природи творчості виділяють два підходи. Перший — творчість розглядають як діяльність, спрямовану на створення нових суспільно значущих цінностей; основну увагу приділяють критеріям об'єктивної новизни й оригінальності продуктів творчої діяльності. Другий підхід пов'язує творчість із самореалізацією людини, з розвитком мотивації її творчої діяльності. Критерій творчості в такому розумінні, її цінність — особистість самої людини, а не лише продукти творчої діяльності.

У педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який має високий рівень знань, потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки — найбільш характерним. Головним показником творчої особистості вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності та є умовою її успішного виконання [9].

На думку представників гуманістичної психології та педагогіки (К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей, Р. Бернс), головною

педагогічною умовою ефективності системи творчих завдань є особистісно-діяльнісна взаємодія учнів і педагога, нерозривний прямий та зворотний вплив, органічне поєднання змін, що впливають на суб'єктів навчання, усвідомлення взаємодії як співтворчості. Творчість завжди оригінальна, тому що у творчій діяльності застосовуються нові методи, засоби, програми діяльності. Звичайно, найкращі умови для вирішення проблем виявляються у творчій діяльності, спрямованій на відкриття, конструювання нового, невідомого [13]. Досвід творчої діяльності можна представити через його процесуальну характеристику, а саме: самостійний перенос раніше засвоєних знань та вмінь у нову ситуацію; бачення проблеми в стереотипній для суб'єкта ситуації; бачення нової функції знайомого об'єкта; бачення альтернативних рішень проблеми; комбінування раніше відомих засобів у нові. Варто зазначити, що вирішальною передумовою творчої діяльності є інтелектуальний розвиток, а саме: розвиток пам'яті, мислення, уваги, комбінаторні, процесуальні властивості, прийоми та стратегії інтелектуальної діяльності, здатність регулювати свою діяльність.

Одним зі шляхів розвитку творчості є процес винайдення еталонів, під якими розуміють раціональні орієнтири у будові інформації. Засвоєння таких орієнтирів (еталонів), з одного боку, сприяє тому, що інформація фіксується в структурній формі, а з другого — забезпечує більш ефективне здійснення розумових операцій у процесі перероблення інформації. Отже творчий процес — це робота з інформацією, необхідною для вирішення проблемного питання. Також у творчому процесі тісно перетинаються руйнування старого і створення нового, встановлення зв'язків між попереднім досвідом та новою ситуацією. Відомо, що для створення нового, насамперед, потрібно зруйнувати старе, щоб, використовуючи його конструктивні елементи, скласти нову конструкцію. Як відомо, в основі творчої діяльності лежить здатність переносити способи розв'язання тих чи інших проблем на умови проблемної ситуації. Такий спонтанний перенос допомагає зрозуміти правильність раніше засвоєних

знань за своїм змістом, самостійно бачити проблему, виділяти альтернативи її рішення, комбінувати раніше засвоєні знання у нові під час вирішення специфічних проблем.

Зазначимо, що у творчому процесі, на якому б рівні його не розглядали, властива діалектична єдність традицій і новаторства, через яку реалізується його наступність. Аналізуючи продукти творчої діяльності, можна виділити в творчості два компоненти — випадкове та закономірне. Випадковість у творчому процесі виступає як форма прояву закономірного. До того ж без титанічного шліфування закономірного не було б блиску випадкового. Вирішуючи проблему пошуку оптимальних шляхів розвитку творчих здібностей студентів, ми характеризували творчість як процес досягнення нового, цінного, оригінального.

Організаторська функція зазначеного підходу передбачає вибір оптимальних методів, форм, прийомів навчання, а функція учня полягає в набутті навичок організації самостійної творчої діяльності, здійсненні вибору способу виконання творчого завдання, характеру міжособистісних взаємин у творчому процесі. Таким чином, особистісно орієнтовану взаємодію вчителя та учня у процесі організації творчої діяльності варто розуміти як поєднання організаційних форм навчання, бінарний підхід до вибору методів і прийомів активізації творчої діяльності.

У психолого-педагогічній літературі визначено **вимоги** до процесу навчання з точки зору розвитку творчого мислення учнів.

1. Не пригнічувати інтуїцію учня. Учнів потрібно заохотити до розвитку інтуїції та направляти на подальший логічний аналіз висунутих ідей.

2. Формування в учня впевненості в своїх силах, віри в свою здатність вирішити проблеми.

3. У процесі навчання максимально спиратися на позитивні емоції (подив, радість, симпатії, переживання успіху тощо). Негативні емоції пригнічують прояви творчого мислення.

4. Всебічно стимулювати прагнення учня до самостійного вибору цілей, завдань і засобів їх вирішення.

5. Заохочувати схильність до виправданої ризикованої поведінки без шкоди для здоров'я.

6. Розвивати уяву і не пригнічувати схильність до фантазування, навіть якщо воно іноді межує з видаванням вигадки за істину.

7. Формувати чутливість до протиріч, вміння виявляти і свідомо формувати їх.

8. Частіше використовувати в навчанні задачі відкритого типу.

9. Застосовувати проблемні методи навчання, які стимулюють установку на самостійність та підсилюють віру учня в здатність до відкриттів.

10. Навчати спеціальним евристичним прийомам у процесі вирішення проблем.

Однією з умов розвитку творчих здібностей учнів є спільна з вчителем дослідницька діяльність. Вона можлива лише в ситуації, коли вирішується завдання, відповідь на яке не знає ні учень, ні викладач. У цих умовах завдання перетворюється з навчальної в реальну наукову або виробничу проблему, що збагачує і посилює мотиви, які спонукають творчу діяльність. Особливого значення набувають мотиви самореалізації, соціальні мотиви, мотиви змагання. Для актуалізації цих мотивів і формування внутрішньої мотивації особливе значення має особистісна включеність вчителя у спільну діяльність з учнем. Таким чином, система методів організації творчої діяльності вчителя та учнів орієнтована на єдину мету. У тактиці творчого стилю викладання визначаються наступні лінії поведінки вчителя: вміння поставити навчально-пізнавальні проблеми; стимулювання до пошуку нових знань і нестандартних способів вирішення завдань і проблем; підтримка учня на шляху до самостійних висновків і відкриттів [4]. Це передбачає вміння створювати атмосферу творчості на заняттях, зокрема: а) гуманне ставлення до оточуючих, тобто сприймати не тільки

себе, але й іншу людину як особистість; б) прагнення до постійного самовдосконалення; в) створення ситуації успіху.

У процесі використання методів стимулювання, активізації ми враховували багатоплановість, багатовимірність творчої особистості. Тому було використано цілий комплекс методів. Так, для розвитку нестандартного мислення ми використовували метод фокальних об'єктів. Суть його полягає у перенесенні властивостей одного предмета на інший. Фокальними (від латин. *focus* — осередок) називають об'єкти, що перебувають у фокусі, в центрі уваги. Послугуючись цими методами, ми ставили такі завдання: 1) придумати щось нове, видозмінюючи або вдосконалюючи реальний об'єкт; 2) познайомити об'єкт із чимось новим або закріпити раніше засвоєні знання, розглядаючи предмет у незвичному ракурсі; 3) скласти інструкцію щодо об'єкта, який розглядається, використовуючи знайдені ознаки (повністю або частково); 4) розробити новий вид заняття, ігри, обравши словосполучення, яке найбільше подобається або відповідає меті (словосполучення добирають несподівані). Розробляючи новий вид діяльності, необхідно чітко окреслити, що саме обмірковується — форма чи зміст зазначеного об'єкта.

Використовуючи метод фокальних об'єктів, ми дотримувалися такого алгоритму роботи: розглядаючи або змінюючи будь-який об'єкт, мимоволі обирали інший предмет (декілька предметів), який не стосується фокального слова; для вибору іншого предмета (або декількох предметів) учням пропонувалась інша проблемна ситуація або проблема; для чіткого формулювання проблеми учні давали 5—10 визначень вибраного предмета (Який він? Опишіть його); дібрані ознаки прикладали до слова у фокусі; отримані словосполучення розглядають; підбирали до фокального об'єкта не властиві йому елементи, які зумовлювали його видозміну. Організацію дискусій щодо запропонованих проблемних ситуацій ми проводили за допомогою методу “Коло ідей”. Порядок проведення: після обговорення проблеми в групі, кожен учень по черзі представляв лише один аспект вирішення проблеми. Це допомогло всій групі об-

мініятися ідеями та скласти список ідей. Практика свідчить, що такий метод є ефективним для організації видів діяльності з вирішення будь-якої актуальної проблеми. Альтернативним є прийом, коли учні пишуть свою ідею або проблему на картці, а вчитель збирає усі картки та складає список запропонованих ідей на дошці, а також організовує дискусію.

У процесі організації самоосвітньої діяльності учнів особлива увага приділялася методу створення навчальних проблемних ситуацій, які ми розуміємо як навчальні завдання, спрямовані на розв'язання невідповідностей між наявними знаннями та тими, що необхідні для її розв'язання. Практикою доведено, що дослідження зазначених ситуацій сприяло вдосконаленню навичок самостійної роботи та розробці індивідуальної траєкторії навчання. Дбаючи про розвиток творчих здібностей, ми вчили їх не тільки тому, як розв'язувати ту чи іншу проблему, а й тому, де можна знайти необхідну інформацію. Здатність до творчості не є виключним явищем, властивим лише одиницям. Творчі задатки є практично у кожного, інша справа, якщо вони не завжди можуть розвиватися та перетворюватися у здібності. Тією чи іншою мірою творчість властива всім, більше того, її можна виявити, стимулювати, розвивати. Окрім того, творчим процесом і його розвитком важко керувати. Єдина можливість вплинути на організацію такої діяльності — створити умови для розвитку творчих здібностей.

Для стимулювання новаторських ідей, розвитку творчих здібностей ми використовували наступні техніки: аналогії та метафори. Під час знаходження рішення необхідно вибрати вирішену проблему з аналогічними цілями та розробити альтернативи. При цьому рішення вирішеної проблеми використовується як основа для даного. Метафору використовують для стимулювання ідей, причому знаходять прямо пропорційну мету чи незвичайні об'єкти; вільні асоціації. Ця методика основана на тому, що будь-яка думка, об'єкт може перетинатися з іншою думкою чи метою, при цьому створюючи нові ідеї; технологічна фантастика. Скориставшись одним із параметрів

здійснення цілей, необхідно уявити, що проблема цілком вирішена. Залучення до творчої діяльності розкрило перед ними горизонти людських можливостей і сприяло правильному визначенню своєї траєкторії навчання.

Особливе місце у процесі організації творчої діяльності учнів ми надавали розвитку творчого саморуху, ідея якої лежить в основі проблеми активності людини багатомірної категорії, що розкриває індивідуально-особистісний рівень. Отже, у світлі сучасних підходів до творчості ми надавали особливого значення здатності до самостимулювання, саморуху, саморозвитку, самоздійснення за допомогою рекомендацій щодо планування свого часу або своїх справ (за ступенем обов'язковості, важливості, регулярності, імовірності виконання); формулювання цілей та самонастроювання на досягнення результату; критичної самооцінки і діагностування своїх позитивних якостей та слабких сторін тощо. Зазначені методи спрямовані на досягнення цілей шляхом створення умов для творчої самореалізації кожного учня, стимулювання їх до особистісно-професійного розвитку.

Для активізації творчого потенціалу особливої уваги заслуговує теорія розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ), основоположником якої є винахідник, письменник-фантаст Г. Альтшуллер [1]. Уперше цю методику було апробовано в 60-ті роки XX ст. у гуртках технічної творчості, де проводилося навчання інженерами та педагогами. ТРВЗ набула поширення не лише у нас в країні, але і за кордоном. “Вчися мислити сміливо!” — основна ідея зазначеної теорії. Ті, хто ознайомилися з ТРВЗ, не тільки починають інакше мислити і вирішувати поставлені завдання, але і значно змінюють ставлення до світу. ТРВЗ-технології базуються на наступних компонентах.

1. *Розв'язування відкритих завдань.* У школі вчать вирішувати завдання, в яких чітко сформульовано умову, є невідоме і конкретний спосіб вирішення. У житті, часто, все не так однозначно: доводиться мати справу з інформацією, яка може зовсім не знадобитися для вирішення завдання, варіантів зна-

ходження невідомого може бути декілька і потрібно вибрати найбільш оптимальний.

2. *Формування творчої уяви.* Нині, згідно з ТРВЗ, можна стверджувати, що винахідником може стати будь-яка людина, починаючи від програміста і закінчуючи домогосподаркою. ТРВЗ пропонує конкретні прийоми, що допомагають розвивати творче, креативне мислення.

3. *Подолання психічної інерції.* Приступаючи до вирішення поставленого завдання, наша пам'ять відразу нав'язує нам звичні відпрацьовані стереотипи знаходження відповіді. Саме це і прийнято називати психічної інерцією, подолати яку допомагають методи розвитку творчої уяви ТРВЗ.

4. *Розвиток асоціативного та системного мислення.* Як це не парадоксально, але саме асоціації допомагають робити відкриття. Для розвитку асоціативного мислення насамперед необхідно звільнитися від стереотипів, розширювати сферу асоціацій.

Для розвитку творчої уяви на уроках еврики проектних класів “Інтелект України” учням початкових класів пропонується розв'язати винахідницькі задачі. Нами підготовлено систему винахідницьких та дослідницьких завдань в таких галузях, як природознавство, математика, фізика, біологія, екологія, мистецтво, техніка і бізнес. Ми пропонуємо алгоритмічні методи формування усвідомленого, керованого, цілеспрямованого й ефективного процесу розумової діяльності, тобто працюємо на підвищення культури мислення. У результаті чого в учнів формується мислення, здатне оперувати найбільш загальними фундаментальними закономірностями, освоювати на їх основі приватні закони різних наук і пояснювати явища навколишньої дійсності [2].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Отже, одним із головних завдань сучасної освіти є організація освітньо-виховного процесу, який дає змогу максимально реалізувати пізнавальну активність дітей під час творчої та дослідницької діяльності, сприяти формуванню таких найважливіших особистісних якостей, як компетентність, активність, ініціативність і творчий потенціал.

Список використаних джерел

1. *Альтшуллер Г.* Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач / Г. Альтшуллер. — Петрозаводск, 2003. — С. 173—185.
2. *Гавриш І. В.* “Чотири кити” дидактичної моделі навчання учнів початкової школи всеукраїнського науково-педагогічного проекту “Інтелект України” / І. В. Гавриш // Рідна школа. — 2013 (жовтень). — С. 42—46.
3. *Коваленко О.* STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США / О. Коваленко, О. Сапрунова // Рідна школа. — 2016. — № 4 (1036), квітень. — С. 46—50.
4. *Мартинюк І.* Творчий потенціал і самореалізація особистості / І. Мартинюк // Психологія і педагогіка життєтворчості. — К., 1996. — 792 с.
5. *Матюшкин А. М.* Концепция творческой одаренности / А.М.Матюшкин//Вопросыпсихологии.— 1989.—№6.—С.29—33.
6. *Моляко В. А.* Творческая одаренность и воспитание творческой личности / подг. В. А. Моляко. — К. : Знание, 1991. — С. 19.
7. *Педагогика: Инновационная деятельность* / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. — М. : ИЧП “Издательство Магистр”, 1997. — 308 с.
8. *Рубинштейн С. Л.* Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — СПб. : ПитерКом, 1999. — 720 с.
9. *Сисоєва С. О.* Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. — К. : Міленіум, 2006. — 344 с.
10. *Теплов Б. М.* Способность и одаренность / Б. М.Теплов // Психология индивидуальных различий. Тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. — С. 129—139.
11. *Хуторской А. В.* Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 58—64.
12. *Anderson, L. W., Krathwohl, D. R.* A Taxonomy for learning, teaching, and assessing / L.W. Anderson, D.R. Krathwohl. — New York : Longman, 2001. — 156 p.
13. *Berk R. A.* Professors are from Mars, Students Are from Snickers: how to Write and Deliver Humor in the Classroom and Professional Presentations. Madison / R. Berk. — Mendota Press, 1998. — 185 p.

References

1. *Altshuller H.* Nayty ydeyu. Vvedenye v teoriyu reshenyya yzobretatelskykh zadach / H. Altshuller. — Petrozavodsk, 2003. — P. 173—185.
2. *Havrysh I. V.* "Chotyry kyty" dydaktychnoyi modeli navchannya uchniv pochatkovoyi shkoly vseukrayins'koho naukovo-pedahohichnoho proektu "Intelekt ukrayiny" / I. V. Havrysh // *Ridna shkola.* — 2013 (zhovten). — S. 42—46.
3. *Kovalenko O.* STEM-osvita: dosvid uprovadzhennya v krayinakh YeS ta SSHA / O. Kovalenko, O. Saprunova // *Ridna shkola.* — 2016. — No 4 (1036), kviten. — S. 46—50.
4. *Martynyuk I.* Tvorchyy potentsial i samorealizatsiya osobystosti / I. Martynyuk // *Psykhohihiya i pedahohika zhyttyetvorchosti.* — K., 1996. — 792 s.
5. *Matyushkyn A. M.* Kontseptsyya tvorcheskoy odarennosti / A.M. Matyushkyn // *Voprosy psykhohihyy.* — 1989. — No 6. — S. 29—33.
6. *Molyako V. A.* Tvorcheskaya odarennost' y vospytanye tvorcheskoy lychnosti / podh. V. A. Molyako. — K. : Znanye, 1991. — S. 19.
7. *Pedahohyka: Ynnovatsyonnaya deyatel'nost' / V. A. Slastennyy, L. S. Podymova.* — M. : YChP "Yzdatel'stvo Mahystr", 1997. — 308 p.
8. *Rubynshteyn S. L.* Problemy obshchey psykhohihyy / S. L. Rubynshteyn. — SPb. : PyterKom, 1999. — 720 s.
9. *Sysoyeva S. O.* Osnovy pedahohichnoyi tvorchosti : pidruchnyk / S. O. Sysoyeva. — K. : Milenium, 2006. — 344 s.
10. *Teplov B. M.* Sposobnost y odarennost' / B. M. Teplov // *Psykhohihyya yndyvidual'nykh razlychyy. Tekstiy / pod red. Yu. B. Hyppenreyter, V. Ya. Romanova.* — M. : Yzd-vo Mosk. un-ta, 1982. — S. 129—139.
11. *Khutorskoy A. V.* Klyucheviye kompetentsyy kak komponent lychnostno-oryentirovannoy paradyhmy obrazovannya // *Narodnoe obrazovanye.* 2003. — No 2. — S. 58—64.
12. *Anderson, L. W., Krathwohl, D. R.* A Taxonomy for learning, teaching, and assessing / L. W. Anderson, D. R. Krathwohl. — New York : Longman. 2001. — 156 p.
13. *Berk R. A.* Professors are from Mars, Students Are from Snickers: how to Write and Deliver Humor in the Classroom and Professional Presentations. Madison / R. Berk. — Mendota Press, 1998. — 185 p.

Светлана Алексеевна Доценко,
кандидат педагогических наук, доцент,
докторант кафедры теории и методики
профессионального образования
Харьковского национального педагогического
университета имени Г. С. Сковороды
E mail dozenkosveta@gmail.com

Доценко С. А.
ПРИЁМЫ АКТИВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ STEM-ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье подробно рассмотрены приемы активизации творческой деятельности учащихся. На основе многочисленных исследований проанализированы взгляды ученых относительно понятия “творческая деятельность”. Определено, что творческая деятельность — это деятельность личности, направленная на открытие, конструирование нового, неизвестного. Учитывая возрастные особенности, раскрыто проблему развития творческой деятельности учащихся начальных классов. Акцентируется внимание на теории решения изобретательских задач, направленных на формирование творческих и исследовательских способностей учащихся. Охарактеризованы факторы, влияющие на развитие творческих способностей учащихся: интеллект, мышление, познавательная активность.

Ключевые слова: STEM-образование; творчество; творческая деятельность; мышление; способности; воображение; интеллект; изобретательские задачи.

Svitlana Dotsenko,

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,

Doctoral Student of the Department of

Theory and Methods of Vocational Education

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

E mail dozenkosveta@gmail.com

Dotsenko S.

METHODS OF ACTIVATION THE PUPILS' CREATIVE ACTIVITY IN TERMS OF STEM-EDUCATION

Abstract

The article discussed the methods of activation the pupils' creative activity in detail. Basing on a large body of research, the views on the concept of "creative activity" have been analyzed. It is determined that a creative activity is an activity of the individual that directs onto the discovering, constructing of the new and unknown. Taking into account the age peculiarities, the problem of developing the primary school pupils' creativity is described. The attention is focused on the theory of solving inventive tasks aimed at forming the pupils' creative and research abilities. The factors affecting the development of creative abilities of pupils as intelligence, thinking and cognitive activity are characterized.

Keywords: *STEM-education; creativity; creative activity; thinking; abilities; imagination; intelligence; inventive tasks.*

УДК 351.851.378

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Зенченко Тетяна Федорівна,

*кандидат педагогічних наук,
кафедра педагогіки та менеджменту освіти,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна*

Анотація

У статті висвітлено процес розвитку національної системи вищої освіти в контексті актуалізації проблеми забезпечення якості освіти з урахуванням особливостей взаємозв'язку державної освітньої політики, суспільно-педагогічного руху, нормативно-правового оформлення процесу забезпечення якості вищої освіти. Здійснено аналіз системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Ключові слова: *якість вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, процес акредитації, тенденції розвитку системи акредитації.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний розвиток будь-якої держави враховує рівень та спроможність до розвитку освітньої системи: ефективність освітніх закладів здійснює вплив на формування державності не менший, ніж інші фактори соціально-економічного розвитку.

Розвиток національних освітніх систем в останнє десятиріччя має певні тенденції, а саме: стрімкий розвиток освіти країн Східної Азії спричинив підняття освітніх систем Південної Кореї, Японії, Сингапуру та Гонконгу на вищий щабель світового рейтингу (особливістю освіти в зазначених країнах є істотна перевага наполегливості над уродженими здібностями, чітко визначена мета та завдання навчання, висока культура відповідальності та взаємодії всіх учасників освітнього процесу, широке використання сучасних ІТ-технологій); скандинавські країни, що завжди перебували на лідерських позиціях,

втратили свою перевагу, водночас освітні індекси та індекс Людського розвитку ООН є одними з найвищих показників у світі; стабільною залишається якість освіти в європейських країнах, відбулось часткове покращення освітніх систем країн Східної Європи, зокрема Ізраїля та Польщі.

Новою Міжнародною стандартною класифікацією освіти, зміненою та доопрацьованою у 2011 р., прийнято Болонську циклову (рівневу) організацію вищої освіти та уточнено освітній глосарій згідно з більш повним і конкретним усьдомленням освіти, галузей та спеціальностей, їхнього опису, що стало логічним продовженням і уточненням першого видання “Національного освітнього глосарію: вища освіта”. У Європейському освітньому просторі визначено парадигму вищої освіти на основі досліджень, продовжено реалізацію проекту ЄС “Налаштування освітніх структур в Європі”, спрямованого на впровадження компетентнісного (результативного) підходу у вищій освіті. З огляду на це трансформовано наявні освітні програми та інтегровано їх у нові програми: Темпус — в Еразмус+, 7-ми Рамкову Програму — в дослідницьку Програму Горизонт 2020.

Міжнародною освітньою спільнотою визначено мету вищої освіти — досягнення широкого спектру цілей, що охоплюють підготовку студентства до активної суспільної діяльності як членів громадянського суспільства, майбутньої професійної діяльності як кваліфікованих компетентних фахівців у різних галузях діяльності, сприяння та підтримку особистісного розвитку, набуття фундаментальних знань і мотивування до дослідницької інноваційної діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень із означеної проблеми. Дослідженнями проблеми становлення системи контролю за якістю освітніх послуг вищої освіти України охоплено широке коло галузей і напрямів, зокрема її структуру, формування та тенденції розвитку характеризували В. Андрущенко, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко та ін., критерії та відповідність реальних показників якості досліджу-

вали Є. Владимирська, В. Домніч, С. Свіжевська, А. Шевцов та ін.); дослідженнями якості вищої освіти займались Ю. Скиба, О. Локшина, О. Ярошенко та інші.

Мета статті — визначити й обґрунтувати складники поняття “якість освіти” в контексті імплементації Закону України “Про вищу освіту”, висвітлити проблематику ключових понять системи якості освітньої діяльності педагогічного ВНЗ, зокрема процесу акредитації як особливості системи контролю якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. З метою забезпечення якості вищої освіти, що є ключовим поняттям Болонського процесу, для забезпечення якого розроблено та затверджено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), сформульовано Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти. Означеними стандартами якості вищої освіти визначено як ефективний результат спільної діяльності викладача, студента та навчального середовища, в якому “зміст програм, навчальні можливості та матеріально-технічні засоби відповідають поставленій меті” [4].

“Всесвітньою декларацією про вищу освіту для XXI ст.” (прийнятою Всесвітньою конференцією з вищої освіти в Парижі у жовтні 1998 р.) проголошено, що якість вищої освіти є широким поняттям, яке охоплює усі форми провадження освітніх послуг: освітні/академічні програми, тематику й результативність наукових досліджень, соціальну сферу і фінансування, контингент студентів і динаміка руху, матеріально-технічну базу, обладнання та устаткування, науково-педагогічні кадри та академічне середовище. Наголошено, що важливе значення для підвищення якості освітньої діяльності має усвідомлення та зіставлення результатів внутрішнього самоаналізу освітнього закладу із зовнішньою оцінкою, у тому числі незалежними спеціалізованими міжнародними експер-

тами на публічних засадах. Значним кроком до забезпечення якості вищої освіти в Україні стало запровадження Державних вимог оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, визначене Положення про акредитацію вищих навчальних закладів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 лютого 1996 р. №200 [5].

Перші роки створення та розвитку національної системи моніторингу якості освіти, зокрема акредитації (1992—1996 рр.) характеризувалися нечіткими поняттями та процедурами, постійно змінюваними та варіативними, використання міжнародного досвіду ускладнювалося практичною апробацією в межах освітньої системи України.

Усвідомлення необхідності інтегрування української освітньої системи в європейський простір вимагало дотримання визначених міжнародних засад ліцензійно-акредитаційної діяльності, однією з важливих особливостей якої мало бути широке залучення професійної громадськості до оцінювання якості освіти. У жовтні 1995 р. з цією метою було створено контролювальну інституцію якості освіти — Державну акредитаційну комісію України, очолювану Міністром освіти України (нині — Акредитаційна комісія України до введення в дію Національного агентства з якості вищої освіти, створення якого передбачено Законом України “Про вищу освіту”, ст. 16) [6], внесено зміни до чинного законодавства, окреслено процедури ліцензування, атестації та акредитації, створено фахові ради за напрямками підготовки (спеціальностями), визначено критерії ліцензування та акредитації, які поступово ускладнювалися та конкретизувалися.

Аналіз вітчизняних наукових джерел дав змогу нам погодитися із визначенням поняття “якість вищої освіти”, формульованим С. Свіжевською, яка здійснила комплексну характеристику освітнього процесу, і його результату: “Якість вищої освіти — це рівень відповідності характеристик вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) різноманітним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам), умовам,

які мають задовольнити прогресивний розвиток людини і суспільства” [2]

Отже, якістю вищої освіти (Quality in Higher Education), за Національним освітнім глосарієм, є “рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти” [1, с. 68].

На підставі цього можемо зазначити, що забезпечення якості вищої освіти — це скоординована діяльність освітнього менеджменту ВНЗ щодо якості, яка охоплює: моніторинг освітньої діяльності ВНЗ, планування якості освіти, управління якістю та корегування її механізмів, оцінювання результатів освітнього процесу та удосконалення системи забезпечення якості освіти за кожною конкретною освітньою програмою.

Показник якості освітньої діяльності відображає рівень організації освітнього процесу у конкретному ВНЗ, де здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти. Освітні програми (спеціальності) ВНЗ мають забезпечити студентів академічними знаннями та навичками, які передбачають, насамперед, як загальні — ті, що впливають на гармонійний розвиток особистості студентів та можуть бути використані студентами в професійній діяльності, — так і спеціальні або фахові. Зазначимо, що автономія ВНЗ, особливо під час визначення пріоритетних цілей здобуття вищої освіти породжує різні погляди щодо якості здобутої вищої освіти. Водночас не викликає заперечень характеристика якості навчання як результату ефективної взаємодії студентів і викладачів у певному освітньому середовищі.

Отже, зазначимо, що якість освіти структурується на чітко визначені критерії (вимоги), освітній процес і прогнозований результат діяльності, комплекс набутих компетентностей (рис. 1).

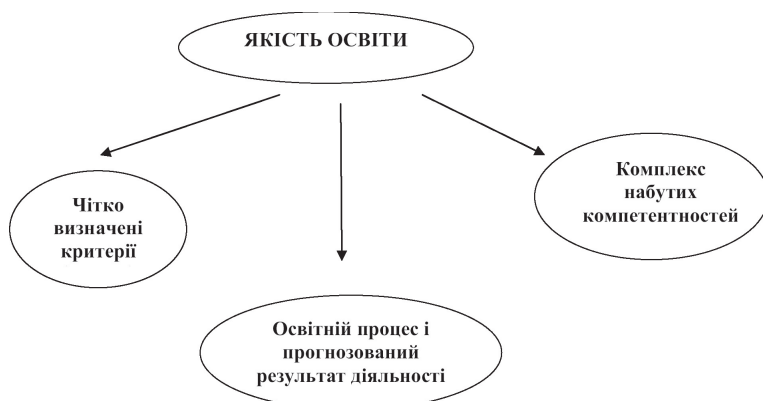

Рис. 1. Критерії якості освіти

Таким чином, критерії якості освіти охоплюють:

- *ресурси* освітнього процесу ВНЗ (кадрове забезпечення освітньої програми і рівень наукової та професійної активності кожного викладача, який забезпечує викладання лекцій, семінарських і лабораторних занять, здійснення наукового керівництва курсовими, дипломними роботами (проектами), дисертаційними дослідженнями, науково-педагогічними (науковими) працівниками; студенти як суб'єкти освітнього процесу; матеріально-технічне, інформаційне та навчально-методичне забезпечення);
- *організацію* освітнього процесу (технології освітнього процесу, презентація розроблених інноваційних методик, очікувані результати впровадження освітніх досягнень);
- *результат* освітнього процесу (набуті випускниками педагогічного ВНЗ професійні компетентності).

Зниження якості вищої освіти України зумовлено об'єктивними і суб'єктивними чинниками, зокрема: зниженням довіри до ВНЗ в українському освітньому й економічному просторі, збільшення академічної мобільності студентів, здобуття ними вищої освіти у ВНЗ іноземних країн (істотно збільшено показник українських абітурієнтів у польських ВНЗ), збільшення невідповідності вимог ринку праці та академічної

освіти. Усі зазначені чинники яскраво відображені в засобах масової інформації, зокрема Інтернет-ресурсах (онлайн-медія, форумах, блогах, освітніх форумах тощо), інформаційних даних статистичних звітів, які характеризують кількісний відтік абітурієнтів у навчальні заклади країн Східної Європи, показниках фахового працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей у закладах системи освіти України тощо.

Об'єктами оцінювання якості освіти є освітній контент (освітні програми, комплекси навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни (конспекти або розширені плани лекцій), плани практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт, самостійної роботи, питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань та вмінь студентів, комплексних контрольних робіт тощо), освітня діяльність ВНЗ, результати навчання та компетентності студентів, здобуті в освітньому процесі.

“Система забезпечення якості вищої освіти в Україні охоплює:

1) системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система *внутрішнього* забезпечення якості);

2) системи *зовнішнього* забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості *діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ* оцінювання та забезпечення якості вищої освіти” [6].

Узгоджена та координована діяльність різних підгалузевих складників систем контролю якості вищої освіти покликана забезпечити її такою мірою, яка відповідатиме стандартам якості вищої освіти в Європейському просторі. Саме це контролюватимуть незалежні установи з оцінювання та забезпечення якості, що є принципово новим для української системи вищої освіти і є одним із основних чинників визнання якості українського освітнього закладу (освітніх програм/спеціальностей) як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Існує декілька дієвих механізмів процедури забезпечення та оцінки якості вищої освіти: репутаційний (використання експертного оцінювання рівня освітніх програм і навчальних закладів), результативний (дослідження кількісних показників різних напрямів діяльності ВНЗ) та загальний (передбачає характеристику принципів управління якістю освіти згідно з вимогами систем менеджменту якості Міжнародної організації із стандартизації (ISO), оцінювальну діяльність якої спрямовано на визначення відповідності показників усталеним для певного рівня стандартам та на визначення шляхів підвищення рівня якості освіти) [3].

Варто зазначити, що головною метою освітян України є забезпечення якості освіти в Україні, визначення позитивних зрушень, ґрунтовний аналіз недоліків, планування подальшої роботи щодо удосконалення системи забезпечення якості національної освіти.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Отже, одним із важливих шляхів удосконалення системи якості вищої освіти особливе місце належить реформуванню організаційної культури у більшості вищих навчальних закладів, усвідомлення як вищими навчальними закладами загалом, так і кожним науково-педагогічним працівником і студентом як активними учасниками освітнього процесу власної відповідальності за якість надання та здобуття освітніх послуг у межах кожної освітньої програми.

Сучасні зміни в освітньому просторі декларують запровадження нових і дієвих шляхів забезпечення якості вищої освіти, зокрема системи акредитації освітніх програм і навчальних закладів, підвищення конкурентоспроможності українських ВНЗ, що є основною вимогою до інтеграції нашої країни в європейське освітнє суспільство.

Список використаних джерел

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова ; за ред. В. Г. Кременя. — 2-е вид., перероб. і доп. — К. : ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2014. — 100 с.
2. Свіжєвська С. А. Експертиза якості освіти: європейський підхід до оптимізації критеріїв акредитації у ВНЗ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akr/ekspt_yakosti.php
3. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [Електронний ресурс]. — К. : Ленвіт, 2006. — 35 с. — Режим доступу: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20^in%20Ukrainian.pdf>
4. International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAAHE), 2001, Annex: Clarification and Glossary, to a questionnaire conducted in December, 2001.
5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200-96-%D0%BF>
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

References

1. Nacional'nyj osvitnij glosarij: vyshha osvita / avt.-uklad. : V. M. Zaharchenko, S. A. Kalashnikova, V. I. Lugovyj, A. V. Stavyc'kyj, Ju. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova / za red. V. G. Kremenja. — 2-e vyd., pererob. i dop. — K. : TOV “Vydavnychyj dim “Plejady”, 2014. — 100 s.
2. Svizhevs'ka S. A. Ekspertyza yakosti osvity: jevropejs'kyj pidhid do optymizacii' kryterii'v akredytacii' u VNZ Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akr/ekspt_yakosti.php
3. Standarty i rekomendacii' shhodo zabezpechennja yakosti v Jevropejs'komu prostori vyshhoi' osvity [Elektronnyj resurs]. — K. : Lenvit, 2006. — 35 s. — Rezhym dostupu: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20^in%20Ukrainian.pdf>

4. International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAAHE), 2001, Annex: Clarification and Glossary, to a questionnaire conducted in December, 2001.
5. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200-96-%D0%BF>
6. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

Татьяна Федоровна Зенченко,

кандидат педагогических наук,

кафедра педагогики и менеджмента образования,

Глуховский национальный педагогический университет

имени Александра Довженко,

г. Глухов, Украина

E mail: kpmo_gnpu@ukr.net

Зенченко Т. Ф.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Аннотация

В статье освещена проблема развития национальной системы высшего образования в контексте актуализации проблемы обеспечения качества образования с учетом особенностей взаимосвязи государственной образовательной политики, общественно-педагогического движения, нормативно-правового оформления процессу аккредитации как обеспечения качества высшего образования. Произведен анализ системы обеспечения качества высшего образования в Украине.

Ключевые слова: *качество высшего образования; обеспечение качества высшего образования; процесс аккредитации; развитие системы аккредитации.*

Tetyana Zenchenko,

Ph.D. in Pedagogy,

Department of Pedagogy and Educational Management,

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,

Hlukhiv, Ukraine

E mail: kpmo_gnpu@ukr.net

Zenchenko Tetyana

**METHODICAL PRINCIPLES OF THE MANAGEMENT OF A
EDUCATION QUALITY IN THE HIGH SCHOOL**

Abstract

The article deals with the problem of development of the national system in the context of updating problems of higher education quality assurance taking into account the relationship of the national education politics and socio-pedagogical movement, regulatory clearance of accreditation processes as a higher education quality assurance. Analysis of the system higher education quality assurance is carried out in Ukraine.

Keywords: *higher education quality, higher education quality assurance, accreditation process, development of the accreditation system.*

УДК 378.018.43:80(410)

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ФІЛОЛОГІВ-БАКАЛАВРІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Олександр Миколайович Канівець,
*кандидат педагогічних наук,
кафедра романо-германських мов і перекладу,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Анотація

У статті здійснено аналіз особливостей дистанційної підготовки філологів-бакалаврів іноземних мов у Великій Британії. Розкрито особливості структури британської вищої освіти, що стандартизована рамкою кваліфікацій FHEQ. Виявлено, що у британських ВНЗ поряд з бакалаврськими програмами підготовки філологів іноземних мов є практико-орієнтовані програми, які дають можливість здобути особливі Дипломи і Сертифікати. Детально висвітлено програму підготовки бакалавра мистецтв з відзнакою (іноземні мови).

Ключові слова: дистанційна освіта; дистанційна підготовка філологів іноземних мов; додипломний компонент; бакалаврат.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Нині в усьому світі все більшої популярності набуває дистанційна освіта, що реалізується на базі сучасних систем телекомунікації, насамперед Інтернету. Переваги дистанційної освіти очевидні: отримати її можуть люди, які з певних причин не мають можливості навчатися на стаціонарі (віддаленість проживання, зайнятість на роботі тощо). Окрім того, дистанційно можуть навчатися незрячі, глухі, інваліди з хворобами опорно-рухового апарату тощо. Світовим лідером дистанційної освіти є Велика Британія. До педагогічного досвіду цієї країни ми і звернемося у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовно дистанційну освіту Великої Британії висвітлила О. П. Пічкарь. Дослідниця, зокрема, стверджує, що, за оцінками закордонних експертів, дистанційні освітні системи в середньому на 10—50 % дешевші за стаціонарні. Причиною зменшення собівартості дистанційних освітніх послуг є ефективніше використання навчальних площ і технічних засобів, більш висока концентрованість та уніфікованість змісту навчальних матеріалів, а також орієнтованість технологій дистанційного навчання на велику кількість студентів [4].

Дослідник О. В. Васюк вважає, що розвинені європейські країни, насамперед Велика Британія, давно пройшли той шлях розвитку дистанційної освіти, на який щойно ступає наша держава, а отже, мають як позитивний, так і негативний досвід у цій справі [2].

Деякі аспекти вітчизняної дистанційної освіти висвітлив у своїх працях П. Г. Лузан. Вчений наголошує, що дидактичне забезпечення дистанційного навчання розробляється з метою забезпечення самостійної навчальної праці [3].

Розвиток змісту та форм організації підготовки бакалаврів у британських університетах розглянула Н. М. Бідюк [1].

Дистанційна підготовка в британських ВНЗ описана в працях багатьох зарубіжних учених [5, 7, 8].

Разом з тим варто зазначити, що в проаналізованій нами педагогічній літературі проблема дистанційної підготовки бакалаврів-філологів у британських ВНЗ не стала предметом спеціального наукового дослідження, хоча актуальність методики організації дистанційної освіти зростає з кожним днем.

Мета дослідження — виявити особливості британської дистанційної підготовки філологів іноземних мов на рівні бакалаврату. Відповідно до мети, **задача** дослідження — розкрити особливості структури британської вищої освіти, а також проаналізувати одну з дистанційних програм підготовки бакалаврів-філологів Відкритого університету, що є одним з провідних навчальних закладів цієї країни.

Виклад основного матеріалу. Провідним вищим навчальним закладом Великої Британії, що спеціалізується виключно на заочній освіті, є Відкритий Університет. Окрім центрального офісу, до структури університету входять Центри підготовки на місцях, що дає змогу студентам відвідувати сесійні заняття за місцем проживання.

У процесі заочної підготовки філологів використовуються як сесійні заняття, так і дистанційні форми. За зміст, а також за навчально-методичне забезпечення дистанційних програм відповідають викладачі Відкритого університету, у той час як фахівці особливих підрозділів (наприклад, програмісти) відповідають за процесуальну організацію дистанційного навчального процесу [8].

Згідно з нашими дослідженнями, випускникам бакалаврату Відкритого Університету, залежності від рівня обраних програм, можуть присуджуватися або ступінь бакалавра, або особливі Дипломи та Сертифікати про вищу освіту. Так як у вітчизняній вищій освіті немає аналогів таким Дипломам і Сертифікатам, спробуємо більш детально висвітлити британську структуру вищої освіти.

У чинному законодавстві Великої Британії є особливий стандарт, що регулює вищу освіту (табл. 1). Згідно з цим стандартом, який називається “рамка кваліфікацій FHEQ” (Framework for Higher Educational Qualifications), британська освіта має вісім рівнів. На перших трьох рівнях перебуває середня освіта. Вища освіта починається з 4-го рівня, на якому присуджується Вищий Національний Сертифікат. Вищий Національний Диплом належить до 5-го рівня рамки кваліфікацій FHEQ. Ступінь бакалавра відповідає завершеному циклу 6-го рівня рамки FHEQ; ступінь магістра — завершеному циклу 7-го рівня рамки FHEQ, ступінь доктора філософії — 8-му рівню рамки FHEQ [7].

Порівняємо британську рамку кваліфікацій FHEQ з вітчизняними освітньо-кваліфікаційними рівнями. На нашу думку, завершений цикл 6-го рівня рамки кваліфікацій FHEQ спів-

відноситься з вітчизняним ОКР бакалавра. Завершений цикл 7-го рівня рамки кваліфікацій FHEQ тотожний вітчизняному ОКР магістра. Науковий ступінь вітчизняного кандидата наук може прирівнюватися до 8-го рівня рамки кваліфікацій FHEQ. Науковий ступінь вітчизняного доктора наук у британському варіанті є Вищою нагородою.

Таким чином, згідно з вищенаведеною рамкою кваліфікацій, у структурі британської вищої освіти можна виділити переддипломний і післядипломний компоненти. Бакалаврат і практико-орієнтовані програми, що дають змогу здобути Вищий Національний Диплом або Вищий Національний Сертифікат, належать до переддипломного компонента. Післядипломний компонент охоплює магістратуру та практико-орієнтовані програми.

Таблиця 1

Рамка кваліфікацій FHEQ

Вид ступеня, диплому чи сертифіката	Рівень	Цикл
Вищі нагороди		
доктор філософії	8	завершений цикл
магістр	7	завершений цикл
практико-орієнтовані програми, що ведуть до: Післядипломних Дипломів; Післядипломних Сертифікатів		незавершений цикл
бакалавр з відзнакою; бакалавр	6	завершений цикл
Переддипломний Диплом; Переддипломний Сертифікат		незавершений цикл
Вищий Національний Диплом	5	короткий цикл
Вищий Національний Сертифікат	4	проміжний цикл

У статті ми розглянемо додипломний компонент підготовки філологів іноземних мов у Великій Британії. Згідно з нашими дослідженнями, Відкритий Університет пропонує програми, що дають можливість здобути ступінь бакалавра мистецтв з відзнакою, а також програми, завдяки яким здобувають Вищий національний Диплом та Вищий національний Сертифікат. Філологам бакалаврських програм присуджуються наступні ступені [6]:

- бакалавр мистецтв з відзнакою (іноземні мови);
- бакалавр мистецтв з відзнакою (англійська мова та література);
- бакалавр мистецтв з відзнакою (англійська література);
- бакалавр мистецтв з відзнакою (англійська література та креативне письмо).

Для прикладу розглянемо програму підготовки *бакалавра мистецтв з відзнакою (іноземні мови)*. Першокурсники мають змогу вибрати для вивчення або дві іноземні мови (на вибір пропонується французька, німецька, іспанська), або англійську та одну іноземну мову. Окрім того, є можливість вивчати італійську та китайську. Після завершення навчання рівень оволодіння мовою має відповідати рівню C1.

Вищезгадана програма має 360 кредитів, один кредит охоплює десять годин аудиторної або самостійної роботи. Після кожного модуля присуджується певна кількість кредитів. Якщо, наприклад, модуль має 30 кредитів, то під час його заохисту студенту присуджується 30 кредитів.

Більшість студентів Відкритого університету працюють, а тому обирають шестирічний термін підготовки, за яким у рік складають 60 кредитів. Якщо студент має достатньо вільного часу (наприклад, при інвалідності), тривалість підготовки може скоротитися до трьох років (за рік потрібно скласти 120 кредитів). Таким чином, особливістю такої дистанційної освіти є те, що кожен студент має право вибирати індивідуальний графік, за яким терміни навчання можуть подовжуватися або скорочуватися.

Програма підготовки бакалавра мистецтв з відзнакою (іноземні мови) має три етапи, кожен з яких охоплює 120 кредитів. Цікаво, що першокурсники можуть вибирати рівні викладання іноземних мов, а саме початковий і середній рівень. Це дає змогу, залежно від рівня знань студентів, сформувати диференційовані групи.

На першому етапі (120 кредитів), залежно від вподобань, студенти обирають для вивчення одну або дві іноземні мови, серед яких найбільш популярними є: англійська і французька; англійська та німецька; англійська та іспанська; французька і німецька; французька та іспанська; німецька та іспанська.

Наприклад, студент обрав французьку та німецьку мови. Обов'язковим для вивчення є 30-кредитний курс “Іноземні мови та культури”. Решту 90 кредитів можна “набрати” з наступних курсів:

- Французька мова (початковий рівень, 30 кредитів);
- Французька мова (середній рівень, 30 кредитів);
- Німецька мова (початковий рівень, 30 кредитів);
- Німецька мова (середній рівень, 30 кредитів);
- Англійська мова для наукових цілей (дистанційна форма, 30 кредитів);
- Італійська мова (початковий рівень, 30 кредитів);
- Китайська мова (початковий рівень, 30 кредитів).

На другому і третьому етапах, кожен з яких має по 120 кредитів, студенти поглиблено вивчають французьку та німецьку мови, а також, за бажанням, інші навчальні дисципліни.

Проаналізуємо більш детально дистанційний курс “Англійська мова для наукових цілей”, який на відміну від інших курсів не має сесійних занять. Навчання може бути синхронне (з дотриманням визначеного розкладу занять, при якому є можливість взаємодіяти з викладачами та іншими студентами) або асинхронне (у будь-якій послідовності й темпі). 40 % курсу становлять вправи на читання, 40 % — письмо, 10 % відводиться аудіюванню і 10 % — говорінню [6].

Зміст курсу ділиться на природничо-технічні наукові тексти (охоплюють природничі науки, математику, технічні тексти) та гуманітарні наукові тексти (гуманітарні, соціальні науки, бізнес, охорона здоров'я тощо). Важливим методом, на який звертають особливу увагу методисти, є онлайн-спілкування як з тьютором, так і з одногрупниками, які можуть дати оцінку навчальним досягненням.

Кожному студенту призначається індивідуальний тьютор, зв'язок з яким здійснюється по телефону або в онлайн-режимі (спілкування через електронну пошту або через Skype). Виконані завдання перевіряються або тьютором, або комп'ютерною програмою [6].

На думку зарубіжних дослідників, комплект дидактичного забезпечення дистанційних курсів повинен містити *інформаційно-змістовий, комунікативний та корекційний блоки* [5; 7].

Інформаційно-змістовий блок курсу “Англійська мова для наукових цілей” містить:

- навчальні підручники (Textbooks) — підручники та посібники на електронних носіях, що вміщують основний зміст навчальної дисципліни;
- робочі зошити (Handbooks) — студентські робочі зошити на електронних носіях, в яких студенти виконують практичні вправи; такі електронні робочі зошити можуть перевірятися тьютором, або ж мати електронний інструментарій для самоперевірки;
- методичні вказівки (Course pack) — ретельно розроблені методичні вказівки з визначенням оптимальним часом на оволодіння того чи іншого структурного компонента; надсилаються студентам поштою;
- відеоматеріали (Videos);
- приклади екзаменаційних білетів попередніх років з відповідним коментарем.

Інформаційно-змістовий блок повинен бути настільки насиченим і вичерпним, щоб студенти не мали потреби шукати додаткову інформацію. У зв'язку з цим у бібліотеці Відкритого

Університету у вільному доступі є компакт-диски із записом повного змісту всіх дистанційних програм [5].

Як правило, методичні вказівки даються на початку модулів і конкретизуються:

- чітко визначеними цілями;
- методами досягнення цілей;
- визначеною оптимальною кількістю годин теоретичної підготовки і практичної роботи.

Враховуючи зайнятість і гостру нестачу часу, студентам-дистанційникам рекомендується приділяти навчанню в середньому від десяти до п'ятнадцяти годин на тиждень. На виконання практичних вправ у електронних робочих зошитах відводиться дві-три години [7].

У кінці модулів, окрім теоретичних узагальнень, можна знайти посилання на джерела інформації.

До *комунікативного блоку* належить такий електронний інструментарій, як “Віртуальне навчальне середовище” (Virtual Learning Environment) та “Дистанційний навчальний офіс” (Distance Learning Programme Office) [8].

“Віртуальне навчальне середовище” є комплексним програмним забезпеченням, на основі якого в режимі відео-конференцій проводяться тьюторіали (нагадує Skype). Студенти дистанційних програм групуються у віртуальні класи, тьютор призначає час “зустрічей”. Під час тьюторіалу викладач намагається спровокувати дискусію, аналіз життєвих ситуацій, обговорення складного та незрозумілого матеріалу. Дистанційники в онлайн-режимі обмінюються досвідом і знаннями.

“Дистанційний навчальний офіс” є ще одним електронним інструментарієм. На відміну від “Віртуального навчального середовища”, доступ до “Дистанційного навчального офісу” — цілодобовий. При виникненні запитань або проблем у будь-який час доби студенти-дистанційники мають можливість отримати кваліфіковану відповідь фахівця, який чергує в центральному офісі.

Аналізуючи праці деяких британських учених, ми неодноразово зустрічали поняття “дистанційне кероване навчання” (Directed Distance Learning). На нашу думку, під “дистанційним керованим навчанням” варто розуміти електронний інструментарій на кшталт “Віртуального навчального середовища” або “Дистанційного навчального офісу” [5].

Метою *корекційного блоку* є поточний і підсумковий контроль навчальних досягнень студентів. Під час вивчення дисципліни студенти пишуть три есе і отримують три оцінки. Тьютор на електронну пошту студента надсилає письмовий коментар-відповідь на кожне есе.

Рівень засвоєння навчального матеріалу перевіряється іспитом. Для складання іспитів студенти приїжджають або до центрального офісу Відкритого університету, або в Центри підготовки на місцях. Студенти три години пишуть есе. При виставленні підсумкової оцінки за екзамен враховуються бали поточного (20 %) та підсумкового (80 %) контролю.

Усю навчальну інформацію щодо курсу (письмову, аудіо-та відеоматеріали) можна, за наявності пароля, скачати з офіційної веб-сторінки університету, у тому числі робочі зошити.

Як вже зазначалося, Відкритий Університет, окрім бакалаврських програм, пропонує особливі практико-орієнтовані програми, що ведуть до Вищого Національного Диплому та Вищого Національного Сертифіката. На відміну від бакалаврської підготовки, програма Вищого Національного Диплому (іноземні мови) має ті ж самі навчальні дисципліни, що і програма підготовки бакалаврів за цією ж спеціальністю, але на їх вивчення відводиться менша кількість годин. Програма Вищого Національного Сертифіката (іноземні мови) має, порівняно з дипломною програмою, ще меншу кількість годин [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, особливостями британської дистанційної підготовки філологів іноземних мов на рівні бакалаврату є:

- Розвинута різнорівнева система дистанційної освіти, що є невід’ємною складовою заочної освіти філологів іноземних мов.
- Гнучкість і варіативність навчальних програм. Свідченням цьому є те, що програми підготовки бакалаврів іноземних мов мають три рівні. На найвищому рівні перебуває програма, що дає можливість здобути ступінь бакалавра мистецтв з відзнакою (іноземні мови). Проміжний рівень займає практико-орієнтована програма, що веде до Вищого Національного Диплому (іноземні мови). Найнижчу сходинку займає програма, що веде до Вищого Національного Сертифіката (іноземні мови). Рівні підготовки філологів іноземних мов різняться між собою годинами, що виділяються на вивчення тієї чи іншої дисципліни.
- Науково-обґрунтоване дидактичне забезпечення дистанційних програм, у якому можна виділити три блоки: інформаційно-змістовий, комунікативний і корекційний (контрольний). Змістове наповнення інформаційно-змістового та корекційного (контрольного) блоків забезпечують викладачі університетів, у той час як фахівці особливих підрозділів (наприклад, програмісти) відповідальні за процесуальну організацію комунікативного блоку.

Щодо перспектив подальших досліджень то, на нашу думку, заслуговують на увагу гнучкість і варіативність британських навчальних програм. Як варіант, на вітчизняних факультетах, де проводиться підготовка філологів іноземних мов, можна було б організовувати дистанційні курси з вивчення іноземних мов.

Список використаних джерел

1. *Бідюк Н. М.* Розвиток змісту та форм організації підготовки бакалаврів в університетах Великої Британії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. М. Бідюк. — Тернопіль, 2000. — 21 с.

2. *Васюк О. В.* Організація дистанційного навчання у Лондонському університеті / О. В. Васюк, О. М. Канівець // *Освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. — К. : Вища освіта України, 2010. — С. 55—61.
3. *Лузан П. Г.* *Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.]* / П. Г. Лузан. — К. : Аграрна освіта, 2003. — 224 с.
4. *Пічкарь О. П.* Система підготовки фахівців у Великій Британії : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. П. Пічкарь ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В. Гнатюка. — Т., 2002. — 20 с.
5. *Boulos M.* The emerging of Web 2.0 social software: an enabling suite of sociable technologies in distance education / M. Boulos, S. Wheeler. — *American Journal of Scientific Research*. — 2007. — № 26 (115). — P. 552—561.
6. Details of courses of academic programs [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.open.ac.uk/courses/qualifications/details/L185?orig=q30
7. *Laurillard D.* *Rethinking University Teaching: The Use of the Distance Learning Technologies* / D. Laurillard. — London, Roulledge Falmer, 2002. — 217 p.
8. *Pierse I.* Undergraduate distance study programs and short courses / [I. Pierse and others]. — Londrilla Publishing Group, 2012. — 23 p.

References

1. *Biduk N. M.* Rozvitok zmistu ta form organizatsiyi pidgotovki bakalavriv v univetsitetakh Velikoyi Btitaniyi (The development of the contecst and forms of organization of Bachelor training in Universities of Great Britain). — Ternopol, 2000. — 21 s.
2. *Vasuk O. V.* Organizatscia distantciynogo navchania v Londonskomu universiteti (The organization of distance training in London University) / O. V. Vasuk. — K. : Visha osvita Ukrayini, 2010. — S. 55—61.
3. *Luzan P. G.* *Metodi i formi organizatsiyi navchania u vishiy agrarniy shkoli* (Methods and forms of training organization in higher agrarian school). — K. : Agrarna osvita, 2003. — 224 s.
4. *Pichkar O. P.* *Sistema pidgotovki fakhivtsiv u Velikiy Britaniyi* (The system of specialist training in Great Britain). — Т., 2002. — 20 s.

5. *Boulos M.* The emerging of Web 2.0 social software: an enabling suite of sociable technologies in distance education / M. Boulos, S. Wheeler // *American Journal of Scientific Research*. — 2007. — № 26 (115). — P. 552—561.
6. Details of courses of academic programs [Elektoniy resurs]. — Rezhim dostupu: www.open.ac.uk/courses/qualifications/details/L185?orig=q30
7. *Laurillard D.* Rethinking University Teaching: The Use of the Distance Learning Technologies / D. Laurillard. — London : Roulledge Falmer, 2002. — 217 p.
8. *Pierse I.* Undergraduate distance study programs and short courses / [I. Pierse and others]. — Londrilla Publishing Group, 2012. — 23 p.

Александр Николаевич Канивец,

кандидат педагогических наук,

кафедра романо-германских языков и перевода,

Национальный университет биоресурсов и природоиспользова-
ния Украины,

г. Киев, Украина

e-mail: ale-ero@yandex.ru

Канивец А.Н.

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ФИЛОЛОГОВ- БАКАЛАВРОВ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Аннотация

В статье проанализированы особенности дистанционной подготовки филологов-бакалавров иностранных языков в Великобритании. Раскрыты особенности структуры британского высшего образования, стандартизированного рамкой квалификаций FHEQ. Обнаружено, что в британских вузах наряду с бакалаврскими программами подготовки филологов иностранных языков есть практико-ориентированные программы, ведущие к особым Дипломам и Сертификатам. В деталях освещена программа подготовки бакалавра искусств с отличием (иностранные языки).

Ключевые слова: дистанционное образование; дистанционная подготовка филологов иностранных языков; додипломный компонент; бакалаврат.

Alexandr Kanivets,

Ph.D. in Pedagogy,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Kiev, Ukraine

e-mail: ale-ero@yandex.ru

Kanivets Alexandr

THE DISTANCE EDUCATION OF PHILOLOGISTS-BACHELORS IN GREAT BRITAIN

Abstract

The peculiarities of the distance training of the philologists-Bachelors of foreign languages in the UK have been analyzed in the article.

The peculiarities of the structure of British higher education that has been standardized by the special standard (Framework for Higher Educational Qualifications) have been identified. According to this standard British education has eight levels. First three levels of the FHEQ are occupied by the secondary education. The Higher National Certificate occupies the fourth level and the Higher National Diploma — the fifth level of the FHEQ. The Bachelor degree refers to the sixth level of the FHEQ. The Master degree corresponds to the seventh level and PhD — to the eighth level of the Framework for Higher Educational Qualifications.

The author has proved that the Open University carries three level training of the philologists of foreign languages. Depending on a chosen program Undergraduates are awarded either with the degrees of Bachelors of Arts (Honours) in foreign languages or with the Higher National Certificates or the Higher National Diplomas in foreign languages. So, in British higher education there are special practice-oriented programs leading to Certificates or Diplomas.

The program of training of Bachelors of Arts in foreign languages has been profoundly analyzed. It has been revealed that the training process is based on the principles of flexibility and variety. As a rule, distance programs have didactical tools in which they distinguish three blocks: an informative and content, a communicative, a control. Lecturers of the Open University provide the content of an informative-content block and a control block while specialists of other Departments are responsible for functioning of a communicative block.

In authors opinion future researches should be directed at the peculiarities of the methodological organization of distance training of philologists of foreign languages.

Keywords: *distance education; distance training of philologists of foreign languages; Undergraduate level; the Bachelor training.*

UDK 378.147:33-057.4

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE QUALIFIED ECONOMIST IN THE LABOUR MARKET

Svitlana Koval,

Ph.D. in Economical Sciences, Docent

Department of Professional Education,

*SHEI "Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical
University",*

Pereyaslav-Khmelnytskyi, Ukraine

Abstract

Today, professionals with an economics degree are in demand in the Ukrainian labour market, as there is a need for them at enterprises, establishments and organisations of almost all branches of economic activity. In the meantime, the economists' functions are now broadening due to the increase of current requirements for the quality and results of work, particularly for that of economic orientation.

Key words: *professional competence; professionalism; specialists-economists; the labor market; labor force; higher education; professional functions; the strategy of professionalisation.*

Statement of the problem in the context of modern pedagogical science. Apart from traditional demands for analytical skills, such kind of specialists should acquire some practical skills and abilities in order to work in different social and economic spheres of public life in the country. For example, there is an ever increasing need in highly qualified specialists in strategic business management, formation of investment projects, introduction of new technologies and innovations, etc. These changes are due, in large part, to the fact that employers gradually revise their attitude to staff in general, as the latter is now recognized as an important competitive advantage of companies in the market. For this reason, the requirements to an economist's professional competence become higher that results in bigger relevant standards of professional higher education and in the need to introduce changes in a training system for such specialists.

Analysis of recent studies and publications. The entry of Ukraine into the European and global socio-cultural space presupposes changes in training process of professional economists that are in demand in the labour market, namely the rise of requirements to the formation of their professional competence. The problem of professional competence development was studied in the works of N. Bibik, O. Bida, L. Vashchenko, I. Zymnia, B. Elkonina, N. Kuzmina, M. Kademiia, L. Koval, A. Kolomiiets, O. Lokshyna, A. Markovs, L. Mitina, O. Ovcharuk, E. Pavlyutenkova, L. Paraschenko, A. Pometun, I. Prokopenko, S. Rakova, I. Rodyhina, O. Savchenko, H. Tarasenko, S. Trubacheva, A. Khutorska, M. Choshanova, V. Shahova and others. Meanwhile, there is still no generally accepted definition of the term, as researchers mostly examine only some separate parts of this issue.

The analysis of scientific literature allows to identify such areas of research concerning the problem of professional identity formation, as psychological activity theory, relation between activity and personal development (I. Bekh, L. Vygotskyi, O. Leontiev, G. Shchedrovtskyi and others); conceptual aspects of education development in Ukraine at the present stage (V. Andrushchenko, I. Ziazium, B. Korolov, V. Luhovyi, V. Palamarchuk and others); development of education systems and professional education in Ukraine and abroad (N. Abashkina, H. Kozlakova, K. Korsak, V. Kremen, E. Lusik, V. Maiboroda, N. Nykalo and others); aspects of professional training and elements of professional education (V. Andrushchenko, H. Ball, V. Bezpalko, O. Oleksiuk, M. Ievnukh and others), justification of modern requirements for student training (V. Bondar, A. Piekhota, S. Sysoieva and others).

Despite the multidimensional nature of scientific studies on the formation of an individual's professional competence, many issues of this problem remain unresolved. Currently, there is a contradiction between the level of university graduates' professional competence and the requirements of the modern labour market; between the processes of globalisation and the informatization of society and the level of modern specialist training; between students' preferences and

abilities and the existing education paradigm. Therefore, the following issues were not sufficiently covered in the scientific literature: Specificity and diversity of specialist's professional functions; Uneven development of labour market segments in Ukraine; Use of new technologies and advanced methods of economists' work; Factors of effective formation of specialist professional competence; Analysis of modern approaches to training competent professionals in accordance with European and international standards, etc.

The aim of this article is to study the content and structure of professional competence of qualified economists in the modern labour market of Ukraine.

Due to the specified aim, it is appropriate to cover the following research objectives:

- to define the concept of professional competence and basic stages of its formation;
- to determine structural components of professional competence;
- to outline the areas of formation and the levels of professional competence acquisition;
- to realise a comparative study of the main economist's professional duties according to the list of functional responsibilities with their actual appraisal.

Summary of the main research ideas. The key concept of an individual's professional competence is a professionalism, approaches to which vary depending on the work content for different jobs. The scientific literature regards a "professional" as a one who chose any activity as its profession; a specialist of his/her craft. This definition in itself contains contradictions.

Who should be considered as a professional: someone, who has obtained a degree in a given specialty, or someone, who has reached the height of skill in this occupation? Certainly, it is quite important when the focus is on the second meaning — a master of his/her craft. Consequently, the "professionalism" is defined as a profound learning of profession, a high quality performance of professional tasks, high professional standards compliance, and so forth. Thus,

professionalism is the characteristic of a personality that has a set of capacities, knowledge, abilities, and skills, necessary for result-oriented, substantive, productive work [4, p. 56].

It is obvious that the researchers put the same or at least similar meaning in the concept of “competence” and “professionalism”. A professional competence generally means an ideal knowledge of his/her craft, the highest development of professional skills. Today, the boundaries of professional competence extend to the ability to take independent professional decisions, the ability to effectively solve new unusual tasks, and so on (i.e. now, creativity is taken into account too). Professional competence also demonstrates the level of education, life and professional values.

Professional competence is not only an integral part of the socialisation process, but also an indicator of how successfully it passes. The evolution of professional competence is an active process that continues throughout a man’s working life; unfolds gradually according to the individual’s professional development that acquires new forms at every stage of a specialist’s formation. The competence passes a number of stages in its formation: professional adaptation, professional identification, professional individualisation and professional personification.

The stage of professional adaptation is characterized by the process of adapting to the profession and professional responsibilities in changing social and cultural conditions. Professional adaptation has two forms: active — when a person seeks to interact with the social environment (which defines his/her speciality), and passive -when he/she does not try to influence this environment. The main feature of professional identification stage is that a novice-specialist participates in the system of professional relations that means he or she becomes aware of being part of a particular professional group, has a certain professional orientation and obtains his/her professional and social status. The sense of professional individualisation stage is the formation of professional content — those professional and personal qualities and traits that make professionals really unique, interesting and useful to others. The professional personification

stage involves vocational self-actualization and self-identity of an individual as a professional. It is clear that the personification professional stage plays a very important role in the formation of an individual's professional competence, as it is related to his/her own activities aimed at professional development and formation.

The level of professional competence formation is a result of the combination of an individual's professional experience, a consequence of its accumulation during his/her professional life and professional activity. Professional competence is a specialist's integral feature that is manifested in the following aspects:

- 1) content-oriented (knowledge, experience, skills, powers);
- 2) object-oriented (specific sphere of activity);
- 3) level-oriented (focus on a particular fullness of knowledge, experience, skills, powers, that allows to determine the appropriate level of competence);
- 4) juridical-legal (an opportunity to be engaged in a certain professional activity may be fixed) [3, p. 14].

In a personal sense, professional competence is a capacity in which, at all its integrity, it is possible to single out separate components: cognitive-value component; emotional and motivational; interactive and communicative; behavioural and activity-related component.

The cognitive-value component of professional competence structure supposes some professional knowledge, ideas and system of person's professional values, the understanding of the significance of his/her vocation in terms of social reality, professional mentality formation.

The emotional and motivation component is characterized by emotional attitude to the occupation and motives of professional self-determination and professional activity, interest in the methods and results of work; feeling of satisfaction in his/her job. The leading reasons are acmeological, inner factors that contribute to the need for self-development, creativity and self-improvement.

The interactive and communicative component provides for productive communication with individuals and groups (with

which the profession presupposes some interaction), performance of different roles of social communication (that are outlined by the occupation).

The sense of behavioural and activity-related component demonstrates the degree of a value-related attitude to the professional occupation regarding the behaviour and activities which are determined by professional abilities, skills and the place in a company.

The above-mentioned structure of professional competence stipulates its functions: informative, subjective, life-futurological, reflexive, communicative, activity-related.

The informative function stands for the existence of knowledge on work methods, attitude to professional objects and working environment.

The subjective function is characterized by subjective value system, which dictate socially accepted behaviours within the professional occupation.

The nature of the life-futurological function consists in the ability to project their own future actions and foresee the consequences of their actions regarding further professional activity.

The reflexive function is aimed at professional self-analysis and self-assessment of his/her actions and deeds made by an individual as a professional.

The communicative function is defined by the ability to effectively interact with others, the circle of whom is determined by a professional occupation.

The activity-related function ensures applying gained professional experience both indirectly and directly at practice.

In view of the assumption that the professional competence is an ability acquired by an individual, it is necessary to define the factors that contribute to its formation: an inclination to a chosen profession; a conscious career choice; participation in professional activities; subjective professional interaction; continuous self-education.

The inclination to a chosen profession provides for those psychophysiological and psychosocial properties that are required to master successfully the speciality.

The conscious career choice is characterised by a free choice of an individual according to his/her interests and abilities, since inner motivation, which is based on self-interest, is the driving force of professional competence acquisition. This factor also implies readiness to meet certain professional standards and to act within professional and ethical code.

Participation in professional activities presupposes the active involvement of an individual in their various types that means obtaining new knowledge, acquiring professional skills, gaining new experience, that is to say, contributes to the fastest professional development, and therefore creates favourable conditions for professional competence formation.

Subjective interaction is based on the idea of interaction between partners-professionals on equal terms, taking into account the inherent worth of every person as an individual and as a professional. Subjective professional interaction stands for an interaction at different levels:

- between colleagues who have the same level of experience (exchanging views, searching for new effective ways of solving professional tasks);
- between an experienced colleague and novice (transferring and mastering in a creative way advanced professional experience, combining experience and fresh professional ideas);
- between a specialist and a client (gaining direct professional experience, his/her professional special skills).

Continuous self-education ensures constant self-renewal and improvement of existing professional knowledge and skills as well as mastering of new professional technologies.

All five factors, taken together, create favourable conditions for the formation of a specialist's professional competence. The absence of even one of these factors slows down the process of professional competence formation, and sometimes even makes it impossible.

Besides, a diploma in a particular specialty does not make a professional from a separate individual and by no means indicates the level of professional competence. The diploma gives only the right to practice a particular professional activity and singles out the range of positions provided by a specialty.

It is noteworthy that the level of an individual's professional competence determines the success of the process of self-realization, socialisation; affects the realisation of his or her own life scenario, successful career building; indicates his or her personal success rate and the degree of subjective sense of self-efficacy, confidence and presence of leadership skills.

Professional competence formation takes place in three main spheres:

- 1) consciousness (what is comprehended by a specialist and consciously adopted as a result of reflection, understanding, comparison);

- 2) subconscious (what a person has learned at the level of professional stereotypes and he or she has taken as a guide to action);

- 3) superconscious (what is gained during a powerful professional activation and then becomes an individual style).

Apart from the specified content, structure, functions and spheres, one can also define its manifestations, limits and levels in the model of professional competence. The model of professional competence can be complemented by a number of manifestations, such as strategic, tactical, functional, managerial, specific and situational.

The strategic manifestation is characterized by a global and systemic thinking, problem solving ability and building of a secure relationship. The tactical one shows up as an inclination to analytical thinking and usage of a complex approach to their duties; the ability to learn different ways of self-expression and self-development; to identify and classify problems, to generate options for their solving. The functional one is manifested in the ability to make decisions, to be proactive, flexible in work, to apply effectively professional knowledge and skills. Managerial manifestation provides for

organisational talent, power of persuasion, a director's authority and manager's behaviour. The specific manifestation is described in terms of professional knowledge and an ability to implement it at a quite high level as well as a capacity to plan his/her future professional development. The situational manifestation stands for an ability to act in accordance with a situation assessment. [2, p. 16].

A specialist's competence is ensured by what kind of limits of his/her education, he/she tries to set. The limits of competence may be defined by a range of specific issues that determine the breadth of a specialist's accomplishment, his/her competency regarding his/her working functions and the workplace; in his/her own professional field (if one takes it in a broader sense of meaning); in a narrow range of professional issues; in related types of professional activity and related professional functions; for the purposes of the mission, strategy and more.

When the limits of competence have eventually shifted into the sphere of professional experience, it becomes possible or, on the other hand, complicated to move to a new level of competence, basing on a gained professional experience. Being at a certain level of competence, a professional has to understand that he needs to climb to a higher stage of professional development. This is true for a self-actualiser.

The level of professional competence is determined by several criteria: gnostic worldview, professional values, self-reliance, dynamism, effectiveness, conformity. Therefore, it makes sense to offer the following levels of professional competence that may be used for an employee performance appraisal: primitive, standard, optimal and unique.

1. The primitive level is a minimum level of competence based on fragmentary professional knowledge and skills.

2. The standard level is characterized by systematic professional knowledge and a set of universal skills..

3. The optimal level is a higher than average level of competence that is defined not only by systemic professional knowledge, skills, professional experience, but it also depends on certain personal

abilities, personal character traits, and resources of mental power, etc.

4. The unique level is an expert's level specified by a high degree of professional culture that is grounded on systematic profound knowledge, unique skills and abilities.

Thus, professional competence is a combination of professional knowledge, skills and psychosocial characteristics (required for a particular occupation), which allow to execute professional responsibilities at a high level and apply creatively their knowledge in problem situations. For example, according to the list of functional responsibilities, the main professional duties of economists are the following functions [1, p. 32]: participating in business projects; selecting the team members; providing administrative support to human resources; staff adaptation; organising staff education; making a staff performance appraisal; motivating the team members; reporting; organising corporate events; working with the media; creating personnel reserve; supporting social insurance programs; handling payroll; travelling on business trips and more.

However, education and vocational training program for economics specialists does not contain in a sufficient way learning skills for organising staff recruitment, adaptation, professional skills training, development of various projects and so on. This problem may be solved, providing the intensification of education within training forms, business games, individual exercises, which permit to involve students in scientific work, to engage them in executing creative tasks, etc.

It is noteworthy that modern professional economist are expected to not only achieve the general training level, but also develop personal skills, including communication ones, receive legal and psychological training. The latter requires knowledge of psychology, law and labour law, computer literacy and other special things.

Since areas of economic activity expand, qualified economists should master new knowledge and skills that are in demand in the labour market. Nevertheless, today the unification of job titles and professional training levels reduces objective evaluation of the

content component, level and scope of functional responsibilities, which are set by the employer. However, there is an objective need for systemising, classifying different ways of formulating job titles that will allow mostly expanding on professional competence of the specialists of this branch. Finding a right job title should be based on practical implementation of professional activity forms and areas, taking into account their depth, specific nature and this job's place in the general corporate management structure. In particular, the use of the term "qualified economist" in a job title should be conditioned by the degree of responsibility, status and the sphere of influence in the completely corporate management structure. Matching between the vacancy's name proposed by an employer and its content will help adequately identify the position according to its probable functions, increase efficiency of employment and redeployment of staff in the market, reduce time and cost for staff recruitment and so forth.

The analysis of vacancies in the labour market in relation to professional economists shows that the requirements which are put forward to them vary a lot [1, p. 32]: staff recruitment skills; computer literacy skills, knowledge of special programs; HR administration skills; communication skills; knowledge of a labour code; sense of responsibility; working experience in this sphere; result orientation; ability to work with a large amount of information; higher education; diligence; friendliness; fluent English; ability to create employee appraisal systems; ability to make decisions on one's own; emotional stability (stress resistance).

According to the research results, the main functional responsibilities of qualified economists were defined: calculating working time; overviewing the labour market; generating employee schedules; participating in business projects;

ensuring internal communication; rotating employees; fulfilling marketing research; consulting online; optimizing organizational culture; executing functions of a secretary or office manager; studying the psychological climate in the team;

developing performance indicators; resolving conflicts; supporting the internal site [1, p. 33].

The principle areas of activities, tasks and functions of professional economists at the Ukrainian companies were summarized by the HR National Union in the 2010 research review [1, p. 33]. They defined the main areas of activities, which generally coincide with the above list of economist's professional duties, though they have some differences: methods of the construction and implementation of new technologies; knowledge of the law; knowledge of psychology and pedagogy; general management skills; knowledge of the economics; methods of teaching and development of personality; computer skills; communication methods; methods of personnel administration; methodologies of development of professional's competences; recruitment methods; methods of management according to set goals;

theory of quality management; other knowledge and skills.

It is quite complicate to make the unbiased estimate of the labour market's current state and hire qualified economists due to the following factors:

1) absence or unreliability of statistical data from HR departments;

2) a significant number of jobs and types of employment in the economic field;

3) a variety of economic activities at enterprises, organisations, institutions, having various forms of ownership;

4) mismatch between qualified training of professional economists and modern conditions of professional activity, etc.

Research conclusions and perspectives. Only a detailed study of the nature, structure, functions and components of professional competence of qualified economists in the labour market will enable to resolve up-to-date problems of a specialist's professional competence and permit to make a methodologically correct choice in the field of various forms and means of training of this branch's specialists, to form the appropriate strategy to professionalise workforce competence in the development of higher education in Ukraine.

References

1. *Golovach N.* Profkompetentnist' fahivciv u sferi upravlinnya personalom (vymoghy suchasnogo rynku praci) /(Profcomptention of specialists in the sphere of personnel management (requirements of the modern labor market))/N.Golovach //Personal. — 2011. — №2(150). — P. 30-33.
2. *D'yachenko M.I.* Psihologicheskyy slovar'-spravochnik (Psychological vocabulary-dictionary) /M.I. D'yachenko, L.A.Kandybovich. — Minsk, 2004. — 576p.
3. *Islamgaliev E.G.* Professional'naya kompetentnost' pedagoga: sociologicheskyy analiz: Dis. Kand. Sociolog. Nauk: 22.00.03 (Professional competention of teacher: sociological analyses: Dis. PhD Sociolog. Sciences: 22.00.03) /E.G. Islamgaliev. — Ekaterinburg, 2003. — 176 p.
4. Organizaciya social'no-pedagogichnoyi ta psihologichnoyi praktyky studentiv VNZ special'nosti "Social'na pedagogika": Navchal'no-metodychnyy posibnyk (The organization of social-pedagogical and psychological practice of students HEE of speciality "Social pedagogic": Science-methodical textbook) / Za red. Ya.I.Zhurec'kogo. — Mykolayiv, 2009. — 323 p.

Список використаних джерел

1. *Головач Н.* Профкомпетентність фахівців у сфері управління персоналом (вимоги сучасного ринку праці) /Н.Головач // Персонал. — 2011. — №2(150). — С. 30-33.
2. *Дьяченко М.И.* Психологический словарь-справочник. /М.И.Дьяченко, Л.А. Кандыбович. — Минск, 2004. — 576 с.
3. *Исламгалиев Э.Г.* Профессиональная компетентность педагога: социологический анализ: Дис. канд. социолог. наук: 22.00.03 /Э.Г. Исламгалиев. — Екатеринбург, 2003. — 176 с.
4. Організація соціально-педагогічної та психологічної практики студентів ВНЗ спеціальності «Соціальна педагогіка»: Навчально-методичний посібник / За ред. Я.І. Журецького. — Миколаїв, 2009. — 323 с.

Коваль Светлана Петровна,

*кандидат экономических наук, ст. научный сотрудник,
кафедра профессионального образования,
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический
университет имени Григория Сковороды»
г. Переяслав-Хмельницкий, Украина
E-mail: ekon.dek@ukr.net*

Коваль С.П.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СПЕЦИАЛИСТОВ- ЭКОНОМИСТОВ В СФЕРЕ РЫНКА ТРУДА

Аннотация

В условиях расширения направлений экономической деятельности, которые видоизменяются сегодня под влиянием изменчивых обстоятельств, возникает необходимость в овладении новыми знаниями, умениями и навыками, которые имеют спрос на рынке труда Украины. Ведь на сегодня унификация профессиональной подготовки специалиста снижает объективную оценку содержательной составляющей, уровня и масштаба функциональных обязательств, перспектив дальнейшего возрастания в направлении непрерывного процесса обучения и удовлетворения спроса на квалифицированную рабочую силу. Решение современных проблемных вопросов профессиональной сущности, структуры и составных компетентности специалистов в сфере рынка труда даст возможность осуществить методически правильный выбор во многовариантном поле форм и средств подготовки специалистов одного направления, сформировать соответствующую стратегию профессионализации компетентности рабочей силы в условиях развития высшего образования в Украине.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; профессионализм; специалисты-экономисты; рынок труда; рабочая сила; высшее образование; профессиональные функции; стратегия профессионализации.

Світлана Петрівна Коваль,
кандидат економічних наук, ст. наук. співробітник,
кафедра професійної освіти,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний універ-
ситет імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав-Хмельницький, Україна
E-mail: ekon.dek@ukr.net

Коваль С.П.
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ-ЕКОНОМІСТІВ
У СФЕРІ РИНКУ ПРАЦІ

Анотація

В умовах розширення напрямів економічної діяльності, що видозмінюються під впливом змінних обставин сьогодення, виникає потреба в опануванні нових знань, умінь і навичок, які мають попит на ринку праці України. Адже на сьогодні уніфікація професійної підготовки фахівця знижує об'єктивну оцінку змістовної складової, рівня та масштабу функціональних обов'язків, перспектив подальшого зростання у напрямі неперервного процесу навчання та задоволення попиту на кваліфіковану робочу силу. Вирішення сучасних проблемних питань професійної сутності, структури та складових компетентності спеціалістів у сфері ринку праці надасть змогу здійснити методично правильний вибір у багатоваріантному полі форм і засобів підготовки фахівців даного напрямку, сформулювати відповідну стратегію професіоналізації компетентності робочої сили в умовах розвитку вищої освіти в Україні.

Ключові слова: професійна освіта, професійна компетентність; професіоналізм; фахівці-економісти; ринок праці; робоча сила; вища освіта; професійні функції; стратегія професіоналізації.

УДК 378.147:331.544

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Тетяна Вячеславівна Козій,

кафедра професійної освіти,

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди”,

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Анотація

У статті висвітлено сутність та основні підходи у професійній діяльності майбутнього фахівця вищого навчального закладу та його професіоналізм, який реалізується через професіоналізм знань, професіоналізм спілкування та професіоналізм самовдосконалення. Визначено особливості та різновиди творчої інтелектуальної праці, пов'язані із застосуванням інноваційних підходів. Розглянуто основні умови розвитку професійних якостей майбутніх фахівців через набуття педагогічного досвіду та постійну працю над собою. Проаналізовано норми його професійної поведінки і можливість інноваційного розвитку.

Ключові слова: професіоналізм знань; професіоналізм спілкування; професіоналізм самовдосконалення; педагогічна майстерність; спостережливість; уважність; мозковий штурм; дидактичні здібності; дидактична гра; дискусія; стажування; тренінг.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасна вища освіта вимагає нових підходів у визначенні компетентного, освіченого фахівця вищого навчального закладу. Тому професійна діяльність майбутнього фахівця вищого навчального закладу — це особливий різновид творчої інтелектуальної праці. Його творчість полягає у доборі методів і розробці нових технологій, реалізації мети і завдань, поставлених державою перед вищою школою: забезпечення ефективності навчально-виховного процесу; озброєння майбутніх фахівців фундаментальними знаннями; привчання студентів до самостійного отримання максимальної інформації за короткий час і розвитку творчого мислення; організація наукового до-

слідження; виховання різнобічної, досвідченої і культурної людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало дослідження якісних показників процесу становлення майбутнього фахівця, його саморозвитку та удосконалення, використання ним інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі присвячені дослідження таких науковців, як І. Д. Бех, Б. З. Вульф, К. М. Гнезділова, В. П. Зінченко, О. В. Киричук, Л. В. Кулікова, Н. В. Кузьміна, П. Д. Харченко та інші.

Варто наголосити, що в наявних працях зроблені спроби певним чином вирішити проблему формування професійної якості. Однак нові вимоги в освіті вимагають нових підходів у формуванні професійної якості майбутніх фахівців. Усе це актуалізує тему роботи і визначає її мету.

Мета дослідження — розглянути і теоретично дослідити сутність педагогічної діяльності, а також пов'язаної з нею професійної якості та ефективності.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство все більше визначає принципово нові зміни і ролі професійних функцій викладача, його компетентність, удосконалює сутність поняття “професійна якість”.

Виділяють такі види компетентності:

- 1) функціональна (професійна) компетентність;
- 2) інтелектуальна компетентність;
- 3) ситуативна компетентність;
- 4) часова компетентність;
- 5) соціальна компетентність.

Професійну (функціональну) компетентність виокремлює її чотири структурні компоненти, а саме: особистісна, фахова, соціальна та методична компетентності.

Виділяють такі етапи формування професійних якостей:

- самоаналіз і усвідомлення необхідності;
- планування саморозвитку (цілі, завдання, шляхи вирішення);
- самовиявлення, аналіз, самокоректування.

Основними умовами розвитку професійних якостей майбутніх фахівців є:

1. *Організаційно-управлінські* (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічне оснащення освітнього процесу).

2. *Навчально-методичні* (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей).

3. *Технологічні* (контрольно-оцінні, організація активних форм навчання, визначення груп умій входять до компетентність, використання інноваційних технологій).

4. *Психолого-педагогічні* (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття, включення студентів у співпрацю).

У структурі професійної педагогічної діяльності можна виділити три складових компонента: *професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення*.

Професіоналізм знань є основою, підґрунтям формування професіоналізму загалом. Важливими особливостями професіоналізму знань є:

- комплексність, тобто здатність майбутнього фахівця синтезувати інформацію з різних галузей науки у процесі викладання певного закону, тенденції;
- особистісність, тобто знання, “пропущені” через власну позицію;
- формування знань одночасно на різних рівнях (теоретичному, методичному, технологічному).

Професіоналізм спілкування — це готовність і уміння використовувати системні знання у взаємодії зі студентами. Викладач повинен розуміти, пам’ятати, що ефективність спільної діяльності педагога і студента в будь-яких формах залежить від взаєморозуміння між ними. Обов’язковою нормою професійної поведінки є дотримання педагогічної етики, прагнення формувати людські стосунки зі студентами і між ними.

В основі моральної норми професійної поведінки має бути повага до особистості студента і водночас максимальна вимогливість до нього. Професіоналізм спілкування передбачає його позитивну позицію стосовно студента. Відомо, що підвищення ефективності якості праці у всіх сферах виробництва залежить від мікроклімату в колективах, від настрою кожної людини.

У сфері спілкування зі студентами важливу роль відіграє психологічно активний стан або педагогічний оптимізм. Ідея, однак, залишається незмінною: постійна бадьорість, готовність до дії, веселий добрий настрій.

Точка зору окремих науково-педагогічних працівників, згідно з якою навчання можна здійснювати без спеціальної психолого-педагогічної підготовки, є хибною. Такі викладачі вважають, що основою є знання дисципліни, яку вони викладають, і використовують здебільшого репродуктивні методи навчання, не приділяючи достатньої уваги розвитку індивідуальності студентів, не вміють активізувати їх навчально-пізнавальну діяльність.

Важливою рисою у вихованні є патріотизм. Виховувати патріотів, гідних громадян, висококваліфікованих фахівців, носіїв національної культури може тільки педагог з високими моральними якостями, патріот з усвідомленим громадянським обов'язком.

Рівень професіоналізму, а відповідно і диференціацію викладачів поділяють за такими рівнями:

I рівень — репродуктивний (недостатній) — полягає в умінні майбутнього фахівця передати студентам ту інформацію, якою володіє сам;

II рівень — адаптивний (низький) — передбачає уміння пристосувати виклад матеріалу до особливостей аудиторії;

III рівень — локально-моделюючий (середній) — передбачає володіння педагогом стратегіями передавання знань з окремих розділів і тем;

IV рівень — системно-моделюючий (високий) — полягає в умінні формувати систему знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни загалом;

V рівень — системно-моделюючий (вищий) — передбачає здатність педагога перетворювати свій предмет на засіб формування особистості студентів.

У процесі *професійного самовдосконалення* викладачі досягають таких рівнів через:

- самоосвіту (самостійне оволодіння найновішими науковими досягненнями);
- залучення до системи підвищення кваліфікації, накопичення і осмислення передового педагогічного досвіду;
- аналізу власних здобутків і на цій основі реконструювання власної діяльності;
- самовиховання (вивчення особистісних психологічних властивостей і на цих засадах їх удосконалення, перебудова установок, цінностей, моральних орієнтацій, потреб, інтересів, мотивів педагогічної діяльності).

Єдність професіоналізму знань, професіоналізму спілкування та професіоналізму самовдосконалення дає змогу забезпечити розвиток цілісної системи — професіоналізму діяльності самого педагога [3, с.73—78].

Викладач має бути освіченою людиною і повинен володіти не лише фаховими знаннями, а і знаннями в галузі філософії, соціології, етики, політики, мистецтва, сучасної науки і техніки. Окрім того, він повинен бути цікавим співрозмовником, викликати повагу студентів і бути для них взірцем творчого ставлення до праці, прикладом для наслідування.

У педагогічній діяльності результати своєї діяльності викладач, насамперед, оцінює сам і дуже важливо, щоб його оцінка була об'єктивною. Отже, необхідними рисами викладача мають бути самокритичність та потреба у постійному самовдосконаленні, дисциплінованість і висока вимогливість до себе.

Особливого значення набувають спостережливість та уважність, яка дає можливість отримати інформацію про індивідуально-психологічні особливості студентів та їх ставлення до навчальної діяльності. Такі знання оптимально використовуються під час організації навчально-пізнавальної та науково-дослідної діяльності, забезпеченні індивідуального підходу до них.

Викладач повинен уміти концентрувати увагу студентів у процесі проведення навчальних занять з ціллю логічного викладу значного об'єму інформації. Він не повинен припускати помилок у термінах, формулах, обчисленнях. Студенти добре сприйматимуть навчальний матеріал, якщо викладач може логічно, конкретно та чітко сформулювати свою думку, дохідливо, переконливо пояснити, використовуючи літературну мову.

Особливою вимогою до особистості майбутнього фахівця є наявність педагогічної тактовності (від латин. *tactus* — дотик, відчуття, почуття) — почуття міри у застосуванні засобів педагогічного впливу на студентів.

Педагогічний такт проявляється в умінні належним чином поводитися у певній педагогічній ситуації, знаходити педагогічно доцільну лінію поведінки: просто та переконливо розмовляти, ставити розумні та педагогічно обґрунтовані вимоги, поважати гідність вихованців. Прояв педагогічної тактовності є однією з важливих умов формування авторитету викладача, одне з джерел сили і ефективності його впливу як на студентський колектив у цілому, так і на кожного студента зокрема.

Тому педагогічна діяльність вимагає не тільки спеціальної організації та певних умінь і навичок, але й низки психологічних особливостей, які належать до категорії педагогічних здібностей.

Дидактичні здібності — це здібності передавати студентам навчальний матеріал доступно, зрозуміло, викликати активну самостійну думку, організувати самостійну діяльність, керувати пізнавальною активністю.

Академічні здібності — здібності до галузі науки, що є предметом викладання. Здібний викладач добре знає навчальний предмет, досконало, глибоко володіє матеріалом, має до нього великий пізнавальний інтерес, проводить дослідницьку роботу. Він постійно знайомиться з новими досягненнями у своїй галузі, а також у суміжних науках.

Перцептивні здібності — це здібності викладача проникати у внутрішній світ студента, психологічна спостережливість, пов'язана з розумінням його особистості та тимчасових психічних станів.

Мовні здібності — це здібності чітко висловлювати свої думки та почуття за допомогою мови, а також за допомогою невербальних засобів (міміки, пантоміміки).

Організаторські здібності — це вміння організовувати аудиторію, згуртувати її, правильно організувати власну діяльність (планування, контроль тощо).

Експресивні здібності — виражаються в емоційній насиченості, умінні виражати себе перед студентами.

Правильна дикція, добре поставлений голос, дихання, узгодженість мови, міміки і жестикуляції — усе це входить у поняття “педагогічна техніка”.

Сугестивні здібності виражають здатність викладача до безпосереднього емоційно-вольового впливу на студентів і вміння на цій основі досягати в них авторитету.

Педагогічна уява — спеціальна здатність, яка має вияв у передбаченні результатів своїх дій в проектуванні розвитку особистості студента.

Педагогічна рефлексія — здатність оцінити свою діяльність, її результати, свою концепцію, свій індивідуальний стиль.

Одним із компонентів педагогічних здібностей є розподіл, обсяг і переключення уваги.

Отже, професійна якість майбутніх фахівців є інтегрованим поняттям, яке об'єднує наступні її складові: світоглядні позиції особистості та професійні якості (знання та вміння) у реалізації сукупності здібностей і його діяльності та постійного самовдосконалення.

У процесі навчання студентів у ВНЗ можливо сформувати лише основні професійні якості, тому що вони формуються під час набуття педагогічного досвіду і постійної праці над удосконаленням своєї професійної майстерності. Професійна якість не є сталою величиною, процес її формування ніколи не завершується і постійно змінюється [1, с. 23—35].

Психологічна структура діяльності педагога є своєрідним відображенням діяльності педагогічних систем. Психологічна структура діяльності — це взаємозв'язок, система і послідовність дій викладача, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач. У ній виділяють: *конструктивний, організаторський, комунікативний і гностичний функціональні компоненти* [5, с. 22].

Гностичний компонент є своєрідним стрижнем усіх вищезазначених компонентів. Він включає вивчення:

- 1) змісту і способів впливу на студентів;
- 2) вікових та індивідуальних особливостей студентів;
- 3) особливостей навчально-виховного процесу і результатів власної діяльності, її переваг і недоліків.

Конструктивний компонент охоплює:

- 1) добір і конструювання змісту навчальної інформації, яка стає надбанням студентів;
- 2) проектування діяльності студентів, в якій необхідна інформація може бути засвоєна;
- 3) проектування власної майбутньої діяльності та поведінки, тобто якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами.

У навчальній діяльності конструктивні уміння виявляються у доборі й композиції навчальної інформації, проектуванні власної діяльності та діяльності студентів щодо засвоєння інформації.

Організаційний компонент вміщує організацію:

- 1) інформації в процесі її доведення студентам;
- 2) різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи;

3) власної діяльності та поведінки в процесі безпосередньої взаємодії зі студентами.

Комунікативний компонент вміщує:

1) встановлення педагогічно доцільних стосунків з тими, на кого спрямований вплив (на основі визнання моральної, інтелектуальної та політичної зверхності в ролі керівника і організатора — “взаємини по горизонталі”);

2) установка правильних взаємин з тими, хто виступає в ролі керівників даної системи (дисциплінованість, принциповість, творчість — “взаємини по вертикалі”) і партнерів по діяльності;

3) співвідношення своєї діяльності з державним завданням, що ставиться до керівника як громадянина своєї держави.

Психологічна структура компонентів діяльності майбутнього фахівця є динамічною і поступово змінюється з оволодінням майстерністю.

Педагогічна майстерність — це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога. Складовими педмайстерності є гуманістичне спрямування, теоретичні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Однак у світі ідеальних людей не існує ідеального викладача. Тому найголовнішими якостями викладача залишаються: щирість, вимогливість, відповідальність, почуття обов’язку, професійна гідність, точність і ясність викладу своєї науки, прагнення до самовдосконалення та творчості у своїй нелегкій праці.

Важливим моментом у професії викладача є наявність постійних нововведень, знання вимог і змін суспільного розвитку, здатність до адекватного сприйняття потреб і коригування своєї роботи у сфері змісту, форм і методів навчання та виховання.

Стрижнем інноваційних процесів в освіті є його налаштованість на творчий пошук, упровадження новітніх досягнень психолого-педагогічної науки у повсякденну практику, ви-

вчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду, прагнення до освоєння та застосування нових педагогічних технологій, активних форм і нових методів організації навчально-виховного процесу.

В якості педагогічних інновацій у навчальному процесі підготовки фахівців можуть виступати: зміст навчального матеріалу, технічні засоби, педагогічні технології і т. д. До інноваційних технологій навчання можна зарахувати: інтерактивні технології навчання, технологію проектного навчання і комп'ютерні технології.

Традиційно у вищих навчальних закладах прив'язка знань до професійної діяльності відбувається епізодично, наприклад, під час курсової або виробничої переддипломної практики. Таким чином, оволодіння студентом реальними професійними знаннями і якостями в цих умовах є складним процесом.

Інноваційна освіта повинна орієнтувати студента на його професіоналізм і стати інтегральним показником якості студента, яке він синтезував сам у процесі свого навчання. Усвідомлення студентом себе як професіонала впливає на результат освітнього процесу, оскільки активізує мотивацію саморозвитку, що перетворює процес навчання в джерело задоволення потреб, яке розвивається в особистості.

В інтерактивних технологіях навчання істотно змінюються ролі навчального суб'єкта і студентів, а також роль інформації (інформація — не мета, а засіб для освоєння дій і операцій). Усі технології інтерактивного навчання поділяються на неімітаційні та імітаційні. В основу класифікації покладено ознаку відтворення (імітації) контексту професійної діяльності документознавця, її модельного подання в навчанні.

Неімітаційні технології не припускають побудови моделей досліджуваного явища чи діяльності. В основі імітаційних технологій лежить імітаційне або імітаційно-ігрове моделювання, тобто відтворення в умовах навчання тією чи іншою мірою адекватності процесів, що відбуваються в реальній системі підготовки фахівців з туристичного обслуговування.

Розглянемо деякі форми і методи технологій інтерактивного навчання [4, с. 150—152]:

Проблемна лекція передбачає постановку проблемної ситуації та її вивчення при безпосередній активній участі самих студентів. Така лекція спонукає студентів до активної розумової діяльності, до спроби самостійно відповісти на поставлене запитання, викликає зацікавленість до матеріалу, активізує їх увагу.

Семінар-диспут передбачає колективне обговорення певної проблеми з метою встановлення шляхів її вирішення. Семінар-диспут проводиться у формі спілкування його учасників. Він передбачає високу розумову активність, розвиває вміння вести полеміку, обговорювати проблему, захищати свої погляди і переконання, лаконічно і ясно викладати думки. Функції дійових осіб на семінарі-дискусії можуть бути різними.

Навчальна дискусія — один з методів проблемного навчання. Вона використовується при аналізі проблемних ситуацій. Дискусія полягає в колективному обговоренні питань, проблем або зіставленні інформації, ідей, думок, пропозицій. Цілі проведення дискусії можуть бути різноманітними: навчання, тренінг, діагностика, перетворення, зміна установок, стимулювання творчості тощо.

Під час організації дискусії в навчальному процесі зазвичай ставлять відразу декілька навчальних цілей — як суто пізнавальних, так і комунікативних. При цьому цілі дискусії, звичайно, тісно пов'язані з темою. Якщо тема велика, містить великий обсяг інформації, в результаті дискусії можуть бути досягнуті тільки такі цілі, як збір та впорядкування інформації, пошук альтернатив, їх теоретична інтерпретація та методологічне обґрунтування. Якщо тема дискусії вузька, то дискусія може закінчитися прийняттям рішення.

“Мозковий штурм” — це збирання якомога більшої кількості ідей, звільнення студентів від інерції мислення, активізацію творчого мислення, подолання звичного ходу думок при вирішенні поставленої проблеми. “Мозковий штурм” дає

можливість істотно збільшити ефективність генерування нових ідей у студентській групі.

Основні принципи і правила цього методу: абсолютна заборона критики запропонованих учасниками ідей, а також захоплення всіляких реплік і навіть жартів.

Дидактична гра виступає важливим педагогічним засобом активізації процесу навчання у професійній школі. У процесі дидактичної гри студент повинен виконати дії, аналогічні тим, які можуть мати місце в його професійній діяльності. У результаті відбувається накопичення, актуалізація і трансформація знань в уміння та навички, накопичення досвіду особистості та її розвиток.

Технологія дидактичної гри складається з трьох етапів:

- залучення в дидактичну гру;
- ігрове освоєння професійної діяльності;
- розроблення моделі, що сприятиме системному, цілісному засвоєнню професії.

Стажування — активний метод навчання з виконанням посадової ролі у сфері професійної діяльності. Головна умова стажування — виконання під контролем викладача певних дій у реальних виробничих умовах.

Імітаційний тренінг — це відпрацьовування певних професійних навичок й умінь по роботі з різними технічними засобами і пристроями (тренажери, прилади тощо).

Ігрове проектування є практичним заняттям, в ході якого розробляються інженерні, конструкторські, технологічні, соціальні та інші види проектів в ігрових умовах, що максимально відтворюють реальність. Цей метод відрізняється високим ступенем поєднання індивідуальної та спільної роботи студентів.

Контроль засвоєння знань здійснюється з метою успішного засвоєння навчального матеріалу студентами та ефективного використання викладачем методів навчання. Контроль знань дає змогу коригувати та удосконалювати процес навчання, здійснювати індивідуальний підхід у навчанні, стежити за ходом засвоєння знань, успіхами студентів.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Професійна якість і професіоналізм педагога вищої школи полягає в ефективній реалізації системи професійних знань та вмінь:

- *спеціальних* (знання теорії своєї науки та практичні уміння застосовувати їх у практиці викладання);
- *психолого-педагогічних* (знання психологічних і дидактичних основ викладання обраної дисципліни, знання та урахування психологічних особливостей студентів і власних особистісних рис, закономірностей сприймання студентами змісту навчання);
- *методичних* (володіння методами, прийомами і засобами донесення наукової інформації до студентів).
- *організаційних* (володіння уміннями здійснювати оптимальну організацію власної діяльності та керувати діяльністю студентів). Варто, однак, зазначити, що на деяких предметно-наукових кафедрах вищих навчальних закладів склалася точка зору, згідно з якою навчати можна без спеціальної психолого-педагогічної підготовки. Для цього достатньо добре знати дисципліну, яку читає викладач.

Структура професійних якостей може бути розкрита через педагогічні вміння, які він набуває, а вміння розкриваються через сукупність дій, заснованих на теоретичних знаннях і спрямованих на вирішення педагогічних завдань.

Особливостями в професійній діяльності викладача є самовдосконалення, педагогічний такт і самоосвіта.

У світі неідеальних людей не існує й ідеального викладача. Однак до найголовніших якостей викладача належать: щирість, вимогливість, відповідальність, почуття обов'язку, професійна гідність, точність і ясність викладу своєї науки, прагнення до самовдосконалення і творчості у своїй нелегкій праці.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / В. П. Андрущенко. — К., 2011. — 1099 с.
2. Бєлова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Бєлова. — Х. : Вид-во НУА, 2004. — 264 с.
3. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. — К. : Академвидав, 2010. — 200 с.
4. Гнезділова К. М. Формування особистісних якостей майбутнього фахівця / К. М. Гнезділова // Вища школа України в умовах глобалізації та інтеграції : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (27—28 березня). — Черкаси : Вид-во ЧНУ, 2008. — С. 150—152.
5. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. — Л. : Знание, 1985. — 32 с.
6. Про Державну національну програму “Освіта. Україна XXI століття” (затверджено Постановою від 3 листопада 1993 р. № 896) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
7. Шинкарук В. Системний підхід до дослідження інтеграційних процесів у вищій освіті України / В. Шинкарук, Х. Чаковський, К. Метешкін // Вища школа. — 2008. — № 9. — С. 12—19.

References

1. *Andrushchenko V. P.* Svitanok Europe: Problema formirovaniya novogo uchitelya dlya obyednanoyi Europe XXI stolittya / V. P. Andrushchenko. — K., 2011. — 1099 s.
2. *Belova L. O.* Vichovna systema VNZ: Theoriay i Practica. — H. : V-vo NUA, 2004. — 264 p.
3. *Meshko G. M.* Vstup do pedagogichnoyi profesyi : navch. posib. / G. M. Meshko. — K. : Akademvydav, 2010. — 200 s.
4. *Gnezdilova K.* Formuvannya osobistisnsch yakostey maybutnyogo fachivzya / K. N. Gnezdilova // Vishcha shkola Ukraini v umovach globalizazii i integrazii : zbirnik materialiv vseukrainskoyi naukovo-praktichnoyi konferenzii (27—28 bereznya). — Cherkasy : Vid-vo Cherkaski Nazional Universityet, 2008. — S. 150—152.
5. *Kuzmina N. V.* Sposobnosty, odaryennost, talent uchitelya / N. V. Kuzmina. — L. : Znaniye, 1985. — 32 p.

6. Pro derzhavnu nazionalnu programu "Osvita. Ukraina XXI stolittya" (zatverdzheno postanovoyu vid 3 zhovtnya 1993 r. № 896) [Electroniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua>
7. Shynkaruk V. Systemniy pidchid do doslidzhennya integriylnich prozesiv u vishchiy osviti Ukraini / V. Shynkaruk, H. Chakovskyy, K. Meteshkin // Vishcha shkola. — 2008. — № 9. — S. 12—19.

Татьяна Вячеславовна Козий,

*кафедра профессионального образования,
ГВУЗ "Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды",
г. Переяслав-Хмельницкий, Украина
e-mail: Koziy_TV@mail.ru*

Козий Т. В.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Аннотация

В статье освещены сущность и основные подходы в профессиональной деятельности будущего специалиста высшего учебного заведения и его профессионализм, который реализуется через профессионализм знаний, профессионализм общения и профессионализм самосовершенствования. Определены особенности и разновидности творческого интеллектуального труда, связанные с применением инновационных подходов. Рассмотрены основные условия развития профессиональных качеств будущих специалистов через приобретение педагогического опыта и постоянную работу над собой. Проанализированы нормы его профессионального поведения и возможность инновационного развития.

Ключевые слова: профессионализм знаний; профессионализм общения; профессионализм самосовершенствования; педагогическое мастерство; наблюдательность; внимательность; мозговой штурм; дидактические способности; дидактическая игра; дискуссия; стажировка; тренинг.

Tatiana Koziy

*Department of Professional Education,
SHEI "Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University"
Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine
e-mail: Koziy_TV@mail.ru*

Koziy T. V.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Abstract

In the article the essence and basic approaches in professional activity of future specialist higher education institution and its professionalism, the professionalism that is realized through knowledge, professionalism, communication and professionalism improvement. The features and the variety of creative intellectual work associated with the use of innovative approaches. The basic conditions of professional skills of future professionals through the acquisition of teaching experience and constant work. The teacher must be an educated person and must possess not only professional knowledge, but also knowledge of philosophy, sociology, ethics, politics, arts, modern science and technology. In addition, it should be an interesting conversationalist, cause the respect of students and for them to be a model of creative attitude to work, example.

Established that the most important qualities of a teacher is sincerity, rigor, responsibility, sense of duty, professional dignity, accuracy and clarity of their science, self-improvement and creativity. But, in the organization and certain special abilities and skills necessary to have a number of psychological characteristics that belongs to the category of teaching abilities. An important aspect of the teaching profession is the presence of constant innovation, knowledge requirements and changes in social development, the capacity for adequate perception of the needs and adjustments to their work in the content, forms and methods of training and education.

Keywords: *professional knowledge; professional communication; professional improvement; pedagogical skills; observation; attentiveness; brainstorming; didactic skills; didactic game; educational discussion; training.*

УДК 378.011.3-057.4

BASIC PERSONAL QUALITIES OF A FUTURE SPECIALIST AS A PROFESSIONAL COMPETENCE COMPONENT

Elena Leontiivna Kononko,

*Doctor of Psychology, Professor,
Head of Department of Preschool Education,
Nizhyn Gogol State University,
Nizhyn, Ukraine*

Abstract

This article deals with the substantiating the essence and the psychological-pedagogical conditions of the competency approach realization in the process of training specialists of preschool education, the formation of their basic personality traits as an important component of professional competence.

The conceptual approaches to the problem of formation of the qualities of a future specialist have been developed; the psychological and pedagogical preschool education work orientations have been analyzed, the content of the basic quality of a future specialist has been determined according to the National Qualifications Framework of Ukraine allocated awareness and intelligence, the ability to apply their knowledge in the wide life context, communication, independence, and responsibility.

The study ascertained the existence of a significant gap between the theoretical and methodological support of the process of identity formation of future specialists as well as its experimental specificity and technological support. The attention has been stressed onto the importance of the educational process in the history of the development of each individual student, his/her life experiences, and values. The organizational base, upgraded educational work aimed at developing future specialists in preschool education of basic personality traits as an important and under-studied components of their professional competence have been revealed in the article.

Keywords: *competence as an integral characteristic of the individual, teacher's basic professional competence, the basic quality of a future specialist, the terms of the effective formation of the person's basic qualities.*

Statement of the problem in the context of modern pedagogical science. The role of higher education in post-industrial world is constantly growing: it enables harmonious adaptation of young students to their life activity under conditions of unstableness, undefined perspectives, life intensification. Ukrainian system of

higher education needs modernization, coordination of principles and tasks with the needs of gradual development of the society. The initial provision includes *personal development psychology* as a basis for modern pedagogical process organization, and the key point for renewal of content, forms and methods of training and formation of a future specialist is a theory on the value and the meaning of life.

The most important value of the European culture shared by us is person's independence, his/her conscious attitude to life, individual distinctness, individual way of living, competent behaviour in today's realities. Education helps a young person to form one's own mental outlook, the system of values in relation to him/herself and the world, the ability to act in proportion to his/her own potential possibilities and life requirements, to express the position "I am in the World" which would be moral in content and active in form.

Young students in their biological life follow the natural program, in social life they operate in accordance with developed social norms, standards and requirements. In order to become personalities they need to take independent efforts for personal growth, self-development and realization of own essential strengths. Formation of self-development mechanisms, ability to get more personal determination, to satisfy own individual and social needs in a young age is an important task of modern education. In this context, a special meaning is given to the creation of favourable conditions for the formation of basic personal qualities of a future specialist.

Analysis of recent studies and publications. If we address psychological pedagogical literature, we will discover that domestic and foreign scientists have accumulated rich material on personality formation in the course of professional training, in particular, theoretical and methodological approaches to students' formation in high school were developed. The latter are based on: philosophic education basis (V.P. Andrushchenko, O.V. Kyrychuk, V.G. Kremen', V.I. Lugovyi, O.V. Suhomlynska and others); psychological provisions on a personality as a development system (K.O. Abulkhanova-Slavskaya, A.G. Asmolov, V.A. Petrovskyi, S.L. Rubinshtein, T.M. Tytarenko and others); subjectivity ideas as a form of personal self-

determination (B.G. Ananiev, V.I. Slobodchikov, V.O. Tatenko, S.P. Tyshchenko and others); thesis on reflexive features of self-consciousness as a personality center (I.S. Kon, A.I. Sylvestru, V.V. Stolin); provision on creativeness as an indicator for personal growth (G.O. Ball, V.O. Moliako, O.V. Morozov, V.V. Rybalka, S.O. Sysoea, D.V. Chernylevskiy and others); theory and practice of personality-oriented education (I.D. Bekh, O.V. Bondarevskaya, S.I. Podmazin, M.G. Chobitko, I.S. Yakimanska and others).

Domestic researchers of the mentioned problem point to the importance of such qualities and personal features of a future professional as: *autonomous subjective responsibility* (E.P. Goloborodko); *living endeavors, self-realization* (T.M. Tytarenko); *psychological culture* (V.V. Rybalka); *life values* (R.I. Zraiko); *national identity* (T.V. Kuriata); *self-regulation* (G.S. Grybenuk); *flexibility, communicative skills, ability to innovative activity, mobility, responsibility* (G.V. Kutsenko); *creativeness* (V.S. Vynogradova-Bondarenko, R.O. Ponomareva-Semenova).

It should be noted, that the actualization of independent learning activity in the course of educational process of higher educational institution with a purpose of personality formation of a future pedagogue in general, his/her professionally important qualities, remain insufficiently studied.

Formulation of the article' objectives: analysis of formation problem for future pre-school education specialists in relation to basic personality qualities as a component of professional competence and determination of psychological and pedagogical conditions of this process optimization.

Presentation of principal material. The research is based on work results of domestic and foreign specialists of the problem of future specialist personality formation, primary in the area of pedagogics. Summarized information of psychologists and pedagogues, which enabled the determination of conceptual approaches, basic conceptual apparatus, educational process optimization conditions, serve as a starting point.

According to V.G. Kremin', civilized tendencies in modern society development put forward new requirements to education, playing the decisive role in personal formation. Traditionally, the training process of a higher educational institution is oriented at mastering of a particular amount of knowledge, in the best case, in a creative way. This function remains one of the most important, but not the only one. The main task of modern higher education is *to teach young people to master new information independently, to use obtained knowledge in their practical activity*. [5, p.12-13].

The mentioned author underlines that the modern society requires a deeper personal development of a future specialist. In order to remain effective in multiple communication environments among a variety of influences, a personality has to be self-sufficient. [5, p. 16]. V.G. Kremen' states: a pedagogue has to stop strict regulation and ambiguous definition of future specialist's formation process, start helping him/her to construct and realize *the optimal way of learning and development based on individual essence* [5, p. 19-20].

According to O.E. Ostapchuk, a methodological basis for personality-oriented educational system is the innovativeness as a pedagogical principle, providing favorable conditions for the development of personal and professional qualities of a future specialist, realization of his/her right for individual creative contribution, personal initiative, freedom of self-development [8, p. 211].

In V.I. Yevdokimov's opinion, professional development of a future pedagogue is from one hand, a targeted process of personality formation, and on the other hand — a disclosure process, self-creation of personal and professional qualities, ways of activity and pedagogical interaction. [4, p.279]. The author stands for the realization of subjectivity principle in educational process. He qualifies subjectivity as a systematic student's quality, who masters different types and forms of activity and social relations, acknowledges the importance of one's own role in successful result. [4, p. 283].

A famous Ukrainian pedagogue V.I. Bondar states: on the basis of young person's natural fund, by defining his/her realistic individual self-development driving force, the pedagogue must become concerned about the development of such psychological and moral qualities, as *self-consciousness, reflection, inquisitiveness, self-confidence, inventiveness, ability to sympathize other people* etc. [2, p. 251].

In accordance with G.V. Belenka's approach, who has developed a professional competence formation model for teachers of pre-school institutions under university conditions, an important role is played by the ability of future specialist to *personal self-realization*, formation of such professionally important qualities as *love to children*, combined with exactingness, *empathy and communicative skills* [1, p. 13].

The analysis of psychological pedagogical literature on the problems of personal development of a future specialist allowed establishing the following:

- there is a contradiction between society's demand of new formation and traditional organization of an educational process at higher educational institution, its weak orientation for the development of basic personal qualities;
- there is no common understanding among specialists as regards interpretation of the concept "a developed personality of future specialist";
- studies of the problem of personal formation of a future specialist are insufficiently coordinated with priority personal qualities and features, as defined by the National qualification framework of Ukraine;
- studies in this area are mostly concentrated on exploration of specific personal qualities of a future specialist, but not on the realization of a complex approach to the problem.

As the National educational development doctrine of Ukraine in XXI century has proclaimed the priority of its personality-oriented model, the problem of a young person's development as a subject of one's own life gets a special meaning and requires more attention of

educationalists to the formation of *competence*, and in particular, of such components as *basic personal qualities*. In accordance with the National qualification framework of Ukraine, the study concentrates firstly on such future specialist's personal features and qualities, as *awareness*, *skilfulness* (application of knowledge in practice), *communicativeness*, *independence*, *responsibility*.

In view of the above, a graduate of higher educational institution needs not only to have necessary general and special knowledge and skills, but to be able to use them in a wide living context, to be internally motivated for a high quality standard of pedagogical work, to be determined by the above-mentioned personal qualities, have a value approach towards him/herself and own activity. As the competency is based on cognitive, motivation and value and willingness components, it is important to pay more attention to graduate's ability to consciously determine his/her living strategy, formulate plans and take efforts for their implementation.

On the basis of work results of the leading specialists, we qualify competence as an *integral* characteristic of a future specialist, which is demonstrated as an ability to solve problems constructively, to act adequately, to show flexibility and mobility, to orient oneself in new living conditions, to pay a constructive impact on the environment and oneself, to trust individual experience, to combine social and personal interests, to reach success by socially acceptable ways. A competent specialist is notable by an ability to choose optimal solution from a variety of them, to reveal criticism in relation to ineffective actions, to constantly update and deepen one's knowledge (6, p. 256).

The goal of modern professional education is not just to teach a young person to act adequately, to equip with certain professional qualification, but also to bring up his/her capability to overcome barriers, solve difficult living and professional situations. It is necessary to change accents from academic norms of assessment of graduate's knowledge and skills, to the assessment of his/her competence, development of basic personal qualities, readiness to life and work under market conditions. If in the past the task of national

educational system was to train specialists for stable production, then today there is a need in a flexible specialist, able to act efficiently in *fluctuating* conditions, in *rapidly changing* situations. (7, p.9).

If in the course of the training a future pedagogue masters off-the-shelf knowledge, then regardless of the number of disciplines learnt, he/she will not become a life competent person. Competence as an integral personal characteristic is gained not in the classes, but in wide living context by running through events, overcoming barriers, making mistakes, their elimination, understanding of the sense of living.

The consciousness of future pre-school education specialist is formed in the process of reflection over past events; the relations are improved by interaction with a wide people's environment; the creativeness is developed due to creation of one's own products, but not copying of what already exists; moral qualities are activated under conditions of morally organized life. The result of continuous mental work is psychological security of future specialist's personality. (3, p.23).

When preparing a pre-school education specialist it is reasonable to start from understanding the main aspects of educational process update, which must be:

- one's *humanization, intimidation*;
- Attention to *individual life story of a personality*, its uniqueness, singularity;
- development of young person's *conscious* attitude towards personal and professional life;
- defining as a priority the *value and meaning* of living, organization of adequate living and working process on *axiological* basis;
- implementation of *an integral* approach to personal development in different areas of life and forms of activity;
- creation of favourable conditions for formation of basic personal qualities — *independence, communicativeness, responsibility*;
- giving to students a right for self-determination, independent choice, taking own decisions, display of creativity;
- formation of young students' *personal competence*.

The above-mentioned areas of updating the educational process put forward the problem of harmonious and disharmonious development. Personal disharmony of pre-school education specialist is evidenced by: ongoing dissatisfaction in oneself, pessimistic mood, indifferent attitude to life, internal tension, unsociability, availability of problems in establishment of contacts with others. Such a student has inadequate assessment of oneself and others, his/her words do not match with acts, is characterized by egocentrism, demonstrative or impulsive behaviour, distrustfulness. He/she has understated self-estimation, which is fully determined by others' authoritative opinion. He/she has lack of self-confidence, can not overcome difficulties, tends to conflicts, is unable to demonstrate self-respect, unable to prove he/she is right, is notable by observing position.

As a personality is an active subject of one's own living, the subjectivity is related to three living pillars:

1) *self-consciousness* as an ability to perceive oneself from aside, speculate about one's capabilities; to have emotional and valuable attitude to oneself, regulate one's behaviour and activity;

2) *individuality*, which is proved by singularity, originality, difference from others, availability of one's own face, ability to follow individual way, to act upon one's own discretion;

3) *self-activity*, which is characterized by an ability for initiatives, new undertakings, creativity, rationalization work, promotion of original ideas.

Psychological pedagogical conditions of basic personal qualities development of future specialists as an important component of professional competence are:

- formation of students' realistic picture of life, adequate I-image, conscious attitude to life (one's own and of surrounding people);
- their involvement into the educational process as *active subjects*, able to demonstrate their essential forces;
- development by a pedagogue of an *optimistic development hypothesis* of each student;
- pedagogue's support of students' *trust to their capabilities*, self-confidence, ability to rely on themselves and their living experience, help themselves in difficult living situations;

- promotion of students' *positive thinking*;
- formation of *solidarity ideals*; formation of *group, cooperation activity skills*; ability to work in a team, distribute roles is a reasonable way, consider others' opinion, look at a problem from different angles;
- students' ability to express themselves in *socially acceptable ways*, development of their *reflection*;
- enrichment of students' *emotional life*, formation of emotional acceptability, prevention of indifference and emotional insensitivity;
- creation of developing environment for students' *creativity* as an important feature of competent personality;
- teaching to create one's own *living project*, to define one's own living strategy, to plan and duly organize this project, to reach targets in a moral way.

Active application of interactive methods in the training of specialists contributes to the development of self-consciousness, originality and talent activities. In the course of discussions, performance of creative tasks in small groups, project activities, trainings, business and role games, real opportunities for self-expression, optimal objectiveness of one's own experience, argumentation of one's own position, comparison of one's own opinion with others' opinions, demonstration of basic personal qualities are created.

Research conclusions and perspectives of further studies in the area of investigation. Basic personal qualities of future pre-school education specialists as an important component of professional competence include: the system of knowledge of vital importance, the ability to use them in a wide living context, communicativeness, independence and responsibility. The effectiveness of their formation is defined by a unity of external (educational process content, forms and methods optimization) and internal (activation of own essential forces, potential possibilities, subjective activity) determinants. Indicators of basic personal qualities formation as an important component of

competency are their harmonious combination, high development level, stable reflection under different conditions and types of activity.

Perspective areas requiring further deeper investigation may include: a study of age-related and gender-related modifications of basic personal qualities; special features of their formation for future specialists from different Ukrainian regions; succession in basic personal qualities display in the course of student's training and specialized work; the development of psychological and methodological support of implementation process of personality-oriented and competency-based approaches into the educational process of higher educational institution of a pedagogical profile.

Список використаних джерел

1. *Бєленька Г.В.* Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки: Автореф. дис.... докт. пед. наук. — К., 2012. — 38 с.
2. *Бондар В.І.* Психолого-педагогічні чинники формування особистості майбутнього вчителя у педагогічному ВНЗ /Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах /Том 1. Теорія та історія педагогіки. — К.: "Педагогічна думка". 2007. — С. 248-259
3. *Ефимова Н.С.* Основы психологической безопасности: учеб. пособие / Н.С.Ефимова. — М.: ИД "ФОРУМ": ИНФРА-М, 2010. — 192 с.
4. *Євдокимов В.І.* Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя //Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах /Том 1. Теорія та історія педагогіки. — К.: "Педагогічна думка". 2007. — С. 278 — 284.
5. *Кремень В.Г.* Якісна освіта і нові вимоги часу /Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах /Том 1. Теорія та історія педагогіки. — К.: "Педагогічна думка". 2007. — С. 3-24
6. *Равен Джон.* Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ.. — М., "Когито-Центр", 2002. — 396 с.

7. *Сисоєва С.О.* Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія. - : Хмельницький: ХГПА, 2008. -324 с.
8. Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти: Матеріали методологічного семінару АПН України 16 грудня 2004 року/За ред. С.Д.Максименка.-К., 2005.-715 с.

References

1. *Belenka G.V.* Teoretiko-metodichni zasady formuvannya profesijnoyi kompetentnosti vihovateliv doshkilnih navchalnih zakladiv v umovah stupenevoyi pidgotovki [Theoretical and methodological basis for the formation of professional competence of teachers of preschool education in a staged training]: Avtoref. dis.... dokt. ped. nauk. — K., 2012. — 38 s.
2. *Bondar V.I.* Psihologo-pedagogichni chinniki formuvannya osobistosti maybutnogo vchitelya u pedagogichnomu VNZ [Psychological and pedagogical factors in the formation of future teachers at the pedagogical university] /Pedagogichna i psihologichna nauki v Ukraini. Zbirnik naukovih prats do 15-rlchchya APN Ukraini u 5 tomah /Tom 1. Teoriya ta istoriya pedagogiki. — K.: "Pedagogichna dumka". 2007. — S. 248-259
3. *Efimova N.S.* Osnovy psihologicheskoy bezopasnosti: ucheb. posobie [Fundamentals of psychological safety] / N.S.Efimova. — M.: ID "FORUM": INFRA-M, 2010. — 192 s.
4. *Evdokimov V.I.* Osobistisno-profesiyniy rozvitok maybutnogo vchitelya [Personal and professional development of a future teacher] //Pedagogichna i psihologichna nauki v Ukraini. Zbirnik naukovih prats do 15-richchya APN Ukraini u 5 tomah /Tom 1. Teoriya ta istoriya pedagogiki. — K.: "Pedagogichna dumka". 2007. — S. 278 — 284.
5. *Kremen V.G.* Yakisna osvita i novi vimogi chasu [Quality education and new requests] /Pedagogichna i psihologichna nauki v Ukraini. Zbirnik naukovih prats do 15-richchya APN Ukraini u 5 tomah /Tom 1. Teoriya ta istoriya pedagogiki. — K.: "Pedagogichna dumka". 2007. — S. 3-24
6. *Raven Dzhon.* Kompetentnost v sovremennom obschestve: vyiyavlenie, razvitie i realizatsiya [Competence in modern society:

- the identification, development and implementation] / Per. s angl.. — М., “Kogito-Tsentr”, 2002. —396 s.
7. Sisoeva S.O. Osvita i osobistist v umovah postindustrialnogo svitu [Education and identity in a post-industrial world]: Monografiya. -: Hmelniitskiy: HGPA, 2008. -324 s.
 8. Teoretiko-metodologichni problemi rozvitku osobistosti v sistemi neperervnoyi osviti [Theoretical and methodological problems of the individual in the system of continuous education]: Materiali metodologichnogo seminaru APN Ukrayini 16 grudnya 2004 roku/ Za red. S.D.Maksimenka.-K., 2005.-715 s.

Елена Леонтьевна Кононко,

*доктор психологических наук, профессор,
заведующая кафедрой дошкольного образования,
Нежинский государственный университет
имени Николая Гоголя,
E-mail: kononko11@ukr.net*

Кононко Е. Л.

БАЗОВЫЕ КАЧЕСТВА ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Аннотация

В статье обоснованы сущность и психолого-педагогические условия реализации в процессе подготовки специалистов по дошкольному образованию компетентностного подхода, формирования у них базовых качеств личности как важной составляющей профессиональной компетентности.

Ключевые слова: компетентность как интегральная характеристика личности, профессиональная компетентность педагога, базовые качества будущего специалиста, условия формирования базовых качеств личности.

Олена Леонтіївна Кононко,
*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
E-mail: kononko11@ukr.net*

Кононко О. Л.

БАЗОВІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація

У статті обґрунтовано сутність та психолого-педагогічні умови реалізації у процесі підготовки фахівців дошкільної освіти компетентнісного підходу, формування у них базових якостей особистості як важливої складової професійної компетентності.

Ключові слова: *компетентність як інтегральна характеристика особистості, професійна компетентність педагога, базові якості майбутнього фахівця, умови формування базових якостей особистості.*

UDK 378.147:37.013.42

TRAINING FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH CHILDREN FROM DISTANT FAMILIES

Nataliia Ivanivna Kubiak,

*PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Department of General and Social Pedagogy,
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine*

Abstract

The article states that at the present stage of development of society a large number of families fall into the category of functionally insolvent and dysfunctional. The author focuses on the fact that many Ukrainian citizens go abroad to work, and their families become distant, that is whose members live for a long time distantly. As theoretical analysis and empirical studies show, children from distant families quite often find themselves in unfavorable rearing conditions, what causes a deviation in their behavior. The content of theoretical and practical training of future social teachers for work with children from distant families was analyzed. The author summarizes that the University education content of training students for work with children from distant families is built to combine theoretical knowledge with formation of abilities and skills in the process of their practical training. Theoretical training aims at the study of work to know the peculiarities with different types of distant families and with different children categories in these families. The directions of practical training of social teachers are predetermined by the main directions, forms and methods of work with children from distant families. While preparing future social teachers with children from a certain type of families it is necessary to develop their cooperation with families of this type. Only on the basis of criteria and indicators it is possible to estimate the formation of readiness level of future teachers for interacting with distant family. The main criteria are: attitude to work with the family, theoretical and practical readiness to work with the family, the desire to achieve goals of interaction, the evaluation of your own activity and of yourself as a subject. The readiness criteria of future teachers for work with distant families are relevant to components of teacher preparation to work with the family.

Keywords: *distant families; practical training; a readiness to work with the family; readiness criteria; theoretical training; uneducable children.*

Statement of the problem in the context of modern pedagogical science. In modern society, many families fall into the categories of dysfunctional and disadvantaged families. In the context of new market relations, a lot of the families could not adapt to the new socioeconomic conditions. Due to low incomes, feminisation of unemployment, family relations are deformed, crisis and aggressiveness occur.

Today, along with the pervasive poverty of population, there is another global problem — young parents, especially women, have to go to work abroad. These families, whose members live on a long distance, become distant families. There are not a lot of researches on the problem of distant families in psychological and pedagogical literature. F. Mustayeva, professor of Magnitogorsk University, defines a distant family as one in which each spouse's life passes separately due to the nature of the profession of one or both partners. She considers as distant families those of stewards, artists, astronauts, geologists, soldiers, athletes, and she believes that such families represent, on average, 4-6% of the total [4, p.152]. Revealing the methods of social and educational work with dysfunctional families, Professor of Kharkiv National Pedagogical University I. Trubavina gives the definition of “distant family” and briefly examines areas of work with such a family. She believes that the distant family is one whose members are on a distance for various reasons: work, prison placement, medical treatment, they cannot support their family and have to send children to the orphanage on temporary terms, etc. [8, p.113]. Professor of the Chernivtsi University D. Penishkevych has also included families whose members work abroad to this category [6, p.89]. The question of the stability of such a marriage is rather controversial. Some scientists believe that the long separation strengthens the family, the others think, on the contrary, that it results in divorce. However, all researchers admit that these families often have difficulties in upbringing children. It may also be hard to raise such children, and it creates learning difficulties.

A school social pedagogue solves a wide range of issues today. The interaction with different types of families is a special part of a social

pedagogue's activity. Family problems often lead to educational function failing caused by deviant behaviour and hardness of upbringing children. The peculiarities of work with difficult children and those from disadvantaged families covered by S. Bielichieva, S. Borodulina, L. Groisman, V. Lipnik, L. Liubin, A. Mykytina, V. Orzhekhovska, V. Matvieieva and others in their publications.

Analysis of recent studies and publications. Problems connected with training of social workers and psychologists are revealed by V. Panok, T. Tytarenko, Iu. Halahuzova, F. Mustaieva, V. Nikitin, A. Kapska, I. Kozubovska, L. Mishchyk, I. Zvierieva, N. Kolominskyi, O. Bondarenko, H. Laktionova, H. Lozhkin and others in their publications. The particular features of work with children from disadvantaged families are highlighted by Z. Zaitseva, V. Postovyi, M. Buianov, I. Dubrovina, V. Remezova, Ie. Kuznietsova in their works. Today, the willingness of teachers to work with families is studied by N. Buhaiets, T. Shanskova, N. Annienkova, Ie. Babaiev, T. Hushchyna and others. However, the issues of training future teachers to work with children from distant families, developing willingness to such work, defining criteria and indicators of this willingness have not been studied enough.

Formulation of the article' objectives. Are to highlight the peculiarities of training future social pedagogues to work with children from distant families, while studying theoretical disciplines and socio-pedagogical practice. In order to develop the technologies of training future social pedagogues to interact with distant families and children from such families, one should determine what this willingness is, and it can be evaluated according to which criteria and indicators.

Presentation of principal material.

Theoretical training of students to work with children from distant families. The scope of university education on training students to work with distant families is structured to combine theoretical knowledge with practice.

While studying such disciplines, as "Pedagogy", "Social pedagogy", "Caring pedagogy", "Personality's crisis states",

“Street Children” “Social-pedagogical work with different types of families”, “Pedagogy of family education”, “Technologies of social and educational work”, “Social support for a family”, students from the Chernivtsi National University, specialty “Social pedagogy” learn main theoretical approaches related to family and parenting problems. Future social workers try to analyse the reasons of family crisis states and hardness of raising children, find some solutions during the workshops, training sessions, socio-pedagogical practicum.

According to the theoretical analysis and empirical researches, children from distant families often find themselves in unfavourable conditions for upbringing, what leads to deviations in their behaviour. Students learn different approaches to determine abnormalities in the children’s behaviour within theoretical courses. For that reason, L. Ziubin singles out four types of deviations: 1) deviation that does not violate accepted norms (behaviour that does not match with the age during normal physical development); 2) violation of the accepted norms which is not supposed to be an offense of law (greed, selfishness, violence, lack of trust); 3) the offense that means a behaviour which violates the law, the articles of administrative and criminal laws; 4) behaviour deviations, caused largely by pathological factors (schoolchildren with psychopathic personality traits, neurotics and mentally unstable persons) [1, p. 234-236].

In the classification of S. Bielicheva, behaviour deviations are associated with unfavourable conditions of socialisation and characterized as persistent manifestations of deviations from social norms that have socially passive (unwillingness to study, work, a tendency to escape from home, vagrancy, alcoholism, drug abuse, suicide), selfish (thieving, speculations, fraud) and aggressive (insults, disorderly conduct, fighting) orientation [1, s.242].

Within the theoretical course, students learn different categories of difficult children: 1) those that exhibit some negative qualities violate discipline, indifferent to learning, 2) pedagogically-neglected adolescents 3) young offenders, 4) juveniles.

During the practicum, the future social teachers face difficulties in training and educating these children, study the reasons of such difficulties, learn forms and methods of work with difficult children from distant families. Working with such children, whose one or both parents are abroad, students find out that the children have broken ties with the micro — and microenvironment, and they have been suffered from lack of parent's influence, control and attention, as well as weak family relationships. It all leads to children's emotional rejection of parents, and recurring conflicts, resulting in the deviant behaviour of children, as the latter have been left without proper supervision.

So, according to the statistics of the Chernivtsi City Department of Guardianship, there is an annual increase of a number of guardianships, established over children whose parents have gone to earn money abroad. Children who have found themselves in unfavourable raising conditions usually require care, but one cannot claim that all children from distant family are disadvantaged.

Categories of distant families and peculiarities of the students' practical work with them. Analysing the livelihoods of these families, Professor D. Penishkevych conventionally divides them into three categories, some of whom are functional and dysfunctional families.

The first category is those families where there is mutual understanding between its members and each of them honestly fulfils its role. In such families, one of them is a migrant worker and collects money to give proper education to a child so that the latter may get a higher education, or to build a house, or to open his/her business. Family members accurately perform their duties and they regulate and plan everything by day. These families cannot be called dysfunctional and therefore social support granted by students and social pedagogues is limited to provide social and educational assistance of educational character. They consult each family member how to adapt to new meetings and separations, they explain to them that those relationships are temporary and help children establish relationships with their peers and teachers, because they often feel lonely, and become reserved.

The second category is distant dysfunctional families where one parent stays. Now, there are some problems. The most common of them is a male depression, which leads to the alcohol abuse and unemployment, and, consequently, child neglect, resulting in violations of conduct norms and rules. In such families, a child becomes alienated as from the father, because he is morally degrading, and as from the mother, because there is no constant communication with her. There is an imbalance of the child's moral and spiritual interests, his/her cultural and educational level has been reduced. It leads to school disadaptation and problems in interpersonal relationships with family members and with their peers. Most of these families have formalised relationships between a parent and a child or mental violence against a child, which is constantly intimidated, humiliated, untrusted.

The third category of distant families is the one that has fallen apart for various reasons, and the children have been passed to guardians, or trustees for maintenance and raising, or put in government care institutions (boarding schools, children's homes), family type homes, foster family [6, c.90-91].

We have found out that guardianships was established over 25 of such children in 2014, and 18 guardianships already for 9 months in 2015 (32% of the total) due to child neglect and alienation in distant families.

The analysis of specific nature and causes of the category of such families allows scientists to distinguish their other sub-categories. The most common among them are the type of family where the mother, staying to work in another country, has broken ties with her family due to another marriage, and the father has either created another family or degraded because of alcohol or drug abuse, and he does not perform parental duties or treat children in a rude, indifferent and dismissive way. More often, socially undesirable needs and interests are implanted into children and they are gradually drawn into an immoral lifestyle. Social and educational assistance granted by students is aimed at stabilising intra-family relationships to preserve the integrity of the family. They provide every member of the family

with individual social and educational aid, while release him or her from a stressful situation. They establish babysitting, channel communication into moral and spiritual education.

The type of family where the single mother has no financial position to maintain and educate minor children is equally popular. She leaves them on carers. Most of all, they are grandparents, but it may be strangers who are indifferent to the child's needs and interests, but they can nicely treat the child at the first glance. Due to the fact that the mother has not been contacting the children for a long period of time, the guardianship authorities may send her children to boarding school or to give to other guardians [6, p.92]. Social and educational assistance granted by students is aimed at stabilising intra-family relationships to preserve the integrity of the family. They provide every member of the family with individual social and educational aid, while release him or her from a stressful situation. They establish babysitting, channel communication into moral and spiritual education.

When passing trainee's socio-pedagogical practice at secondary schools in Chernivtsi, students work with children from such families and underline that some parents of the distant family choose the strategy of dictatorship and brutal treatment of a child, the other — permissiveness, excessive indulgence and bribing. Schoolteachers include these children to an at-risk group, because it is very difficult to communicate with them, both in the classroom and during their leisure time. In order to self-actualise, they always try to prove that they are right by arguing, without realising neither their actions nor deeds. Teachers highlight that they become uncontrollable because they do not want to understand either them (teachers) nor their peers. So one has to spend much more time and efforts on them than on other children. Almost 72% of these children feel lonely, although only 6% do not see any way out of this situation, and the rest of them think that they will find a true friend, will be able to find a way out of conflict situation [5, p.73]. In addition, these children sometimes utterly helpless, because they are not able to perform a task or assignment, but they cannot ask someone for help. Reactions to the

task's failure may be different. The most common ones are denial, apathy, depression; stupefaction, crying, etc.; reconsideration of stereotypical actions, task solutions that will not give results; acts that are inadequate to the situation at hand [5, p.74].

The scope of training of social workers is presupposed to some extent by ways, forms and methods of work with children from distant families. In particular, it is predetermined by identifying problems of each child, performing psycho-diagnostics, correction work, helping parents and children establish right relationships, increasing knowledge of children and parents about the rules for forming healthy lifestyle, learning how to protect oneself against psychological and social stresses, controlling the child's life conditions in the family and school, reducing their emotional stress, making an assessment of individual psychological characteristics and opportunities of a child, and creating the child's development programme, assisting to parents in establishing contacts with form mistresses/masters, forming a favourable microclimate in form collectives and more. While working with this category of families, students combined mass, individual-group and individual forms of work.

Having training sessions, examining different pedagogical situations, students try to make parents aware that cruel punishment and attempts to force the child to fulfil without any question all their demands result in tensions and the child's attempt to find people from outside who will understand and give him/her a piece of advice. This may encourage the child to enter antisocial companies and make dubious acquaintances. Therefore, they explain to parents and carers why they should not be irritated, cry in a conversation with a child, and much less apply physical punishment. They convince adults to avoid multiple repetition of the same demand to the child and not to make tragedies out of the thing if the child has done something wrong, in any case, not to humiliate the latter in public and to try to understand and build their relationships with a friendly attitude to him/her.

The preventive and socio-educational teaching practice is very important for preparing students to work with children of distant

families. Students can pass such a practice at a children's shelter under the Chernivtsi Regional State Administration.

Children living in the distant families often fall into the category of difficult, they have deviant behaviour, find themselves on the street. During practice at the children's shelter, students work with difficult children from distant families that had run away from their home, guardians and boarding schools. In this shelter, the future social teachers learned to communicate with children who find themselves on the street, passed with them various educational activities, studied the causes and consequences of the phenomena of homelessness and neglect.

While working with children in the shelter, the students were interacting with those children with distant families who had found themselves for various reasons without proper supervision. The trainees studied the conditions of education for such children, the future social teachers firstly tried to find out how strong the child's inner attachment is to his/her relatives, as a break with a close person, even with antisocial behaviour, can cause stress to the strong need for care and love to him/her. For that reason, the institution created warm, sincere relations, an atmosphere of trust between students and pupils. Children taught to personal care, self-service, day regime, as children are developed in a quite different way outside the family. Students contributed to the children's adaptation to new conditions and their early socialisation through some work.

During the trainee practice in Regional Centre of Social Services for Youth, students learn to give social support to distant families that have become dysfunctional. Social support of parents resulted in eliminating the causes of moral degradation through treatment, job placement and more. All consequent actions aimed at returning them to normal life. Thus, the creation of a happy family environment for each person is the guarantor of his/her security, recognition of this person's rights and his/her good performing of its social functions.

Criteria for the willingness of future social workers to work with distant families. Based on a set of criteria for assessing the level of willingness for social workers, developed by a number of authors,

T. Gushchina determines quality parameters of formation of future teachers' willingness to interact with a schoolchild's incomplete family [3,77-79].

Having reviewed the mentioned criteria and parameters, and analysed them, we may define the basic criteria of future teachers to work with distant families. As the criteria for assessing the willingness of a future pedagogue to interact with a schoolchild's distant family, we may single out four criteria, which correspond to components of preparedness to work with a family and were proposed by T. Gushchin [3]: 1) attitude to work with the family, 2) practical willingness to work with the family, 3) achievement drive of interaction, 4) evaluation of the teacher's own activities and himself/herself as their subject.

Let us examine the meaning and structure of every mentioned criterion.

The parameters of attitude to work with a distant family are 1) personal meaning of pedagogical activity; 2) direct interest (or indifference) to this activity. The nature of personal meaning defines three levels: utilitarian-pragmatic, imperative and value. The second parameter has three following basic levels of interest in the interaction with a pupil's distant family: positive interest is not shown, positive situational interest, positive sustained interest.

The second criterion, practical willingness to work with a distant family, is presented by cognitive and operational parameters. According to both indicators, the character of practical willingness to interact with a distant family defines three levels of its maturity: reproductive, constructive and creative. Each next level includes the features of previous one and also has special features that are typical only for him.

The parameters of the third criterion, the achievement drive of interaction, are the following: 1) satisfaction with teaching and professional activities as well as interaction with distant families (during the teaching practice and while performing research tasks); 2) display perseverance (refusal) and activity (inactivity) in solving tasks related to the interaction with incomplete distant

families of pupils (during training sessions, teaching practice and while performing research tasks). The degrees of manifestation of emotional and volitional component for each parameter are defined as low, medium and high.

The parameters of the criterion's maturity of the evaluation of the teacher's own activities and himself/herself as their subject are the power of reflection and reflection adequacy.

The manifestation degrees of the power of reflection are formal, egocentric and reflexive itself. Reflection adequacy is measured at three levels: adequacy is not practically observed, partial adequacy, high adequacy.

The knowledge of criteria and parameters of future social workers for working with families presents a possibility to plan better theoretical and practical training of such specialists to work with distant families and children from these families.

Research conclusions and perspectives of further studies in the area of investigation. The scope of university training of students for working with children from distant families is structured to combine the process of learning theoretical knowledge and that of gaining practical skills during their practical training. The theoretical training is aimed at studying the peculiarities of work with different types of distant families and different groups of children in these families. The areas of practical training of social workers are predetermined by main areas, forms and methods of work with children from distant families. The task of the future social teachers is to help children to adapt to life conditions, overcome various life crises, psychological problems, choose the right path in life, socialise in the community.

When preparing future social workers with children from a certain category of families, one needs to develop their willingness to interact with the families of this type. The formation of willingness of future teachers to interact with distant families may be objectively assessed only on the basis of criteria and parameters. The criteria of future teachers' willingness to work with distant families are related to the component of a pedagogue's willingness to work with the family. The main criteria are the following: attitude to the work

with the family, theoretical and practical willingness to work with the family, achievement drive of interaction, evaluation of the teacher's own activities and himself/herself as their subject.

In future studies, we plan to develop technologies of formation of future social workers' willingness to interact with distant families and children of these families.

References

1. *Borodulina S.YU.* Korektsionnaya pedagogika: psihologo-pedagogicheskaya korektsiya otkloneniy v razvitii i povedenii shkolnikov / Seriya "Uchebniki, uchebnyie posobiya" / S.YU. Borodulina. — Rostov nD: "Feniks", 2004. — 352 s.
2. *Buyanov M.I.* Rebenok iz neblagopoluchnoy semi: Zapiski detskogo psihiatra. Kn.dlya uchiteley i roditeley / M.I. Buyanov — M.: Prosveschenie, 1988. — 207 s.
3. *Guschina T.YU.* Formirovanie gotovnosti u buduschih pedagogov k rabote s nepolnymiyimi semyami / T.YU.Guschina. — Belgogrod, 1997. — 261 s.
4. *Mustaeva F.A.* Sotsialnaya pedagogika: Uchebnik dlya vuzov / F.A.Mustaeva. — M.: Akademicheskiiy prospekt; Ekaterinburg: Delovaya kniga, 2003. — 28s.
5. *Oliferenko L.YA.* Sotsialno-pedagogicheskaya podderjka detey gruppyi riska / L.YA. Oliferenko T.I.SHulga, I.F.. Dementeva— M., 2002. — 256 s.
6. *Penishkevych D. I.* Pidhotovka maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv do roboty iz dystantnymiy sim"yamy / D. I. Penishkevych // Naukovyy visnyk Chernivets'koho Universytetu. Vyp.225. Pedahohika ta psykhohohiya.-2005.-S.89-93
7. *Sotsial'na robota v Ukrayini: teoriya ta praktyka: Posibnyk dlya pidvyshchennya kvalifikatsiyi pratsivnykiv sotsial'nykh sluzhbb dlya molodi. 4-a chastyna /za red. dots. A. Ya. Khodorchuk — K.: DTsSSM, 2003 — 272s.*
8. *Trubavina I.M.* Sotsial'no-pedahohichna robota z neblagopoluchnoyu sim"yeyu. Navchal'nyy posibnyk / I.M. Trubavina. — K.: DTsSSM, 2003. — 132 s.

Список використаних джерел

1. *Бородулина С.Ю.* Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников / Серия "Учебники, учебные пособия" / С.Ю. Бородулина. — Ростов н\Д: "Феникс", 2004. — 352 с.
2. *Буянов М.И.* Ребенок из неблагополучной семьи: Записки детского психиатра. Кн. для учителей и родителей / М.И. Буянов — М.: Просвещение, 1988. — 207 с.
3. *Гущина Т.Ю.* Формирование готовности у будущих педагогов к работе с неполными семьями / Т.Ю.Гущина. — Белгород, 1997. — 261 с.
4. *Мустаева Ф.А.* Социальная педагогика: Учебник для вузов / Ф.А.Мустаева. — М.: Академический проспект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. — 28с.
5. *Олиференко Л.Я.* Социально-педагогическая поддержка детей группы риска / Л.Я. Олиференко Т.И.Шульга, И.Ф.. Дементьева— М., 2002. — 256 с.
6. *Пенішкевич Д. І.* Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із дистантними сім'ями / Д. І. Пенішкевич // Науковий вісник Чернівецького Університету. Вип.225. Педагогіка та психологія.-2005.-С.89-93
7. *Соціальна робота в Україні: теорія та практика: Посібник для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб для молоді. 4-а частина /за ред. доц. А. Я. Ходорчук — К.: ДЦССМ, 2003 — 272с.*
8. *Трубавіна І.М.* Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навчальний посібник / І.М. Трубавіна. — К.: ДЦССМ, 2003. — 132 с.

Наталья Ивановна Кубяк,
кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра общей и социальной педагогики,
Черновицкий национальный университет
имени Юрия Федьковича
E-mail: grinik_07@mail.ru

Кубяк Н.И.
**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ
К РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ДИСТАНТНОГО СЕМЕЙ**

Аннотация

Автор акцентирует внимание на том, что многие украинские граждане выезжают на заработки за границу, а их семьи становятся дистантными, то есть такими, члены которых длительное время проживают на расстоянии. Дети из таких семей достаточно часто оказываются в неблагоприятных для воспитания условиях, что приводит отклонения в их поведении. В статье проанализировано содержание теоретической и практической подготовки будущих социальных педагогов к работе с детьми из дистантных семей. Кроме того, автор раскрывает критерии готовности будущих социальных педагогов к работе с дистантными семьями. Основными критериями автор называет следующие: отношение к работе с семьей, теоретическая и практическая готовность к работе с семьей, стремление к достижению цели взаимодействия, оценка собственной деятельности и самого себя как ее субъекта.

Ключевые слова: готовность к работе с семьей; дистантные семьи; критерии готовности; практическая подготовка; теоретическая подготовка; трудновоспитуемые дети.

Наталія Іванівна Куб'як,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра загальної та соціальної педагогіки,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
E-mail: grinik_07@mail.ru

Куб'як Н.І.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ

Анотація

Автор акцентує увагу на тому, що чимало українських громадян виїжджає на заробітки за кордон, а їх сім'ї стають дистантними, тобто такими, члени яких тривалий час проживають на відстані. Діти з таких сімей досить часто опиняються в несприятливих для виховання умовах, що зумовлює відхилення у їх поведінці. У статті проаналізовано зміст теоретичної і практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми з дистантних сімей. Крім того, автор розкриває критерії готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з дистантними сім'ями основними з яких називає такі: ставлення до роботи з сім'єю, теоретична і практична готовність до роботи з сім'єю, прагнення до досягнення мети взаємодії, оцінка власної діяльності і самого себе як її суб'єкта.

Ключові слова: важковиховувані діти; готовність до роботи з сім'єю, дистантні сім'ї; критерії готовності; практична підготовка; теоретична підготовка.

УДК 378.147:76

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ У ГРАФІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ

Зоя Сидорівна Кучер,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра педагогіки і методики технологічної освіти,
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація

Знання виробничих процесів, різноманітних технічних і технологічних явищ, уява про принципи та структуру організації виробництва базуються на розвитку технічного мислення та пов'язано з необхідністю методичного забезпечення графічної підготовки спеціалістів із урахуванням їх спеціальності.

Зазначена проблема вирішується за умов досить високого рівня графічної грамотності інженерно-педагогічних кадрів, їх компетентності та майстерності, пошуку нових форм та методів викладання, впровадження графічних комп'ютерних програм.

Реалізовано інтеграційний підхід до організації самостійного виконання проектних завдань. Рекомендовано низку графічних вправ та завдань для отримання навичок виконання креслень та їх оформлення відповідно до стандартів ЄСКД.

Методи: аналіз, узагальнення і систематизація науково-теоретичних положень; педагогічне спостереження, статистичні методи.

Ключові слова: *графічна діяльність; графічна культура; графічна підготовка; інноваційні комп'ютерні програми; комп'ютерна графіка.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Поява інформаційно-комунікаційних технологій впливає на усі галузі науки і виробництва, сприяє появі нових організаційних форм діяльності. Провідною тезою у стратегії розвитку освіти в Україні на 2012—2021 рр. є впровадження сучасних засобів навчання і виховання, що повинні забезпечити підготовку молоді до життєдіяльності в інформаційному середовищі. Адже

володіння комп'ютерними графічними технологіями визначає рівень кваліфікації спеціаліста будь-якої сфери діяльності.

Сучасне виробництво орієнтовано на комп'ютеризацію проектної та конструкторської діяльності, тому у процесі підготовки майбутніх кадрів необхідно відповідним чином здійснювати графічну підготовку спеціалістів.

Вкрай мало уваги приділялося проблемі графічної підготовки учнів загальноосвітньої школи в останні роки, що зумовило виникнення певних труднощів у навчанні студентів на технічних, технологічних факультетах ВНЗ. Аналіз публікацій з означеної проблеми дослідження підтвердив, що певна увага до графічної діяльності учнів приділялася такими науковцями: І. С. Якиманська (сприйняття та розуміння учнями креслення та умов задачі, 1961 р.); В. Ф. Ломов (формування графічних знань і навичок учнів, 1959 р.); А. Д. Ботвінніков (дидактичне дослідження процесу формування графічних знань, умінь та навичок учнів, 1968 р.; розвиток просторового мислення школярів, 1980 р.); К. В. Восканян (побудова геометричних фігур як засіб розвитку мислення школярів, 1989 р.).

Отже, дослідження з питань графічної підготовки активно проводились у 1960-х рр., потім інтерес до проблеми дещо знизився. Останні 10 років науковці та практики (а більше роботодавці) відчули нестачу графічної культури випускників ВНЗ. Ця ж проблема торкнулася і підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Сучасними науковцями та практиками досліджуються окремі питання: наукові підходи та сучасний стан графічної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (Г. О. Райковська); інформатизація освітнього процесу у педагогічних університетах (А. К. Колесніков, Е. В. Оспеннікова); технологія діагностики графічної культури студентів (А. А. Темербекова, І. В. Чугунова). Деяка увага приділяється підготовці спеціалістів в області використання інформаційних технологій (К. Л. Черноталова), формуванню графічної культури студентів інженерних спеціальностей (О. М. Джеджула, М. В. Матвеева).

Знання виробничих процесів, різноманітних технічних і технологічних явищ, уява про принципи та структуру організації виробництва базується на розвитку технічного мислення та пов'язано з необхідністю методичного забезпечення графічної підготовки спеціалістів із урахуванням їх спеціальності. Ця проблема вирішується за умов досить високого рівня графічної грамотності інженерно-педагогічних кадрів, їх компетентності та майстерності, пошуку нових форм і методів викладання, впровадження графічних комп'ютерних програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інженерної та комп'ютерної графіки, методика навчання засобами комп'ютерної графіки досліджувались О. Г. Глазуновою, В. Є. Михайленко, В. М. Найдиш. Більшість науковців і практиків (В. В. Ванін, В. В. Перевертун, Т. О. Надкернична) запропонували вивчати комп'ютерну інженерну графіку в середовищі AutoCAD. Системний аналіз процесу навчання графічних дисциплін у технічному університеті проведений А. П. Верховолю.

Разом з цим проблема використання графічних комп'ютерних програм у сучасних умовах організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів залишається недостатньо розробленою. Передусім йдеться про подання нового матеріалу, організацію аудиторної та позааудиторної роботи над навчальним матеріалом, широке залучення студентів до самостійної роботи, індивідуалізація та диференціація процесу графічної підготовки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення недоліків традиційної підготовки майбутніх інженерів-педагогів у вищих педагогічних закладах і вироблення нової методики навчання та формування графічних умінь студентів із високим рівнем професійної компетенції та конкурентоспроможних на ринку праці. Широкий розвиток інформаційних технологій призвів до трансформації змісту технологій, що викликало зміну вимог до підготовки випускника ВНЗ та оцінки його професійних якостей.

Виклад основного матеріалу. Процес підготовки інженерів-педагогів поєднує у собі два напрями — педагогічний та інженерний. Специфіка роботи інженера-педагога полягає у можливості: донести до учнів професійної освіти практичну та соціальну значимість теоретичної підготовки, її роль у виконанні трудових дій, спрямувати учнів на утвердження доцільності обраної галузі майбутнього кар'єрного зростання. Тому особливо важливим для майбутнього інженера-педагога, окрім конструкторської, технологічної та педагогічної готовності, є графічна підготовка з використанням сучасних інформаційних технологій.

Більшість науковців та практиків графічну підготовку студентів технічних та технологічних спеціальностей вбачають тільки у нарисній геометрії та кресленні. У той час, як у сучасному виробництві все ширше застосовується подання інформації у вигляді графічних залежностей як найбільш економічно представлених та наочних і змістовних. З метою прискорення розв'язання проблем у різних областях візуальної комунікації, полегшення процесу мислення та формування просторової уяви все частіше застосовують графічні засоби подання інформації. Креслення, технічний малюнок, графік є компактним, емним засобом, за допомогою якого думки передаються у вигляді графічних висловлювань. Тому студентам необхідно вміти його прочитати (зрозуміти), потім спланувати всі наступні дії та операції. Усе це передбачає знання графічної грамоти, уміння створювати і читати графічні зображення, використовувати їх у практичній проектній діяльності. Для майбутнього інженера-педагога є важливим набуття умінь та навичок виготовлення виробів за їх графічним зображенням (технічним рисунком, ескізом, кресленням) і водночас застосувати набуті знання у подальшій професійно-педагогічній діяльності.

Більшість науковців під графічною діяльністю розуміють діяльність, пов'язану здебільшого з виконанням і читанням креслення. Натомість І. С. Якиманська вважає, що графічна

діяльність здійснюється під час оперування графічними моделями і є самостійним видом навчальної діяльності [6].

Графічні дисципліни є основоположними у формуванні професійної та графічної культури студентів. Тому необхідно, щоб методика викладання графічних дисциплін була значною мірою орієнтована на розвиток образного, логічного, абстрактного мислення, давала можливість формувати статистичні та динамічні просторові уявлення студентів. При цьому необхідно використовувати всі види аудиторної та позааудиторної роботи для здійснення ефективної графічної підготовки студентів, а також активізувати та урізноманітнити їх навчально-пізнавальну діяльність засобом інноваційних педагогічних технологій.

У системі фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів графічна підготовка є основою для вивчення низки дисциплін професійно-орієнтованого циклу і для освоєння нової техніки і технологій. Г. О. Райковська зазначає, що графічна підготовка висуває нові завдання: сформувати у студентів цілісне уявлення про предмет, розвиток науки, техніки та всього суспільства загалом; навчити графічної мови — ЄСКД; сприяти розумінню теоретичних основ майбутньої професії; допомогти у загальному розвитку інтелекту студента [3].

Педагогічною наукою накопичений певний досвід з формування графічної культури у процесі підготовки інженерів, а от процес розвитку графічної культури інженера-педагога у межах застосування комп'ютерної графіки є малодослідженим — відсутні цілі такого процесу, фактори його функціонування, принципи відбору змісту дисципліни.

Графічну культуру вважають найважливішою складовою професійної підготовки інженера-педагога. У теперішній час наявність графічної культури необхідна будь-якій освіченій людині. Це викликано широким поширенням комп'ютерної графіки, появою великої кількості графічної, знакової та символічної інформації у всіх сферах суспільного та професійного життя. Графічне зображення є одним із головних засобів піз-

нання навколишнього світу, інструментом творчого і просторового мислення особистості.

На думку М. В. Матвеевої, у контексті інженерної підготовки “графічна культура як елемент загальної культури інженера-педагога характеризується високим рівнем знань, умінь та навичок в області візуалізації, розумінням механізмів ефективного використання графічних зображень для вирішення професійних задач, умінням інтерпретувати і оперативно відображати результати своєї діяльності на достатньому естетичному рівні” [2].

Графічну культуру студентів К. Л. Черноталова розуміє як інтегративну якість особистості, що характеризується сукупністю знань, умінь та навичок графічних способів роботи на основі інформаційних технологій; ціннісних ставлень до результатів професійно-педагогічної діяльності у технологічній освіті студентів [5]. А. А. Ляміна графічну культуру вважає елементом професійної культури спеціаліста, яка є “інтегрованою якістю, що характеризується єдністю графічних знань, умінь та навичок, ціннісним відношенням до результатів графічної діяльності та такої, що забезпечує професійний творчий саморозвиток” [1, с. 12].

А. А. Темербекова формування графічної культури розуміє як спеціально організований педагогічний процес, спрямований на набуття студентами сукупності особистісних якостей в області засвоєння та застосування графічних методів і способів перетворення інформації [4, с. 167]. Більшість науковців до таких зараховують оперування термінологією у процесі переходу від словесного опису до графічних об’єктів і навпаки; оволодіння сучасними інформаційними технологіями під час побудови графічних зображень; застосування отриманих знань у нестандартних ситуаціях; володіння алгоритмами побудови графічних об’єктів та складанням узагальнюючих алгоритмів; розвиток просторового мислення, просторової уяви та просторового бачення; володіння технікою побудови та читання графічних перетворень інформації.

Для ефективного розвитку інформаційно-графічної культури студентів у процесі навчання комп'ютерній графіці К. Л. Черноталова визначила декілька основних педагогічних умов, а саме: здійснення міждисциплінарної інтеграції дисциплін у сфері комп'ютерної графіки; реалізація принципу прагматичної та соціальної доцільності; створення спеціального інформаційно-освітнього середовища навчання [5].

Забезпечення формування графічної культури студентів А. А. Темербекова вбачає у реалізації таких основних організаційно-педагогічних умов: пріоритет графічної діяльності у навчальному процесі; орієнтація на творчу діяльність, що спрямована на створення нової чи перетворення набутої інформації та передбачає самоорганізацію; використання інформаційних та інтерактивних технологій у навчальному процесі, що передбачають реалізацію діяльності з перетворення інформації та запровадження інформаційних та інтерактивних технологій [4, с. 167]. М. В. Ляміна звертає увагу на педагогічні умови формування графічної культури майбутніх конструкторів-модельєрів: взаємне узгодження зовнішніх та внутрішніх установок з метою створення стійкої мотивації; індивідуалізація навчання; єдність змістової та процесуальної сторін навчання; використання сучасних форм та методів графічної діяльності; графічна підготовка викладачів ВНЗ [1, с. 16].

У якості структурних компонентів графічної культури дослідники (А. А. Ляміна, М. В. Матвеева) виділяють наступні: когнітивний, мотиваційно-цілісний, операційно-діяльнісний та індивідуально-творчий [1; 2]. Найбільш значимим із них у плані формування та розвитку графічної культури є, на наш погляд, мотиваційно-ціннісний або ціннісно-смысловий, що відповідають за усвідомлення суб'єктом необхідності набуття й удосконалення графічних знань та умінь, а також визнання їх цінностей для майбутньої професійної діяльності та особистісного досвіду. Не можна не погодитися з тим, що когнітивний, діяльнісний і творчий компоненти є складовими та показниками не тільки рівня графічної культури особистості, але й загальної культури та освіченості людини.

Окрім зазначених структурних складових графічної культури, необхідно виділити здатність естетичного сприйняття навколишнього світу і, як наслідок, здатність створювати, моделювати, конструювати доцільні, гармонійні та естетичні об'єкти. Це особливо важливо в інженерній діяльності, так як конвейєризація та поточність виробництва, стандартизація продукції фактично позбавили виробника можливості творити красу. А краса не лише приносить духовну радість та насолоду, але і має велику пізнавальну та виховну роль у суспільстві. У середній та вищій технічній школі є суттєві проблеми також у напрямі естетичної підготовки інженерно-педагогічних кадрів. Для вирішення цієї проблеми необхідним є перегляд методичного змісту дисциплін із обов'язковою орієнтацією на практичні завдання зі створення елементів краси навколишнього середовища.

В якості основоположних А. А. Темербекова визначила принципи формування графічної культури студентів: наочності, системності, комп'ютеризації, практичної спрямованості. Особливої уваги заслуговує дотримання принципу індивідуально-творчого підходу, що означає задоволення інтересів і потреб кожного студента в індивідуальній та колективній творчій діяльності зі створення творчих проектів [4, с. 168].

Ефективність графічної підготовки інженерів-педагогів швейного профілю ми вбачаємо у реалізації низки організаційно-педагогічних умов, окремі аспекти яких представлено як результат наших досліджень: ознайомлення із різними видами графічних програм і добір оптимальної комп'ютерної програми; впровадження проектного та задачного підходу; системність та неперервність у викладанні змісту графічних дисциплін; дотримання принципу прагматичності та доцільності графічних завдань.

Інтеграція виникла як диференціація наук і галузей на фоні зростаючого об'єму знань та вимог до них у кожній галузі. Інтеграція (у перекладі з латин. — відновлення, поповнення) — об'єднання у ціле певних частин, елементів, що зумовлює якіс-

но нове утворення, встановлення якоїсь єдності як органічної взаємодії. У підготовці інженера-педагога швейного профілю невід'ємною частиною є навчання графічним дисциплінам за оптимального поєднання традиційних, інтерактивних та інформаційних технологій конструкторського креслення. Спочатку студенти у процесі вивчення курсу “Конструювання швейних виробів” оволодівають уміннями та навичками площинного креслення деталей одягу на папері. Досягнувши певного професійного рівня виконання креслень переходять до автоматизації цього процесу, що реалізується під час вивчення дисципліни “Конструювання засобами комп'ютерної графіки”. Якість проектного студентами виробу визначається якістю їх проектно-конструкторської діяльності, що розробляється на основі інтеграції набутих раніше знань та умінь з багатьох дисциплін та знання основ сучасного виробництва.

Найбільш популярною та поширеною є AutoCAD — програмна графічна система автоматизованого проектування у промисловості (САПР). Таке програмне забезпечення цілком задовольняє різні галузі промисловості. Проте специфіка швейної промисловості потребувала спеціалізованих САПР. Особливого розвитку САПР для розроблення конструкцій одягу набули у 1990-х роках. Серед них САПР julivi як така, що першою була впроваджена в Україні ще у 1980-х рр. і до теперішнього часу широко використовується. САПР julivi була розроблена українськими програмістами у тісній співпраці із фахівцями-швейниками та постійно ними вдосконалювалася. На сучасних швейних підприємствах досить широкого застосування набули інші, пізніше розроблені САПР, такі як Ассоль, Грація, Автокрой та інші. Усі такого роду програмні розробки досить дорогі та непосильні з фінансової точки зору для навчальних закладів. Тому нами обрано графічну програму nanoCAD, що найбільш повно задовольняє вимоги до виконання конструкторсько-графічних робіт швейного спрямування. Робота у програмі якісно змінює підхід до вивчення комп'ютерної графіки та забезпечили можливість ви-

йти на більш високий рівень сприйняття технічної інформації. Навички роботи у програмі nanoCAD дають змогу скоротити час на виконання графічних робіт майже у два рази, особливо це стосується проектних робіт.

Пізнавальна та творча діяльність є основою освітнього процесу, тому для цілеспрямованого формування графічної культури студентів повинні бути враховані всі структурні компоненти, а також забезпечено їх розвиток із врахуванням сучасних умов освіти та виробництва. Зміну вимог до підготовки майбутнього інженера-педагога та оцінки його професійних якостей зумовлює швидкий розвиток інформаційних технологій та орієнтація сучасного виробництва на комп'ютеризацію проектної та конструкторської діяльності. Необхідність формування професійно-графічної культури майбутнього інженера-педагога передбачає: трансформацію змісту технологій, усвідомлене застосування набутих графічних знань, умінь та навичок; досвід графічної професійно орієнтованої діяльності, вільну орієнтацію у середовищі графічних інформаційних технологій. Графічна підготовка студентів спирається на знання функціональних та конструктивних особливостей технічних об'єктів.

Проектування швейних виробів є процесом творчим і складається із низки специфічних операцій. Використання програмного забезпечення у конструюванні швейних виробів засобами комп'ютерної графіки забезпечує широкі можливості для інтелектуального розвитку особистості (розвитку логіки, творчого мислення, просторових уявлень, інженерно-технічної культури), формує вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати, конструювати тощо. Зміст курсу "Конструювання засобами комп'ютерної графіки" спирається на раніше набуті графічні навички і є підсумком вивчення спеціальних інженерно-технічних дисциплін, таких як нарисна геометрія та креслення, конструювання швейних виробів, технологія швейного виробництва. Зокрема, конструювання є основою вирішення практичних завдань обраної галузі

виробництва, окрім цього, це реалізація технічного задуму виробу, визначення його функціональної структури та технології виготовлення.

На першому та другому курсах вивчаються такі дисципліни, як нарисна геометрія, креслення, що сприяють розвитку просторової уяви, творчого та конструктивного мислення майбутнього спеціаліста. Студенти отримують навички роботи з абстрактними геометричними моделями об'єктів, набувають знання за правилами виконання креслень, оформлення конструкторської документації, знайомляться із графічними редакторами для комп'ютеризації креслярських робіт, і ці знання та навички не є професійно-орієнтованими.

Комп'ютерна технологія конструювання швейних виробів представляє процес побудови та перетворення геометричних об'єктів на площині. Основні геометричні задачі конструювання нами представлено декількома блоками. Під час виконання кожного завдання студент повинен дати аналітичний опис геометричних маніпуляцій та скласти послідовність їх виконання. У кожному завданні наводиться креслення, що студент отримує у результаті геометричних маніпуляцій. Наприклад, для курсу “Конструювання засобами комп'ютерної графіки” пропонуємо такі типи завдань, що сприяють опануванню векторної комп'ютерної програми та водночас закріплюють знання, отримані у процесі вивчення курсу “Конструювання швейних виробів”: завдання 1 — виконати побудову базової сітки креслення ліфа прямого силуету заданого розміру та росту (прості оперування із прямими ортогональними лініями); завдання 2 — виконати побудову горловини, пройми (оперування кривими: сплайн, коло, дуги); завдання 3 — виконати побудову виточок (оперування командами копіювання, переміщення, дзеркало); завдання 4 — конструкція функціонально-декоративних деталей (оперування командами фаска, спряження); завдання 5 — конструкція виробу на індивідуальну фігуру з використанням базової основи типового розміру (оперування командами редагування); завдання 6 — оформлення креслення

за вимогами ЄСКД (оперування видами ліній, їх вагою, про- шарками та блоками).

За такого підходу необхідно передбачити створення віртуального навчального середовища — сукупності умов навчання, за яких можливе використання резервів візуального мислення. Ці умови передбачають наявність як традиційних наочних засобів так і спеціальних засобів і прийомів, що дають можливість активізувати роботу студентів з метою отримання продуктивних результатів. Доцільно на практичних заняттях використовувати робочий зошит з умовами графічних завдань. При цьому студенти не витрачають час на перенесення умов із дошки, і рішення задач не спотворюється внаслідок неточного зображення. Такий робочий зошит можна використовувати як у друкованому вигляді, так і в електронній версії, що передбачає виконання завдань у графічних редакторах AutoCAD, КОМПАС чи nano CAD 5.1. Таке застосування найбільш доцільне для позааудиторної самостійної роботи студентів. При цьому студенти можуть самостійно виконувати завдання вдома на комп'ютері та надсилати їх викладачу на перевірку електронною поштою.

Таким чином, на практичних і лабораторних заняттях студенти отримують практичні уміння та навички побудови різних графічних зображень, вивчають підходи до вирішення задач інженерного профілю. При цьому реалізується діяльнісний компонент формування графічної культури студентів.

Для активізації самостійної роботи студентів під час вивчення графічних дисциплін добре зарекомендували себе різноманітні електронні навчальні продукти: навчальні програми, тести самоконтролю, електронні підручники. Ці інноваційні засоби навчання створюють позитивну мотивацію до вивчення дисциплін, стимулюють до активного використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності. При цьому студенти не є пасивними учасниками навчального процесу, вони можуть регулювати швидкість навчання, вибирати зручний для себе час, а також теми для навчання. Тобто залуче-

ний у процес самонавчання студент переймає на себе частину функцій викладача. Необхідно відмітити, що для повноцінного формування графічної культури студентів у сучасних умовах не можна обійтися без практичного використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі в якості дидактичного інструментарію, широко використовуючи засоби комп'ютерної графіки.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. За результатами досліджень зроблено висновки про доцільність використання векторної графічної програми *napoCAD* у процесі вивчення конструювання одягу. Встановлено, що ефективність графічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів можливо забезпечити за умов: ознайомлення із різними графічними програмами; добору оптимальної графічної програми для практичного використання; впровадження інтерактивних технологій навчання; системності у викладенні змісту навчального матеріалу; орієнтації на творчу проектну діяльність; дотримання принципу прагматичної та соціальної доцільності проектування об'єктів; розроблення графічних завдань для самостійної роботи, що спрямовані на формування просторової уяви студентів, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та обґрунтовувати власні рішення. Перспектива подальших розвідок спрямована на впровадження 3D-технологій у процес підготовки інженера-педагога швейного профілю.

Список використаних джерел

1. *Лямина А. А.* Формирование графической культуры у будущих конструкторов-модельеров в колледже: автореф. дис. на получ. научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального обучения" / А. А. Лямина. — Ставрополь, 2007. — 25 с.
2. *Матвеева М. В.* Основы формирования графической культуры студентов инженерных специальностей вузов / М. В. Матвеева // Вестник. — Вып. 2 (104). — ТГПУ, 2011. — С. 83—86.

3. *Райковська Г. О.* Розвиток технічного мислення студентів в процесі графічної діяльності / Г. О. Райковська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців. — Вип. 2. — Ч. 2. — Київ-Вінниця, 2002. — С. 138—144.
4. *Темербекова А. А.* Технология диагностики графической культуры обучающихся / А. А. Темербекова, И. В. Чугунова // Мир науки, культуры, образования. — 2012. — Вип. № 5. — С. 167—168.
5. *Черноталова К. Л.* Анализ требований к подготовке специалистов в области использования информационных технологий / К. Л. Черноталова // Современные исследования социальных проблем. — 2012. — Вип. № 12.
6. *Якиманская И. С.* Развитие пространственного мышления школьников / И. С. Якиманская. — М. : Педагогика, 1980. — 240 с.

References

1. *Liamyna A. A.* Formyrovanye hrafycheskoi kul'tury u budushchykh konstruktorov-modelerov v kolledzhe: avtoref. dys. na poluch. nauchn. stepeny kand. ped. nauk : spets. 13.00.08 "Teoriya y metodyka professyonalnogo obucheniya" / A. A. Liamyna. — Stavropol, 2007. — 25 s.
2. *Matveeva M. V.* Osnovy formirovaniya graficheskoy kul'tury studentov inzhenernykh spetsialnostey vuzov / M. V. Matveeva // Vestnik. — Vyp. 2 (104). — TGPU, 2011. — S. 83—86.
3. *Raikovska H. O.* Rozvytok tekhnichnogo myslenniia studentiv v protsesi hrafichnoi diialnosti / H. O. Raikovska // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv. — Vyp. 2. — Ch. 2. — Kyiv-Vinnytsia, 2002. — S. 138—144.
4. *Temerbekova A. A.* Tehnologiya diagnostiki graficheskoy kul'turyi obuchayuschihsya / A. A. Temerbekova, I. V. Chugunova // Mir nauki, kul'turyi, obrazovaniya. — 2012. — Vyp. № 5. — S. 167—168.
5. *Chernotalova K. L.* Analiz trebovaniy k podgotovke spetsialistov v oblasti ispolzovaniya informatsionnykh tehnologiy / K. L. Chernotalova // Sovremennyye issledovaniya sotsialnykh problem. — 2012. — Vyp. № 12.
6. *Yakimanskaya I. S.* Razvitie prostranstvennogo myshleniya shkolnikov / I. S. Yakimanskaya. — M. : Pedagogika, 1980. — 240 s.

Зоя Сидоровна Кучер,

*кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра педагогики и методики технологического образования,
Криворожский национальный университет,
E-mail: zoya_kucher@ukr.net*

Кучер З. С.

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРОГРАММ В ГРАФИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Знание производственных процессов, разнообразных технических и технологических явлений, представление о принципах и структуре организации производства базируются на развитии технического мышления и связаны с необходимостью методического обеспечения графической подготовки специалистов, учитывая их специальности.

Указанная проблема решается при условии высокого уровня графической грамотности инженерно-педагогических кадров, их компетентности и мастерства, поиска новых форм и методов преподавания, использования графических компьютерных программ.

Рекомендовано ряд графических упражнений и заданий для формирования навыков исполнения чертежей в соответствии стандартам.

Ключевые слова: *графическая деятельность; графическая культура; графическая подготовка; инновационные компьютерные программы; компьютерная графика.*

Zoia Sydorivna Kucher,

*Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Department of Pedagogy and Methods of Technological Learning,
Kryvyi Rih National University
E-mail: zoya_kucher@ukr.net*

Kucher Z. S.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE USE OF INNOVATIVE COMPUTER PROGRAMS IN GRAPHIC TRAINING OF STUDENTS

Abstract

Knowledge of manufacturing processes, various technical and technological phenomena, the imagination of the principles and structure of the organization of production are based on the development of technical thinking and due to the

necessity of methodical maintenance of graphic preparation of specialists with regard to their specialty.

The article identified the shortcomings of traditional training future engineers-teachers in higher educational institutions and the development of new methods of teaching and formation of students' graphic skills with a high level of professional competence and competitive aspect at a labor market. The article clarified the concept of "culture graphics", "integration". The influence of graphic software on the formation of graphic culture of students was highlighted. As a result of the observations the author identified the levels of formation of students' graphic culture.

It has been traced the opportunity to study graphic continuity professionally designed courses. The problems of graphic preparation of future engineers-teachers garment type, a number of organizational and pedagogical conditions of formation of graphic culture of students and its structural components have been identified.

The article focused on the organization of future engineers-teachers' study. The integration approach has been implemented into the independent exercise of design problems. It was recommended the number of graphical exercises and tasks for execution skills and their design drawings in accordance with the standards YESKD. The conclusions of the feasibility study nanoCAD vector graphics program in the study of designing clothes have been done.

It has been identified that the effectiveness of graphic preparation of future engineers-teachers may provide the following conditions: explore different graphic programs; selection of optimal graphics program for practical use; introduction of interactive learning technologies; consistency in the presentation of the content of educational material; focus on creative design work; the principle of pragmatic and social feasibility design objects; graphic design tasks for independent work aimed at the formation of spatial imagination of students, the ability to establish causal relationships and justify their decisions.

Methods: analysis of theoretical literature, questionnaire survey in written, contentanalysis.

Keywords: *graphic work; graphic training; graphic culture; the innovative computer programs; computer graphics.*

УДК 378.001.895

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОВАЙДІНГУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

Андрій Сергійович Литвинов,

*кафедра педагогіки та менеджменту освіти,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
Глухів, Україна*

Анотація

На основі аналізу науково-педагогічної літератури визначено мету та складники змісту професійної підготовки майбутнього викладача. Розкрито основні компоненти готовності до інноваційної професійної педагогічної діяльності: мотиваційний, когнітивний, рефлексивний та креативний. Окреслено й обґрунтовано актуальні напрями подальшого дослідження визначеної проблеми.

Ключові слова: вища освіта; провайдинг інновацій; готовність; інноваційна діяльність; компоненти сформованості; майбутній викладач; педагог.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Реформування української освітньої системи неможливе без проведення нових досліджень у сфері підготовки педагогічних кадрів, оскільки специфіка діяльності викладача вимагає наповнення процесу його підготовки професійними технологіями, які сприятимуть оволодінню майстерністю управління процесом навчання та виховання особистості. Удосконалення професійної підготовки майбутнього викладача є метою і засобом соціально-економічного та духовного прогресу суспільства. Проблема професійної підготовки майбутнього педагога, становлення його як соціально активної особистості є предметом досліджень сучасних науковців.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню готовності майбутнього викладача до різних аспектів професійної діяльності присвячують свої праці О. Гаврилук, Л. Григоренко, А. Деркач,

Н. Костіна, С. Максименко, О. Кривильова, М. Кулакова, Е. Павленко, О. Серняк, С. Тарасова, Н. Терещенко, А. Троцько, В. Уліч, П. Харченко, Т. Шестакова та ін. науковці.

Вивчення психологічної готовності до професійної діяльності стало сферою наукових інтересів Ю. Бойко, В. Бочелюк, М. Дьяченко, Е. Лукаша, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, М. Левітова, Ж. Половнікова, Ф. Рекешевої, Л. Савенкової, Ж. Сорокіної, О. Соснюка, Д. Узнадзе, В. Шадрикова.

Мета статті — розглянути мету та складники змісту професійної підготовки майбутнього викладача, окреслити його основні якості, схарактеризувати принципи інноваційної діяльності та компоненти готовності майбутнього педагога до означеної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У численних експериментальних та теоретичних педагогічних дослідженнях існує низка визначень поняття “професійна підготовка”. Н. Костіна отожднює його з готовністю до професійної педагогічної діяльності, Л. Григоренко та А. Троцько — з формуванням означеної готовності у майбутніх викладачів. Дослідники Н. Кузьміна та В. Журавльов [5], приділяючи більшу увагу змісту, формам та методам професійної підготовки, за результат дослідження вважають ті знання, уміння та навички, які повинен за своїти майбутній викладач. Ф. Гоноволін, Л. Кондрашова, В. Сластьонін [8] визначають об’єкт як процес, під час якого формуються професійні якості майбутнього фахівця, етапи розвитку його педагогічної майстерності та здібностей, а результатом вважають професійні особистісні якості, що забезпечують ефективну педагогічну діяльність.

Класик педагогічної науки В. Сухомлинський зазначав, що підсумком підготовки до учительської професії “людинознавства” мають бути знання та уміння, доведені до рівня майстерності [10, с. 450].

Близькими до розуміння проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача вважаємо ідеї О. Абдулліної. Дослідниця характеризує її як процес підго-

товки студентів у системі навчальних занять з педагогічних дисциплін. Результатом О. Абдулліна вважає високий рівень розвитку особистості майбутнього викладача, сформовані загальнопедагогічні знання, уміння та навички; усесторонню систему, що поєднує в собі самостійні системи підготовки: психолого-педагогічну, суспільну, соціально-наукову та загальнокультурну [1]. Проте наведене визначення не охоплює інтегровальний елемент системи підготовки, тому, на нашу думку, більш повним буде визначення професійно-педагогічної підготовки, наведене А. Троцко: “Це система, яка характеризується взаємозв’язком та взаємодією структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети — вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності” [11, с. 20].

Аналізуючи наукові дослідження, присвячені фаховій підготовці майбутнього викладача, ми можемо визначити напрями, за якими відбувається розроблення системи професійної підготовки у вищій школі: науково-теоретичні основи становлення особистості майбутнього викладача у процесі фахової підготовки (Ф. Гоноболін, М. Кухарев); виокремлення питань, що стосуються професійної підготовки та практики викладачів (О. Абдулліна, А. Алексюк, В. Гриньова, М. Євтух, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Пехота, Т. Сущенко,); становлення науково обґрунтованого змісту фахової підготовки, педагогічних знань та вмінь (О. Абдулліна, В. Сластьонін, Л. Спірін, О. Щербаков); окреслення шляхів щодо вдосконалення навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі (М. Болдирев, І. Ісаєв, Л. Кондрашова, В. Лозова, Т. Сущенко, А. Троцко); пошук методів для розвитку професійного самовиховання та педагогічної майстерності (Ю. Азаров, Б. Єсіпов, В. Кан-Калик, С. Омельченко); педагогічний взаємозв’язок у процесі фа-

хової підготовки майбутніх педагогів (А. Бойко, В. Гриньов, Л. Кондрашова, Л. Нечаєва, М. Подберезський).

З огляду на це, можемо визначити мету та компоненти змісту професійної підготовки. До компонентів професійної підготовки належать: психолого-педагогічна підготовка майбутнього педагога (Н. Кузьміна, О. Піскунов); міцний зв'язок теоретичної підготовки з педагогічною практикою (О. Абдулліна, Л. Кондрашова); професійна компетентність (В. Сластьонін, Н. Хмель); спільна робота професорсько-викладацького складу вишу зі студентами (М. Кобзєв, В. Страхов); професійно важливі види діяльності (С. Вершловський, Л. Лесохіна) [2].

Мета професійної підготовки полягає у: формуванні якостей майбутнього викладача (М. Кобзєв, В. Страхов) [4, с. 127]; засвоєнні набутих систематизованих знань, умінь, навичок і необхідних особистісних професійних характеристик (Н. Хмель) [12, с. 14]; набуття студентами професійних знань, умінь та навичок (Н. Кузьміна) [6, с. 21].

Саме готовність до інноваційної педагогічної діяльності є важливою характеристикою педагога, умовою успішності його як фахівця.

Інноваційна діяльність майбутнього викладача вимагає дотримання ним наступних **принципів**.

1. *Принцип інтеграції освіти*. Окреслює необхідність ставлення до кожного вихованця як до особистості, з метою формування громадянина з високими моральними, інтелектуальними та фізичними якостями.

2. *Принцип диференціації та індивідуалізації освіти*. Потребує забезпечення необхідних умов для ефективного розвитку здібностей кожної дитини, незалежно від статі, суспільного та соціально-економічного статусу, зокрема сімейного, національного та релігійного.

3. *Принцип демократизації освіти*. Полягає у створенні передумов для прояву ініціативи і розвитку активності та творчості вихованців.

Неухильне дотримання означених принципів передбачає зміни в характері освітньої системи, змісті, формах і методах, технологіях навчання та виховання. За таких умов мета освіти полягає у вільному розвитку індивідуальних здібностей та особистісних цінностей усебічної, творчої особистості.

Зазначимо, що у структурі професійно зорієнтованого майбутнього викладача готовність до інноваційної професійної діяльності *є показником його здатності нестандартно розв'язувати проблеми, актуальні для особистісно орієнтованої освіти.*

У своєму дослідженні ми погоджуємося з І. Дичківською, яка виокремлює наступні компоненти готовності майбутнього педагога до інноваційної професійної педагогічної діяльності [3].

1. *Мотиваційний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності.* Означений компонент є підґрунтям для формування основних якостей майбутнього викладача, становлення його як професіонала. Зазначимо, що від того, чим мотивована готовність до інноваційної педагогічної діяльності, залежать здобуті результати. Усвідомлення викладачем власних мотивів інноваційної діяльності є значущим важелем управління педагогічними інноваціями, зумовленими підвищенням ефективності навчально-виховного процесу; намаганням учителя привернути до себе увагу; здобути авторитет або/та визнання тощо.

Кожна конкретна мотивація дуже важлива для педагога. Дослідження вагомості мотивацій проводять шляхом аналізу сформульованих викладачем цілей власної інноваційної педагогічної діяльності, дій щодо втілення їх в життя, а також змін у мотиваційній сфері, самооцінці, ставленні до своєї професійної діяльності.

Пізнавальний інтерес у більшості випадках є головним мотивом інноваційної педагогічної діяльності.

Наявність мотивацій педагогів до інноваційної педагогічної діяльності забезпечує задоволення його власних професійних потреб, зокрема створення та упровадження нових

методів, форм і засобів освітнього процесу, удосконалення педагогічної майстерності та подолання професійних перепон. Отже, на думку багатьох педагогів, саме використання інноваційних технологій є основним мотивом особистісного та професійного самоствердження.

Варто зазначити, що збільшується кількість викладачів, які розуміють необхідність використання освітніх інновацій за основної причини: незадоволення власною професійною діяльністю у межах організації традиційного освітнього процесу. Безперечно, випробовуючи та комбінуючи різні новітні моделі навчання та виховання, можна дібрати найкращі методи, прийоми та форми роботи для ефективної професійної педагогічної діяльності.

Отже, мотиваційний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності характеризується такими показниками: пізнавальний інтерес до інноваційних освітніх технологій, особистісно значущий зміст використання їх у практичній діяльності.

2. Когнітивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності — результат пізнавальної діяльності. Його характеристики охоплюють:

- ширину, глибину та системність знань викладача про зміст і специфіку освітніх інноваційних технологій, їхні ознаки та види;
- сукупність умінь та навичок із використання інноваційних освітніх технологій у професійній педагогічній діяльності;
- особливості мислення, ступінь сформованості умінь та навичок.

Розглянемо професійні уміння педагога, наявність яких засвідчує свідоме оволодіння інноваційною діяльністю:

- гностичні (здатність до здобування, поповнення та розширення своїх знань, вивчення особистості вихованця і себе);
- проектувальні (здатність до планування навчального процесу відповідно до цілей навчання, психологічних закономірностей та обраних оптимальних видів, методів та

- прийомів професійної діяльності; уміння планувати поза-класну/позанавчальну діяльність);
- конструктивні (уміння оптимально керувати навчальним процесом, обираючи кращі способи та прийоми навчання, форми роботи, добирати і дозувати навчальний матеріал);
 - організаційні (уміння організовувати свою діяльність і діяльність вихованців відповідно до цілей навчально-виховного процесу);
 - комунікативні (уміння застосовувати в своїй діяльності різноманітні механізми формування міжособистісних взаємовідносин учасників педагогічного процесу, використовувати техніку акторської майстерності, попереджувати та вирішувати конфліктні ситуації тощо).

До показників сформованості когнітивного компонента належать:

- методологічні знання (сформовані вміння сприймання дійсності з позицій системного підходу, загальнонаукові категорії);
- загальнотеоретичні та методичні знання (знання про принципи та методи педагогічного дослідження);
- уміння раціонально й ефективно використовувати інноваційні педагогічні технології (гностичні, комунікативні, конструктивні, проектувальні та організаційні);
- уміння аналізувати та використовувати для власного професійного зростання передовий педагогічний досвід.

Отже, когнітивний компонент забезпечує необхідність майбутнього викладача у професійному самовизначенні, тобто усвідомленні норми та моделі свого фаху, здатність адекватно оцінювати свої можливості, удосконалювати їх.

3. *Рефлексивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності.* Рефлексивне мислення розглядають як одну з найважливіших умов усвідомлення, критичного аналізу та конструктивного вдосконалення власної діяльності. Здатність людини рефлексивно ставитися до себе і своєї діяльності є наслідком засвоєння нею соціальних відносин між

людьми. Здатність рефлексивного ставлення до самого себе проявляється на основі взаємодії з іншими людьми, прагнення зрозуміти й оцінити думки і дії іншого.

Означене мислення характеризується пізнанням й аналізом викладачем явищ власної свідомості та діяльності шляхом рефлексивних процесів: саморозуміння та розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація та інтерпретація іншого.

Отже, зазначимо, що уміння знаходити, аналізувати та застосовувати педагогічні інновації, здійснювати підсумковий моніторинг отриманих результатів, вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності сприяють створенню педагогом власних інноваційних освітніх технологій.

Показником сформованості рефлексивного складника в структурі готовності педагога до інноваційної педагогічної діяльності є його рівень рефлексивної позиції (адекватність і точність самооцінювання).

4. *Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності.* Реалізація означеного компонента відбувається у процесі оригінального, нестандартного підходу до розв'язання педагогічних завдань, імпровізації та експромті.

Основними ознаками креативності є:

- здатність до створення нового;
- використання нетрадиційного підходу до організації навчально-виховного процесу;
- уміння творчо підходити до розв'язання будь-яких професійних проблем;
- взаємодіяти з вихованцями, їхніми батьками та колегами;
- уміння розвивати креативність вихованців, яка проявлялася б у їх поведінці.

Формування креативності педагогом залежить від таких його професійних умінь та установок:

- усвідомлення значущості творчого мислення та можливості помилки;
- розвиток рефлексії учнів;

- варіативність маніпулювання педагогічними об'єктами та ідеями;
- уміння повно розкрити складники творчого процесу;
- уміння сприймати критику та реагувати на неї;
- стимулювання самоповаги;
- вироблення умінь не боятися негативного оцінювання, шукати шляхи виходу зі складної ситуації тощо.

Розвиток креативності педагога реалізується на основі наслідування досвіду, концепції, форми, методу, ідеї, окремого прийому з поступовим переходом від наслідування до творчого компонента своєї педагогічної діяльності. Цей процес можна представити схематично:

Педагогічна творчість педагога реалізується на двох рівнях:

1. Творчість у широкому розумінні. Проявляється в процесі відкриття нового для себе, тобто знаходження викладачем варіативних нестандартних прийомів для розв'язання завдань. На цьому рівні здійснюється перехід від алгоритмізованих, визначених прийомів до принципово нових.

2. Творчість у вузькому розумінні. Характеризується відкриттям нового для себе і для інших, новаторством.

Саме творчий педагог краще розуміє себе, має адекватну самооцінку та високу самоповагу, сильний зв'язок між такими підструктурами своєї свідомості, як знання про самого себе, ставлення до себе та задоволеність своєю професійною діяльністю.

Водночас творчий педагог не обов'язково може мати високий інноваційний потенціал. У своїх дослідженнях І. М. Дичківська відзначає [3, с. 286], що інтерес викладача до впровадження освітніх інновацій може співіснувати з налаштованістю не на розвиток вихованця, а на зовнішні, а подекуди й особистісні, цілі: здобуття авторитету в адміністрації, колег,

батьків вихованців, задоволеність від усвідомлення досконалого володіння “модними” методиками. Тож особистісна центрація такого педагога може бути спрямована у різні сфери.

А. Б. Орлов визначає особистісну центрацію як інтегральну та системно-утворювальну характеристику діяльності викладача, тобто його спрямованість та зацікавленість інтересами учасників педагогічного процесу [7]. Визначення особливостей центрації особистості викладача дає змогу з'ясувати причини виникнення психологічних бар'єрів у педагогів під час впровадження інновацій та здійснення управління ними.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Отже, ефективне формування готовності педагога до інноваційної діяльності в освітньому процесі педагогічного ВНЗ можливе за реалізації такої сукупності педагогічних умов:

1) високий рівень сформованої готовності до інноваційної діяльності викладача, задіяного в освітньому процесі майбутніх фахівців-педагогів;

2) залучення учасників освітнього процесу до здійснення інноваційної діяльності шляхом чергування індивідуальних (консультації, діагностування), групових (лекції, семінари) і колективних (дискусії, тренінги, дебати) форм організації освітньої діяльності;

3) набуття майбутніми педагогами умінь використовувати в професійній діяльності прийоми рефлексивного аналізу;

4) уміння впроваджувати в освітній процес педагогічного ВНЗ інформаційні технології з метою створення проєктивних педагогічних ситуацій.

Здійснене дослідження дало нам змогу дійти таких висновків:

- процес формування готовності майбутнього викладача до провайдингу інновацій в освітньому процесі має бути зорієнтований на реалізацію конкретних педагогічних умов;
- формування уміння застосовувати здобуті студентами знання повинно відбуватися не лише у змодельованих педагогічних ситуаціях;

— перенесення знань, умінь, навичок у реальні життєві ситуації сприяє розвитку нестандартного мислення та адекватному оцінюванню педагогом індивідуальної педагогічної діяльності.

До актуальних напрямів подальшого дослідження окресленої проблеми зараховуємо: створення відповідних навчально-методичних комплексів, орієнтованих на формування готовності до провайдингу педагогічних інновацій, розвитку професійних якостей студентів педагогічного ВНЗ, формування вмінь самостійно добирати, аналізувати та впроваджувати педагогічні інновації.

Список використаних джерел

1. *Абдуллина О. А.* Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. — М. : Просвещение, 1990. — 140 с.
2. *Глазкова І. Я.* Підготовка майбутнього вчителя до організації навчального діалогу в професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. Я. Глазкова. — Х., 2004. — 273 с.
3. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. — К. : Академвидав, 2004. — С. 247—295.
4. *Кобзев М. С.* Психолого-педагогические основы внеаудиторной работы в педвузе / М. С. Кобзев, В. И. Страхов. — Саратов : СГПИ, 1985. — 138 с.
5. *Кузьмина Н. В.* Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая школа, 1990. — 312 с.
6. *Кузьмина Н. В.* Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теория и методика профессионального образования" / Н. В. Кузьмина. — М., 1965. — 39 с.
7. *Орлов А. Б.* Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики / А. Б. Орлов. — М. : [б. и.], 1995. — 346 с.
8. *Педагогика : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений* / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев,

- Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. — М. : Издательский центр “Академия”, 2002. — 576 с.
9. *Пехота Е. Н.* Индивидуальность учителя: теория и практика / Е. Н. Пехота. — Николаев : [б. и.], 1996. — 144 с.
 10. *Сухомлинский В. А.* Избранные сочинения : в 5-ти т. / В. А. Сухомлинский. — К. : Рад. школа, 1979. — Т. 1. — 686 с.
 11. *Троцко Г. В.* Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Г. В. Троцко. — К. : Інститут ПІШО, 1997. — 54 с.
 12. *Хмель Н. Д.* Теоретические основы профессиональной подготовки учителя : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теория и методика профессионального образования” / Н. Д. Хмель. — К., 1986. — 46 с.

References

1. *Abdullina O. A.* Obshchepedahohicheskaia podhotovka uchitel'ia v sisteme vyssheho pedahohicheskogo obrazovaniia / O. A. Abdullina. — M. : Prosveshchenie, 1990. — 140 s.
2. *Hlazkova I. Ia.* Pidhotovka maibutnoho vchytelia do orhanizatsii navchalnoho dialohu v profesiinii diialnosti : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / I. Ia. Hlazkova. — Kh., 2004. — 273 s.
3. *Dychkivska I. M.* Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii : navch. posib. / I. M. Dychkivska. — K. : Akademvydav, 2004. — S. 247—295.
4. *Kobzev M. S.* Psikhologo-pedahohicheskie osnovy vneauditornoj raboty v pedvuze / M. S. Kobzev, V. I. Strakhov. — Saratov : SHPI, 1985. — 138 s.
5. *Kuzmina N. V.* Professionalizm lichnosti prepodavatel'ia i mastera proizvodstvennoho obucheniiia / N. V. Kuzmina. — M. : Vysshaia shkola, 1990. — 312 s.
6. *Kuzmina N. V.* Psikhologicheskaja struktura deiatelnosti uchitel'ia i formirovanie eho lichnosti : avtoref. dis. na soiskanie uchenoi stepeni d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 “Teoriia i metodika professionalnogo obrazovaniia” / N. V. Kuzmina. — M., 1965. — 39 s.
7. *Orlov A. B.* Psikhologhiia lichnosti i sushchnosti cheloveka : paradihmy, proektsii, praktiki / A. B. Orlov. — M. : [b. i.], 1995. — 346 s.

8. Pedahohika : uchebnoe posobie dlia studentov vysshikh pedahohicheskikh uchebnykh zavedenii / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiianov ; pod red. V. A. Slastenina. — M. : Izdatelskii tsentr "Akademiia", 2002. — 576 s.
9. Pekhota E. N. Individualnost uchitelia : teoriia i praktika / E. N. Pekhota. — Nikolaev : [b. i.], 1996. — 144 s.
10. Sukhomlinskii V. A. Izbrannye sochineniia : v 5-ti t. / V. A. Sukhomlinskii. — K. : Rad. shkola, 1979. — T. 1. — 686 s.
11. Trotsko H. V. Teoretychni ta metodychni osnovy pidhotovky studentiv do vykhovnoi diialnosti u vyshchikh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh : avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / H. V. Trotsko. — K. : Instytut PISHO, 1997. — 54 s.
12. Khmel N. D. Teoreticheskie osnovy professionalnoi podhotovki uchitelia : avtoref. dys. na soiskanie uchenoi stepeni d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriia i metodika professionalnogo obrazovaniia" / N. D. Khmel. — K., 1986. — 46 s.

Литвинов Андрей Сергеевич,

*кафедра педагогики и менеджмента образования,
Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженко,
г. Глухов, Украина
gnpu.edbo@gmail.com*

Литвинов А. С.

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТИ К ПРОВАЙДИНГУ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Аннотация

На основе анализа научно-педагогической литературы определены цели и составляющие содержания профессиональной подготовки будущего преподавателя. Раскрыты основные компоненты готовности к инновационной профессиональной педагогической деятельности: мотивационный, когнитивный, рефлексивный и креативный. Очерчены и обоснованы актуальные направления для дальнейшего исследования обозначенной проблемы.

Ключевые слова: *высшее образование; провайдинг инноваций; готовность; инновационная деятельность; компоненты сформированности; педагог; будущий преподаватель.*

Andriy Lytvynov,

*Department of Pedagogy and Educational Management,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
Hlukhiv, Ukraine*

E mail: gnpu.edbo@gmail.com

Lytvynov A.

STRUCTURE READINESS FOR THE PROVIDING OF EDUCATIONAL INNOVATIONS OF A FUTURE TEACHER

Abstract

The modern pedagogical activity in Ukraine is focused on the global educational space and the new scientific achievements. There is a quick development of the innovative training under those circumstances, which is the main condition for the formation of future teacher's readiness to innovate, where an innovation is the activity aimed at the formation of personality, capable of creative thinking, self-developing, perceiving, creating and introducing innovations. The analysis of the scientific and pedagogical literature allowed us to define the purposes and components of the content of the future teachers' vocational training.

The main components of the readiness to the innovative professional pedagogical activity such as motivational, cognitive, reflective and creative are outlined. Basing on our research, we could state that the ability to use the knowledge acquired by students, in the process of the formation of future teacher's readiness for providing educational innovations focused on the implementation of the pedagogical conditions outlined by us, is formed not only in simulated academic situations. And the use of knowledge and skills, in turn, contributes to the development of the nonstandard thinking and adequate evaluation of their own teaching.

Keywords: *higher education; providing of innovation; readiness; innovation; forming components; future teacher; teacher.*

УДК 378.147:338.48

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ “ТУРИЗМ”

Світлана Григорівна Літовка-Деменіна,
здобувач кафедри педагогіки,
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди”,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Анотація

У статті досліджено особливості методів викладання екскурсійної діяльності для студентів вищих навчальних закладів туристичного профілю для освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”. Проаналізовано основні проблеми і недоліки викладання курсу “Організація екскурсійної діяльності” у вітчизняних вищих навчальних закладах порівняно з європейськими. Внесено пропозиції щодо більш активного використання інтерактивних методів при викладанні курсу. Зазначено, що в сучасних умовах глобалізації та інтегрованості України у світовий освітній простір гостро постає питання якісного екскурсійного обслуговування, а також тематичної багатовекторності екскурсійних програм.

Ключові слова: екскурсійна діяльність; інтерактивні методи навчання; компетенції; туристська освіта; туристична сфера.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. Екскурсійна діяльність — це невід’ємна складова туристичної сфери, яка в останні роки, не дивлячись на всі економічні кризи, розвивається прискореними темпами, а отже, значно зростає потреба в забезпеченні вітчизняної індустрії туризму висококваліфікованими кадрами. Незважаючи на велику кількість випускників, які отримують диплом бакалавра за напрямом підготовки “Туризм”, проблему забезпечення висококваліфікованими кадрами в туристичній сфері остаточно не вирішено. Туристська освіта на сучасному етапі, а в її межах екскурсійна діяльність, потребує оновлення, осучаснення, перетворення на гнучку до потреб туристів форму обслуговування. Одним

із шляхів вирішення цих завдань є оновлення змісту, форм, технології викладання навчальної дисципліни “Організації екскурсійної діяльності”, пошук засобів надання екскурсії як базовій туристичній послугі більшої ефективності, привабливості, динамізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновок про значний внесок у підготовку фахівців туристичної сфери, зокрема екскурсійної діяльності, визначних науковців — педагогів та туризмознавців: В. Бабарицької, Б. Ємельянова, А. Короткової, О. Любіцевої, О. Малиновської, В. Пазенка, С. Поповича, Т. Ткаченко, В. Федорченко, І. Чагайди, Ю. Яценка та інших. Однак питанням оновлення концепції викладання технології екскурсійної діяльності, що відповідає викликам сьогодення, окремо увага майже не приділяється.

Мета статті — проаналізувати роль та методичне забезпечення викладання курсу “Організація екскурсійної діяльності” для студентів вищих навчальних закладів туристичного профілю.

Виклад основного матеріалу. Туризм — це феномен ХХІ ст., сфера економічної діяльності, що стрімко і динамічно розвивається. Екскурсійна діяльність — система управлінсько-організаційних заходів і виробничо-обслуговуюча діяльність з формування, просування, продажу і надання послуг: організаційного, інформаційно-методичного та сервісного забезпечення задоволення потреб населення в екскурсійному обслуговуванні. Необхідність пошуку нових підходів до методів здійснення екскурсійної діяльності як однієї з головних складових, на основі яких розвивається туризм, обумовлена викликами сьогодення. Отже, виникає потреба у вдосконаленні методів викладання курсу “Організація екскурсійної діяльності”.

У сучасних умовах глобалізації та інтегрованості України у світовий туристичний простір гостро постає питання якісного екскурсійного обслуговування, а також тематичної багатовекторності екскурсійних програм. У зв’язку з цим ефективно

управління екскурсійною діяльністю є можливим лише за умови забезпечення високопрофесійними та висококваліфікованими спеціалістами, підготовленими на основі поглиблених і, відповідно до вимог часу, удосконалених навчальних програм. Зароджена в межах педагогіки як активний метод навчання і пізнання екскурсія наразі потребує запозичення і пристосування до її потреб освітніх новітніх методик. Вирішенню цих проблем потрібно приділити якомога більше уваги в галузі туристичної освіти. Важливого значення набуває теоретичне осмислення різних складових наукових знань туризму, серед яких вагоме місце посідає екскурсійна діяльність, що потребує системного підходу до пізнання її сутності, структури, зовнішніх та внутрішніх зв'язків, загальної динаміки [6, с. 211].

Дисципліна “Організація екскурсійної діяльності” є одним з професійно-орієнтованих курсів підготовки бакалаврів у вищих навчальних закладах туристичного профілю. Вона займає провідне місце серед спеціалізованих дисциплін, оскільки майже жодна подорож не відбувається без екскурсії. Екскурсійна діяльність є одним з тих стовпів, на яких будується туристичний продукт.

Основні завдання, які ставляться під час викладання зазначеної дисципліни, такі: необхідність сформувати у студентів теоретичні, професійні знання та практичні навички, що дадуть змогу самостійно організовувати і планувати екскурсійну діяльність; розробляти та проводити екскурсії; здійснювати екскурсійне обслуговування; з'ясувати понятійно-термінологічний апарат екскурсознавства; виявити основні напрями і тенденції розвитку екскурсійного обслуговування в сучасних умовах; сформувати навички роботи з нормативними матеріалами щодо організації екскурсійної діяльності в туристичній індустрії; вивчити методику розробки нової екскурсії та оформити основні нормативні документи; освоїти методику і техніку проведення екскурсії та опанувати принципи професійної майстерності екскурсовода; засвоїти принципи диференційованого підходу до екскурсійного обслуговування [7, с. 3].

Невід’ємною частиною навчальної дисципліни “Організація екскурсійної діяльності” є практичні заняття, проведення яких передбачає знайомство з критеріями відбору та заповнення карток екскурсійних об’єктів, особливостями побудови схем екскурсійних маршрутів, розробкою контрольного та індивідуального тексту, у тому числі з урахуванням категорій туристів та складанням технологічної картки екскурсій. Саме під час таких занять студенти набувають практичних навичок щодо методики розробки та проведення екскурсій. Певна частина завдань має творчий характер. Проте кількість практичних занять в межах викладання екскурсійної діяльності є недостатньою для підготовки професійно орієнтованих фахівців, на чому наголошує переважна більшість науковців і практиків туристичної сфери.

В європейських навчальних закладах туристичного профілю такої проблеми не існує, адже одним з видів практик на освітньо-кваліфікаційному рівні “бакалавр” в межах викладання екскурсійної діяльності є виїзна країнознавча практика. Наявність такого виду діяльності є потужним механізмом міжнародної співпраці та інтеграції в процесі підготовки кадрів для туристичної сфери. Окрім цього, такі практики є важливими для професійного зростання студентів і вирішують такі завдання, як набуття навичок організації та інформаційного забезпечення туристичних маршрутів; наочне вивчення різноманітних DESTINATIONS та об’єктів туристичного показу, особливостей їх використання в туристичних цілях. Студенти набувають також досвід підготовки та організації групових заходів, самостійно проводити екскурсії, організовувати обслуговування туристичних груп. Усе це є вкрай важливим в підготовці майбутніх фахівців до екскурсійної діяльності [12, с. 131].

Окрім практичних занять курс “Організація екскурсійної діяльності” містить відповідну кількість лекційних і семінарських занять згідно з планом. Проте в більшості вітчизняних вищих навчальних закладів ці форми проведення занять (особливо лекція, що характеризується певною пасивністю студен-

тів) є застарілими і не відповідають вимогам сучасності та потребам туристичної сфери в підготовці компетентних фахівців. У країнах Європейського Союзу домінуючою формою навчання є лекція, яка нічим не нагадує інформативну форму заняття, а передбачає взаємодію всіх учасників процесу навчання, тому виділяють такі види лекцій: проблемну лекцію, лекцію-дискусію, лекцію-візуалізацію, лекцію-конференцію, лекцію-пошук. Лекція в університетах ЄС — це аналіз проблемних ситуацій, пошук шляхів розв’язання проблеми, виконання завдань практичного характеру, екскурсія на виробництво, перегляд відеосюжетів, презентація студентських робіт. Отже, лекція виступає комбінованою формою навчання та спрямована на розвиток критичного мислення, пізнавального інтересу до предмета обговорення, забезпечує його практичну мотивацію, чого так не вистачає у процесі підготовки українських студентів, і на чому наголошують фахівці туристичної сфери, у тому числі екскурсійної діяльності [12, с. 133].

Семінар — вид практичних занять, який розвиває логічне мислення студентів, здатність до обґрунтування власних думок, уміння висловлюватися та спрямовувати їх на самостійну пізнавальну діяльність на додаток до самостійного опрацювання студентом фахової літератури за завданням викладача, підготовки доповідей, проектів, їх презентацій. Практичні заняття у вищих навчальних закладах Європейського Союзу проводяться у спеціально обладнаних приміщеннях, оснащених технічними засобами, які широко застосовуються в практиці туристичної та екскурсійної діяльності. На практичних заняттях під керівництвом викладача акцентується увага на розвитку професійних умінь та навичок студентів відпрацювання певних дій на практиці, а також на перевірці теоретичних знань студентів.

Така методика теоретичної та практичної підготовки в європейських вищих навчальних закладах є оптимальною для викладання “Організації екскурсійної діяльності” і дає можливість створити оптимальні умови для підготовки сучасних

фахівців туризму. Отримані в процесі такого навчання знання, уміння та навички дають змогу діяти в нових ситуаціях і адаптуватися до нових реалій.

Зазначимо головні завдання, що ставляться перед викладачем курсу “Організація екскурсійної діяльності”: забезпечення стійкої мети та позитивної мотивації студентів в оволодінні майбутньою професією; організація навчального процесу та створення навчального середовища на культурологічних засадах; цілеспрямована реалізація загальнопедагогічних та специфічних принципів для формування професійних знань та компетенцій; здійснення педагогічного моніторингу для систематичного одержання викладачем об’єктивної інформації про хід навчальної діяльності студентів; створення належних умов і відповідних стимулів для самостійної роботи студентів; професійна готовність викладача до реалізації відібраного змісту та технологій навчання екскурсознавців [6, с. 211–218].

Отже, для сучасного суспільства характерні нові пріоритети розвитку освіти. Окрім певного обсягу знань, які отримує студент за роки навчання в вищому навчальному закладі, в нього повинні виробитися компетенції особистісного характеру, що дадуть змогу використати здобуті знання на практиці.

Таким чином, погоджуємося з науковцем Г. Матвєєвою, що у процесі викладання екскурсійної діяльності студентам туристичних ВНЗ потрібно подолати низку суперечностей між: сучасною світовою тенденцією виокремлення професійної підготовки фахівців для сфери туризму як одного із пріоритетних напрямів вищої освіти та реалізацією цього в Україні; вимогами сьогодення до екскурсійної діяльності та змістом освіти майбутнього фахівця сфери туризму; недостатньою практико-орієнтованою підготовкою майбутніх фахівців у сфері туризму, в тому числі екскурсознавців, та багатим історичним досвідом оптимального поєднання теоретичних і практичних складових процесу навчання у навчальних закладах відповідного профілю [7, с. 3].

Екскурсійна діяльність відповідно до класифікації Е. Клімова підпадає під категорію “людина-людина”, тобто

для успішного виконання своїх професійних завдань спеціаліст повинен мати не лише ґрунтовні знання у своїй сфері, але й мати низку особистісних якостей. Екскурсовод постійно вступає у взаємодію з іншими людьми, ефективність якої залежить від самого екскурсовода, його вмінь, знань, навичок і особистісних якостей. На це повинна бути звернена увага при викладанні екскурсійної діяльності.

Згідно з науковими поглядами вчених, кваліфікований екскурсовод повинен мати високий рівень інтелекту, стресостійкість, володіти ораторським мистецтвом, навичками акторської майстерності, вмінням відслідковувати і керувати настроєм групи тощо. Зазначене вище не є вродженими якостями, а формується в межах оволодіння професією, і вагому роль тут відіграє методика викладання курсу “Організація екскурсійної діяльності”.

На нашу думку, найбільшою мірою цьому сприяють інтерактивні методи навчання. Інтерактивність розуміють як процес взаємодії, своєрідного обміну знаннями, думками, емоціями, переходу їх від одного до іншого. Визначальними характеристиками цього поняття є не просто активна взаємодія, а взаємодія, що здійснюється спільно-енергійно, рухливо, жваво, дієво [1, с. 7–8].

Інтерактивні методи навчання є складовою методики викладання навчальної дисципліни та сприяють вирішенню багатьох освітніх завдань: розвивають комунікативні вміння та навички, допомагають встановленню контактів між учасниками навчального процесу, забезпечують виконання завдань щодо виховання та формування у майбутніх фахівців свідомості та почуття особистості, компетентного і відповідального ставлення до себе та навколишнього світу тощо. Використання таких методів дає можливість змінювати форми навчальної діяльності, переключати увагу і, таким чином, перетворювати напружений процес навчання на задоволення. Інтерактивні методи сприяють успішній соціалізації особистості, усвідомленню себе як частини колективу і власної ролі в ньому, а також рівня свого

потенціалу. Використовуючи відповідні підходи у викладанні “Організація екскурсійної діяльності”, риси, які формуються у майбутніх фахівців за допомогою застосування інтерактивних методів навчання, в майбутньому мають екстраполюватися на екскурсійний процес, для якого також характерний колективний, пізнавальний, освітньо-виховний характер, якому важливо надати діалогічності, емоційності, рухливості, жвавості, енергійності, задоволеності процесом взаємодії.

У процесі викладання екскурсійної діяльності великий потенціал інтерактивності мають традиційні методи навчання та їх поєднання між собою (поєднання словесних з наочними та практичними методами між собою), і це повинно бути враховано в сучасній методиці викладання, оскільки такий же механізм передачі та отримання знань властивий екскурсійному процесу. Із суто інтерактивних методів навчання, які можуть бути використанні в зазначеному курсі можна виокремити методи кооперативного навчання: діалогові методи; робота в малих групах; робота в парах; “Акваріум”; “Синтез думок”; “Коло ідей”; “Карусель”; ротаційні трійки, що спрямовані на розвиток навичок спілкування в групі, уміння критично мислити, висловлюватися, вести дискусію, переконувати та сприяти аналізу й обговоренню нового матеріалу [5, с. 46].

Взагалі підготовка майбутніх кадрів для туристичної сфери, а в її межах викладання екскурсійної діяльності, має бути націлена на формування у фахівця необхідних компетенцій для виконання ним професійних обов’язків. Тому повинна відбуватися за трьома основними напрямками: виявлення особистісних якостей, необхідних майбутньому фахівцю для ефективного виконання ним своїх професійних обов’язків; визначення адекватної методики та технології викладання екскурсійної діяльності та інших навчальних дисциплін в межах учбової діяльності; формування критеріїв та інструментів оцінки успішності їх розвитку в процесі та за висновками учбової діяльності.

Технологія та методика викладання екскурсійної діяльності повинна бути націлена не лише на надання ґрунтовних

теоретичних знань з основ екскурсійної діяльності, а й на формування у майбутніх фахівців таких професійних якостей:

- ораторське мистецтво, що виявляється у вмінні грамотно, доступно та зацікавлено виражати свої думки (це вміння доцільно розвивати через залучення студентів до діяльності, яка передбачає усний виступ перед групою людей: дебати, доповіді, презентації, тренувальні екскурсії);

- вміння будувати відносини з іншими людьми, що виражається у стресостійкості, ввічливості, вміннях вирішувати конфліктні ситуації, встановлювати ділові стосунки та відслідковувати настрій оточуючих (це вміння доцільно розвивати за допомогою інтерактивних методів);

- вміння працювати з матеріалом, яке передбачає здатність студентів до критичного аналізу та відбору для вирішення поточної задачі інформації (таке вміння доцільно розвивати у процесі різних завдань, що передбачають роботу з текстом);

- ставлення до самого себе, яке передбачає впевненість у своїй ефективності, самокритичність, прагнення до саморозвитку, а також наявність адекватної самооцінки (зазначені якості повинні розвиватися за допомогою інтерактивних методів навчання, через взаємодію майбутнього фахівця з оточуючими людьми, через отримання адекватного зворотного зв'язку про його дії та вміння) [6, с. 211].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. На сучасному етапі розвитку суспільства екскурсійна діяльність як складова туристичної сфери потребує оновлення, осучаснення, перетворення на гнучку до потреб туристів форму обслуговування. Одним із шляхів вирішення цих завдань є пошук засобів надання екскурсії як базовій туристичній послугі більшої ефективності, привабливості, динамізму. З розширенням екскурсійної тематики, урізноманітненням форм екскурсійного обслуговування туристів виникає необхідність більш широкого застосування нових методів і підходів до викладання курсу “Організація екскурсійної діяльності”, насамперед інтерактивних методів навчання. Також вимогами

сьогодення є переосмислення викладачами таких традиційних форм проведення заняття, як лекція та семінар, і надання більшої практичної спрямованості курсу.

Список використаних джерел

1. Деханова П. Ю. Исследование готовности личности к туристско-экскурсионной деятельности [Електронний ресурс] / П. Ю. Деханова // Концепт. — 2015. — Спецвыпуск № 20. — Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2015/75322.htm>
2. Добрина Н. А. Экскурсоведение : учеб. пособ. / Н. А. Добрина. — М. : ФЛИНТА: НОУ ВПО «МПСИ», 2012. — 288 с.
3. Долженко Г. П. Экскурсионное дело / Г. П. Долженко. — М. : ИКЦ «МарТ», 2008. — 272 с.
4. Емельянов Б. В. Экскурсоведение / Б. В. Емельянов. — М. : Советский спорт, 2008. — 216 с.
5. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. — К. : Редакція загальнопедагогічних газет, 2005. — 128 с.
6. Костюкова О. М. Концептуальні аспекти удосконалення викладання основ екскурсійної справи у вищих навчальних закладах для студентів спеціальності «Туризм» / О. М. Костюкова // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. — 2011. — № 14 (225). — Ч. I. — С. 211—218. — (Серія: Педагогічні науки).
7. Матвеева Г. В. Професійна підготовка майбутніх екскурсоводів у вищих навчальних закладах туристичної галузі : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / Г. В. Матвеева. — Переяслав-Хмельницький, 2015. — 21 с.
8. Польова Л. В. Особливості практичної підготовки фахівців з туризму / Л. В. Польова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2012. — № 4 (239). — Ч. 2. — С. 169—175.
9. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика / О. І. Пометун, Л. В. Пирожено. — К. : Либідь, 2002. — 136 с.
10. Фрейкина И. А. О моделировании процесса ориентации студентов на ценности специалиста туристической индустрии / И. А. Фрейкина // Омский научный вестник. — 2008. — № 5—72. — С. 218—221.

11. *Черезова М. В.* Зміст професійної туристичної освіти / М. В. Черезова // Вісник Луганського Національного університету ім. Тараса Шевченка. — 2013. — № 18 (277). — Ч. III. — С. 96—102. — (Серія: Педагогічні науки).
12. *Щоголева І. В.* Особливості формування змісту та організації практик в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів туризму [Електронний ресурс] / І. В. Щоголева // Економіка. Управління. Інновації. — 2012. — № 1 (7). — С. 131—133. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/schogoleva.htm

References

1. *Dekhanova P. Ju.* Yssledovanye ghotovnosti lychnosty k turystsko-ekskursyonnoj dejatel'nosti [Elektronnyj resurs] / P. Ju. Dekhanova // Koncept. — 2015. — Specviypusk No 20. — Rezhym dostupu: <http://e-koncept.ru/2015/75322.htm>
2. *Dobryna N. A.* Ekskursovedenye : ucheb. posob. / N. A. Dobryna. — M. : FLYNTA: NOU VPO "MPSY", 2012. — 288 s.
3. *Dolzhenko Gh. P.* Ekskursyonnoe delo. — M. : YKC "MarT", 2008. — 272 s.
4. *Emeljanov B. V.* Ekskursovedenye. — M. : Sovetskyj sport, 2008. — 216 s.
5. Ighry doroslykh. Interaktyvni metody navchannja / uporjad. L. Ghalicyna. — K. : Redakcija zaghaljnopedaghoghichnykh ghazet, 2005. — 128 s.
6. *Kostjukova O. M.* Konceptualjni aspekty udoskonalennja vykladannja osnov ekskursijnoji spravy u vyshhykh navchaljnykh zakladakh dlja studentiv special'nosti "Turyzm" / O. M. Kostjukova // Visnyk Lughans'kogho nacional'nogho universytetu im. Tarasa Shevchenka. — 2011. — No 14 (225). — Ch. I. — S. 211—218. — (Serija: Pedaghoghichni nauky).
7. *Matvjejeva Gh. V.* Profesijna pidghotovka majbutnikh ekskursoznavciv u vyshhykh navchaljnykh zakladakh turystychnoji ghaluzi : avtoref. dys. na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata pedaghoghichnykh nauk / Gh. V. Matvjejeva. — Perejaslav-Khmeljnyckyj, 2015. — 21 s.
8. *Poljova L. V.* Osoblyvosti praktychnoji pidghotovky fakhivciv z turyzmu / L. V. Poljova // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. — 2012. — No 4 (239). — Ch. 2. — S. 169—175.

9. *Pometun O. I.* Interaktyvni tekhnologhiji navchannja: teorija i praktyka / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko. — K. : Lybidj, 2002. — 136 s.
10. *Frejkyna Y. A.* O modelyrovanny processa oryentacyy studentov na cennosty specyalysta turystycheskoj yndustryi / Y. A. Frejkyna // Omskyj nauchnijj vestnyk. — 2008. — No 5—72. — S. 218—221.
11. *Cherezova M. V.* Zmist profesijnoji turystychnoji osvity / M. V. Cherezova // Visnyk Lughansjkogho Nacionaljnogho universytetu im. Tarasa Shevchenka. — 2013. — No 18 (277). — Ch. III. — S. 96—102. — (Serija: Pedagoghichni nauky).
12. *Shhoholjeva I. V.* Osoblyvosti formuvannja zmistu ta orghanizaciji praktyk v procesi profesijnoji pidghotovky majbutnikh menedzheriv turyzmu [Elektronnyj resurs] / I. V. Shhoholjeva // Ekonomika. Upravlinnja. Innovaciji. — 2012. — No 1 (7). — C. 131—133. — Rezhym dostupu: http://tourlib.net/statti_ukr/schogoleva.htm

Светлана Григорьевна Литовка-Деменина,
соискатель кафедры педагогики,
ГВУЗ “Переяслав-Хмельницкий
государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды”
e-mail: svlitovka@ukr.net

Литовка-Деменина С. Г.
ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭКСКУРСИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ НАПРАВЛЕНИЯ
ПОДГОТОВКИ “ТУРИЗМ”

Аннотация

В статье исследованы особенности методов преподавания экскурсионной деятельности для студентов высших учебных заведений туристического профиля для образовательно-квалификационного уровня “бакалавр”. Проанализированы основные проблемы и недостатки преподавания курса “Организация экскурсионной деятельности” в высших учебных заведениях по сравнению с европейскими. Внесены предложения по более активному использованию интерактивных методов при преподавании курса.

Ключевые слова: интерактивные методы обучения; компетенции; туристское образование; туристическая сфера; экскурсионная деятельность.

Svetlana Litovka-Demenina,

*postgraduate degree seeker department of pedagogy,
SHEI "Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical
University"*

e-mail: svlitovka@ukr.net

Litovka-Demenina S.

**FEATURES OF TEACHING OF EXCURSION ACTIVITY FOR
STUDENTS OF SPECIALITY "TOURISM"**

Abstract

The article deals with the questions teaching techniques of excursion activity for high school students of travel profile on educational qualification level "Bachelor". The basic problems and disadvantages of teaching the course "Organization of excursion activity" in Ukrainian universities in comparison with European. Suggestions for more active use interactive methods in teaching the course were highlighted in the article. Also proposals for the rethinking of traditional forms of classes as lectures and seminars, and providing more practical orientation to course are included in the research.

Keywords: *competence; interactive methods of teaching; sightseeing activities; tourism education; tourism sector.*

УДК 614.252(73)

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ У США

Лорена Анатоліївна Михайленко,

кандидат педагогічних наук,

кафедра іноземних мов,

Національна медична академія післядипломної освіти імені

П. Л. Шупика,

м. Київ, Україна

Анотація

У статті розглянуто специфіку сучасної професійної діяльності сімейних лікарів у США; уточнено поняття “соціальний портрет сімейного лікаря” як сукупність притаманних фахівцю соціальних якостей, необхідних для здійснення професійних обов’язків; схарактеризовано п’ять складових професійної компетентності фахівців, а саме: когнітивну, діяльнісно-рефлексивну, етичну, соціальну, комунікативну; висвітлено етичні норми медичної професії в США та принципи медичної деонтології; виокремлено основні компоненти, що безпосередньо впливають на науково-практичну та професійну діяльність сімейного лікаря США; обґрунтовано необхідність вивчення позитивного досвіду соціально орієнтованої сімейної медицини у США в умовах реформування системи медичної освіти України.

Ключові слова: професійна діяльність; сімейний лікар; соціальний портрет; специфіка професійної діяльності; складові професійної компетентності; компетенції сімейного лікаря.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. В умовах реформування системи охорони здоров’я України, запровадження соціально орієнтованої сімейної медицини актуалізується необхідність створення ефективних механізмів підвищення результативності роботи закладів охорони здоров’я.

Важливим стає врахування позитивного досвіду країн Європи, які за останні роки досягли значних успіхів у реформуванні своїх освітніх систем, зокрема в галузі медицини. У цьому аспекті значний науковий та практичний інтерес ста-

новить проблема професійної підготовки сімейних лікарів в університетах США.

В Україні важливість цієї проблеми підтверджується активним процесом реформування системи медичної освіти. Важливі кроки на шляху до модернізації вищої медичної освіти в Україні на засадах сімейної медицини здійснено з прийняттям Закону України № 1841-VI “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини до 2011 р.” (2010) та Загальнодержавної програми “Здоров’я — 2020: український вимір” (2013) та ін. Прийняті закони та відповідні чинні нормативні документи України сприятимуть запровадженню бюджетно-страхової медицини, переходу до надання населенню первинної медико-санітарної допомоги, подальшому розвитку наукових досліджень у медичній галузі, зорієнтованої на пріоритетний розвиток первинної медичної допомоги — сімейної медицини, провідна роль в якій належить сімейному лікарю, кваліфікація якого відповідала б міжнародному та європейському рівням.

Метою статті є аналіз специфіки сучасної професійної діяльності сімейних лікарів США та визначення аспектів, що будуть корисними для розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної діяльності сімейних лікарів у різних країнах досліджували як вітчизняні (І. Паламаренко, Г. Лисенко, Ю. Вороненко, О. Мінцер), так і американські вчені (П. Даган [*P. Duggan*], Г. Геллер [*G. Geller*], Л. Купер [*L. Cooper*]). Доктор медицини, професор Університету Айови Р. Веллейс, який довгий час займається проблемами професійного розвитку сімейних лікарів, визначає основним завданням сімейного лікаря у США, якісну особливість професійної діяльності сімейного лікаря — ставлення до пацієнтів як до членів однієї родини. Вчений вважає, що таке ставлення до пацієнтів ґрунтується на довгострокових особистих стосунках, спрямованих на інтегровану допомогу,

що передбачає, насамперед, профілактику захворювань, їх діагностику та лікування, реабілітацію, підтримку і зміцнення здоров'я всієї родини на основі дотримання здорового способу життя [1].

Варто зазначити, що сімейні лікарі у США виконують широкий спектр медичних послуг та є різнобічно підготовлені не лише з питань терапії, а й інших розділів практичної медицини: хірургії, педіатрії, акушерства, неврології, офтальмології, психіатрії та ін. На первинному етапі надання медичної допомоги встановлення правильного клінічного діагнозу є основним, оскільки на подальших стадіях лікування визначає раціональність використання фінансових, людських та інших ресурсів. У зв'язку з цим важливим щодо неперервної медичної освіти сімейних лікарів є з'ясування напрямів їх діяльності та уточнення компетенцій, що визначається на державному рівні та дає розуміння специфіки професійної діяльності як основи формування соціального портрета сімейного лікаря у США. Саме формуванню соціального портрета сімейного лікаря у США приділяється важливе значення.

На думку А. Кузеванової, соціальний портрет сімейного лікаря — сукупність притаманних фахівцю соціальних якостей, які формуються на основі запропонованих і досягнутих статусів, відповідної рольової поведінки, самоідентифікації, ціннісно-мотиваційних характеристик. Соціальний портрет не є незмінним, він визначається і змінюється в результаті адаптації до постійно мінливого професійного середовища [4].

Для характеристики соціального портрета усе важливе: зміст професійної діяльності сімейних лікарів, аналіз моральних цінностей, соціальний настрій, проведення вільного часу, характеристика середовища, в якому він проживає тощо. Важливим є також з'ясування проблем, які турбують цю категорію працівників (припустимо, збільшення зарплати, зниження трудомісткості, забезпечення сучасною технікою та ін.) [2]. Деонтологічні, тобто етичні чи моральні аспекти взаємовідносин “лікар-пацієнт”, що висвітлені у працях А. Грандо,

В. Матвеєва, В. Менделевич, П. Дагана, [*P. Duggan*] дають змогу розглядати особистість лікаря відповідно до принципів поведінки медичного персоналу під час виконання професійних обов'язків і створювати умови для максимального підвищення ефективності лікування хворих і усунення шкідливих наслідків неповноцінної медичної діяльності. Проблему соціального статусу лікаря розглядає А. Решетніков. Дослідник акцентує увагу на ставленні лікаря до праці, при цьому розкриває її як зміст та умови, рівень оплати, стан соціально-психологічного клімату в колективі тощо [6].

Соціальний портрет сімейного лікаря США базується на *компетенціях*, визначених Американською академією сімейної медицини та оприлюднених для широкого загалу фахівців на офіційному сайті академії. Серед них акцентується увага на вирішенні широкого спектру медичних питань пацієнтів; координації догляду за пацієнтами інших медичних фахівців; комплексному догляді за хворим, що охоплює, зокрема, психічні та емоційні потреби; довгострокові відносини зі своїми пацієнтами; надання інформації та методів, які допоможуть пацієнтам взяти під контроль своє здоров'я; зосередження на профілактиці захворювань, а також лікуванні [10]. Відповідно до зазначених компетенцій, сімейний лікар має володіти медичними знаннями у різних галузях медичної, соціальної та психологічної наук; комунікативними навичками, здатностями і вміннями доглядати за хворим. Професіоналізм сімейного лікаря має бути заснований на практиці та вдосконаленні професійної діяльності, а також на системі вмінь, навичок і здібностей.

Експертами Американської асоціації медичних коледжів (Р. Харден [*R. Harden*], Дж. Кросбі [*J. Crosby*], М. Девіс [*M. Davis*]) в межах "Проекту визначення цілей медичної освіти" (*Medical Schools Objective Project — MSOP*) (1998) було сформульовано вимоги до визначення компетентності лікаря [18]. Ці вимоги ґрунтуються на очікуваннях, які висуває суспільство. При цьому визначаються соціально важливі атрибути ком-

петентного лікаря, згруповані у чотири категорії, відповідно до яких лікар має бути альтруїстичним; грамотним, інформованим, освіченим; умілим, володіти вміннями та навичками; усвідомлювати свої обов'язки [5].

Більш глибоко на четвертій категорії соціально-важливих атрибутів компетентності лікаря — “усвідомлювати свої обов'язки” — зупиняються науковці Р. Харден (*R. Harden*), Дж. Кросбі (*J. Crosby*), М. Девіс (*M. Davis*), М. Мруга. На їхню думку, медична школа повинна гарантувати, що на момент закінчення навчального закладу студент має демонструвати на задовільному рівні вміння збирати (з електронних баз даних та інших ресурсів), опрацьовувати та використовувати біомедичну інформацію для вирішення відповідних проблем і прийняття рішень для надання допомоги окремому індивіду та населенню загалом [11]. Тому серед професійних компетентностей фахівців, що оцінюються під час акредитації сімейних лікарів, виокремлюють п'ять складових: *когнітивну*, що дає відомості про медичні знання, якими володіє лікар; *діяльнісно-рефлексивну*, що має охоплювати вміння самовдосконалюватися та самонавчатися, приймати самостійні професійні рішення тощо; *етичну*, в межах якої відображені норми, що є обов'язковими для поведінки сімейних лікарів; *соціальну*, що вказує на вміння та здібності лікаря враховувати проблеми різних пацієнтів, а саме — у вікових, гендерних та інших категоріях; *комунікативну*, що охоплює вміння та навички спілкуватися як з різними фахівцями медичної галузі, так і з пацієнтами [12; 16].

Розглянемо кожну складову більш докладно.

Когнітивна складова охоплює знання сімейних лікарів щодо їх професійної діяльності та включає когнітивний розвиток і когнітивну діяльність. Діяльність у межах цієї складової — це діяльність, в результаті якої фахівець приходить до певного рішення [3]. Американські дослідники Б. Марінсон (*B. Murinson*), А. Агарвел (*A. Agarwal*), Дж. Пейн (*J. Pain*), які у своїх працях аналізують стан і особливості професіоналізму лікарів, зазначають, що важливими є когнітивні вміння та на-

вички в медичній практиці лікарів, тобто вміння швидко аналізувати ситуацію та приймати рішення відповідно до теорії та особистої практики, зокрема встановлювати правильний діагноз. Вчені пропонують проводити оцінювання когнітивної складової із урахуванням: діяльності лікаря, що проявляється у правильних практичних рішеннях проблем; умінь лікаря знайти правильні рішення у лікуванні хвороби відповідно до знань, що були набуті в результаті навчання, самонавчання та власної практики; навиків лікаря, що є поєднанням набутих теоретичних знань в університеті та досвіду практичної діяльності; готовності, що передбачає доцільне застосування знань на практиці; експертизи, яка проявляється у правильно поставленому діагнозі пацієнту; спілкування, що передбачає правильне вживання медичної термінології [13].

Дослідження зазначених науковців підтверджують, що лікарі, яким властиві когнітивні уміння, володіють структурованими знаннями та здатні до логічного аналізу і правильного діагностування хвороби. На сучасному етапі багато наукових досліджень спрямовано на пошук оптимальних методів навчання та вироблення когнітивних навичок у медичних фахівців. Важливими є оцінювання когнітивної готовності під час практичної діяльності лікарів та оцінювання вмінь медичних працівників у процесі когнітивного спілкування [13]. Для медичної освіти США важливим також є поєднання теоретичних знань та клінічної практики. Рефлексивні здібності, тобто здатність до самооцінки набутого клінічного досвіду, що включає роздуми, почуття, дії, поведінку, гуманні цінності, необхідні в рамках стосунків “лікар — пацієнт” для забезпечення належного лікування та вдосконалення професійної компетентності. Медичні навчальні заклади намагаються створити умови для розвитку рефлексивних здібностей лікарів, які здатні одержувати інтелектуальне та емоційне задоволення від виконаної роботи. Когнітивні вміння та рефлексивні здібності лікарів забезпечують розвиток їх професіоналізму та становлення як фахівців.

Діяльнісно-рефлексивна складова професійної компетентності сімейного лікаря у США розглядається дослідниками К. Ман (K. Mann), Дж. Гордон (J. Gordon), А. Макліад (A. MacLeod) як важливий компонент практики лікаря, що розвивається упродовж усього життя [15]. Ця складова охоплює критичну рефлексію, набуту з досвідом і практикою, яка дає змогу ідентифікувати освітні потреби лікарів, будувати інтегровану базу знань; активний підхід до навчання впродовж життя, який веде до розуміння і поєднання нових та наявних у нього знань. Окрім зазначеного, науковці відмічають, що рефлексія лежить в основі розвитку професіонала, який володіє самосвідомістю, самоконтролем та саморегуляцією. Відповідно до теорії С. Рубінштейна, якщо є рефлексія, суб'єкт вміє реалізовувати свою внутрішню позицію в навколишньому світі, керувати діяльністю, досягати мети, змінювати умови природного та соціального існування. Водночас рефлексія виступає як “внутрішня” умова діяльності, що входить до загального ефекту, який визначається закономірним відношенням внутрішніх і зовнішніх умов [7]. При цьому діяльність є активністю суб'єкта, тому має розглядатися як динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається розв'язання завдань різної складності, набуття життєвого досвіду, виховується вміння когнітивної комунікації та ін. Діяльнісно-рефлексивний компонент професійної компетентності сімейних лікарів США є одним з основних факторів розвитку їх професіоналізму.

Професійний розвиток як процес неперервного вдосконалення професіоналізму неможливий без професійної етики, що розглядається у межах медичної деонтології [17]. Медична деонтологія включає в себе набір етичних правил і обов'язків, які регулюють практику медичних працівників і є їх професійною етикою. У медицині ці принципи мають важливе значення. У філософському словнику поняття *професійна етика* тлумачиться як сукупність моральних норм, що характеризує поведінку людини у професійній сфері, а також галузь етики,

предметом якої є визначення і обґрунтування таких нормативних систем [8, с. 533]. При цьому варто враховувати, що професійна етика розвивається на основі узагальнення практичної діяльності представників різних професійних груп, що підсумовується в писаних і неписаних кодексах поведінки, а також у формі певних теоретичних висновків. Виникнення та формування професійної етики зумовлене підвищеними або своєрідними моральними вимогами до певних видів професійної діяльності. Йдеться, зокрема, про існування таких професійних галузей, у яких сам процес праці заснований на ретельному узгодженні дій його учасників, що загострює потребу в солідарній поведінці. Особлива увага приділяється моральним якостям працівників тих професій, які безпосередньо стосуються людини та її життя або пов'язані з правом розпоряджатися значними матеріальними цінностями. Так, особливі моральні ризики і проблеми властиві сфері охорони здоров'я [8].

Виділяють п'ять фундаментальних принципів медичної деонтології:

- додержання професійних таємниць;
- згода пацієнта перед будь-яким обстеженням або лікуванням;
- зобов'язання лікаря не заподіяти шкоду пацієнтові;
- уникнення будь-якого конфлікту інтересів;
- етика в дослідженнях [17].

Етична складова професійної діяльності сімейного лікаря регламентується документами Ради з етичних та судових питань при Американській медичній асоціації. Поняття “етичний” використовується щодо питань, пов'язаних з моральними принципами або діями та з питаннями соціальної політики, що стосується моралі в медичній професійній діяльності. Поняття “неетичний” використовується для позначення професійної поведінки, яка не відповідає цим моральним нормам. Рекомендації Ради з етичних та судових питань регулюють обов'язки та зобов'язання лікарів. Порушення цих принципів та рекомендацій свідчать про неетичну поведінку

і можуть спричинити дисциплінарні заходи, такі як призупинення медичної практики або виключення з членів медичного товариства [19].

Етичні норми щодо медичної професії в США враховують насамперед інтереси пацієнта. Як представник медичної професії, лікар повинен нести відповідальність перед пацієнтом, суспільством, колегами та собою. Ці принципи не є законом, але виступають нормами поведінки, якої має дотримуватись лікар:

- повинен присвятити себе професії та надавати компетентну медичну допомогу, поважаючи інтереси пацієнта;
- зобов'язаний дотримуватися стандартів професіоналізму;
- повинен бути чесним у всіх професійних стосунках та повідомляти про неетичні та інші порушення у відповідні організації;
- поважати закон та захищати інтереси пацієнта; поважати права пацієнтів, колег, інших представників медичної професії та гарантувати пацієнтам конфіденційність у межах закону;
- постійно навчатися, удосконалювати наукові знання, обмінюватися досвідом та в разі необхідності користуватися допомогою інших фахівців;
- самостійно визначати кому надавати медичні послуги, з ким співпрацювати та в яких умовах, за винятком екстрених випадків;
- зобов'язаний брати участь у діяльності, що сприяє поліпшенню суспільства і поліпшенню здоров'я населення;
- нести відповідальність перед пацієнтами;
- підтримувати доступність медичної допомоги для кожної людини [19].

Як зазначає Ю. Лінк (*Eugene P. Link*), соціальна складова професійної компетентності сімейних лікарів особливого значення набула ще у 1776 р., коли США оголосили про свою незалежність, і в 1789 р. у першій американській конституції були прописані права людини. Науковець описує складну історію

становлення соціальної ідеї діяльності лікаря та зазначає, що її результатом стало демократичне, гуманістичне ставлення сімейного лікаря до пацієнта. Зокрема, він пояснює це перемогою Демократичної партії США у 1976 році. *Соціальна складова* охоплює: врахування особистих інтересів пацієнта; нерозголошення лікарської таємниці; надання якісної медичної допомоги людині, незважаючи на її соціальний статус, фінансове забезпечення, расову приналежність; врахування гендерної психології; слідування принципам соціальної справедливості та ін. [14].

Комунікативна складова професійної компетентності сімейного лікаря США, насамперед, охоплює вміння спілкуватися з різними верствами населення. Сімейні лікарі “ведуть” своїх пацієнтів упродовж тривалого часу. Якщо лікар веде медичне спостереження всієї сім’ї, то, ймовірно, він може передбачити і попередити розвиток тих чи інших спадкових хвороб, здійснювати їх профілактику, швидше і точніше поставити діагноз у кожному конкретному випадку. Головна перевага сімейних лікарів полягає в тому, що завдяки своїм різнобічним знанням і здібностям, які входять до когнітивного, діяльнісно-рефлексивного, соціального, етичного та комунікативного компонентів їх професійної компетентності, вони мають можливість комплексно підходити до здоров’я своїх пацієнтів [14].

Доктор медицини, професор Університету Айови Роберт Веллейс наголошує, що якісною відмінністю професійної діяльності сімейного лікаря є холістичний (цілісний) підхід до пацієнтів — членів однієї родини, який ґрунтується на довгострокових персональних стосунках, що спрямовані на інтегровану допомогу, яка передбачає, насамперед, профілактику захворювань, їх діагностику та лікування, реабілітацію, підтримку і зміцнення здоров’я всієї родини на основі дотримання настанов здорового способу життя [1].

Варто наголосити, що за погодженням Ради з акредитації післядипломної медичної освіти (*The Accreditation Council*

for the Graduate Medical Education [ACGME]) та 24 комітетів Американської ради медичних спеціальностей, що мають право акредитації (*American Board of Medical Specialties [ABMS] certifying Boards*), кожен сімейний лікар повинен задовольняти шість базових компетенцій, необхідних для підтвердження ліцензії на право професійної діяльності. Ці компетенції є основними компонентами, за якими оцінюють професіоналізм лікарів. До основних компетенцій зараховують наступні [9]: а) допомагати пацієнтам відповідно до гуманної, кваліфікованої та ефективної діяльності під час процесу їх лікування та профілактики; б) володіти медичними знаннями в сфері наявних та таких, що розвиваються, біомедичних, клінічних, психологічних наук та вміння і здатності застосовувати ці знання на практиці; г) навчатися під час практичної діяльності та вдосконалювати свої вміння і навички, що передбачають дослідження та самооцінку, осмислення наукових фактів, вдосконалення лікувальної практики; г) володіти комунікативними навичками, що сприяють ефективному обміну інформацією та досвідом, співпраці з пацієнтами, їх сім'ями та іншими лікарями; д) готовність виконувати професійні обов'язки, дотримуватися принципів професійної етики, чуйного ставлення до всіх пацієнтів без винятку; е) системна практика, що проявляється в діях, які демонструють усвідомлення відповідальності в контексті системи охорони здоров'я та здатність оптимально використовувати ресурси цієї системи.

Практичні дії лікаря можна класифікувати таким чином: 1) діагностика; 2) невідкладна допомога; 3) термінова госпіталізація пацієнтів; 4) консультації з іншими лікарями; 5) самостійне лікування та лікування за порадами консультантів; 6) планова госпіталізація пацієнтів. При цьому сімейний лікар має забезпечувати: амбулаторний прийом та домашнє відвідування пацієнтів; проведення профілактичних, лікувальних, діагностичних і реабілітаційних заходів у випадках, які передбачені кваліфікаційними характеристи-

ками; надання за потребою невідкладної медичної допомоги; організацію денних і домашніх стаціонарів; допомогу у вирішенні медико-соціальних проблем родини; проведення протиепідемічних заходів в осередку інфекційного захворювання; інформування про випадки інфекційних захворювань лікаря кабінету інфекційних захворювань і санітарно-епідеміологічної станції.

Вміння та практичні навички, якими повинен володіти лікар: а) володіння методикою постановки попереднього діагнозу; б) визначення необхідності та послідовності застосування параклінічних методів діагностики, вміння правильно оцінювати їх; в) обґрунтування та визначення клінічного діагнозу; г) визначення тактики ведення хворого (екстрена допомога, термінова госпіталізація, планова госпіталізація, необхідність консультацій інших спеціалістів, амбулаторне лікування); ґ) надання невідкладної допомоги при екстремальних станах (усі види шоку, гостра серцева та судинна недостатність тощо); д) виконання найбільш поширених маніпуляцій; е) складання планів диспансеризації та реабілітації хворих і участь у їх здійсненні; є) вирішення питань експертизи непрацездатності пацієнтів; ж) проведення профілактичної роботи з пацієнтами.

Відповідно до вищезазначеного виділимо такі основні компоненти, що безпосередньо впливають на науково-практичну та професійну діяльність сімейного лікаря США, а також є суттєвими для лікарів інших галузей медичної науки, а саме: соціальне замовлення медичної системи; вимоги до професійної діяльності лікарів певної спеціалізації; основні компетенції, що висуваються для лікарів певної спеціалізації; вимоги до розвитку професійної компетентності лікарів; дотримання правил професійної діяльності сімейних лікарів. Авторське бачення загальної структури професійної діяльності сімейних лікарів США представлено на рис. 1.

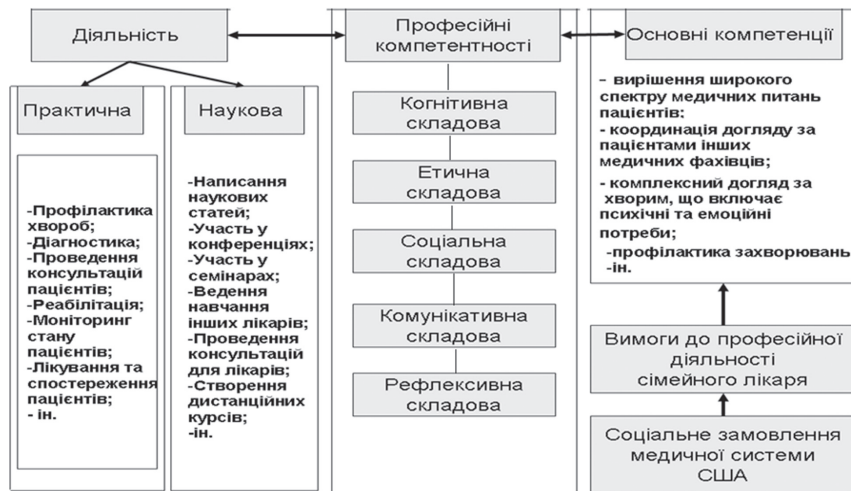

Рис. 1. Структура науково-практичної та професійної діяльності сімейного лікаря в університетах США

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Таким чином, до специфіки сучасної професійної діяльності сімейних лікарів США зараховуємо їх обізнаність у різних галузях медичної, соціальної та психологічної наук (когнітивна складова); володіння комунікативними навичками та вміння спілкуватися з пацієнтами (комунікативна складова), вміння самовдосконалюватися та самонавчатися (діяльнісно-рефлексивна складова); дотримання відповідних етичних норм (етична складова); вміння та здатність лікаря враховувати проблеми різних пацієнтів, різних вікових, гендерних та інших категорій (соціальна складова); професіоналізм, заснований на практиці; вдосконалення науково-практичної та професійної діяльності відповідно до вимог сучасного суспільства, соціального замовлення та розвитку сучасної системи охорони здоров'я. Зазначені складові професійної компетентності сімейного лікаря забезпечують відповідну якість медичних послуг та є визначальними в питаннях забезпечення стабільного функціонування системи охорони здоров'я у США.

Список використаних джерел

1. *Веллейс Р.* История семейной медицины / Р. Веллейс // Лечащий врач. — 2001. — № 1. — С. 1—6.
2. *Королев Н. Н.* Социальный портрет молодого специалиста сферы здравоохранения, региональный анализ / Н. Н. Королев, Д. О. Ермолаев // Фундаментальные исследования. — 2011. — № 9. — С. 260—263.
3. Краткий словарь когнитивных терминов [Электронный ресурс] / сост. Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина ; под общей редакцией Е. С. Кубряковой. — М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245 с. — Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/849/word/kognitivnaja-dejatelnost>
4. *Кузеванова А. Л.* Семейный врач в современной России: опыт социального портрета : дисс. ... канд. соц. наук : 14.00.52 / А. Л. Кузеванова. — Волгоград, 2004. — 180 с.
5. *Мруга М. Р.* Структурно-функціональна модель професійної компетентності майбутнього лікаря як основа діагностування його фахових якостей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. Р. Мруга. — К., 2007. — 250 с.
6. *Решетников А. В.* Еволюція і проблеми сучасної медицини / А. В. Решетников // Економіка охорони здоров'я. — 2000. — № 5. — С. 64—66.
7. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — СПб. : Питер, 2000. — 720 с.
8. *Філософський енциклопедичний словник* / за ред. М. Т. Максименко [та ін.]. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.
9. *American Board of Family Medicine* [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — <https://www.theabfm.org/caq/index.aspx/>
10. *American Academy of Family Physicians (AAFP)* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.aafp.org/online/en/home.htm>
11. *Association of American Medical Colleges* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.aamc.org>
12. *American Medical Association.* Code of Medical Ethics: Current Opinions with Annotations, 2012—2013. — 568 p.
13. *Beth B. Murinson, Aakash K. Agarwal, Jennifer A. Haythornthwaite, J. Pain.* Cognitive Expertise, Emotional Development and Reflective

- Capacity: Clinical Skills for Improved Pain Care [Электронний ресурс]. Author manuscript; available in PMC 2009 November 1. 9 (11): 975–983. — Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/?term=cognitive+expertise+evaluation>
14. *Eugene P. Link*. The Social Ideas of American Physicians (1776—1976): Studies of the Humanitarian Tradition in Medicine 1776—1976: Studies of the Humanitarian Tradition in Medicine Susquehanna. University Press, 1992. — 317 p.
 15. *Karen Mann, Jill Gordon, Anna MacLeod*. Reflection and reflective practice in health professions education: a systematic review / *Advances in Health Sciences Education*. — October 2009, Volume 14, Issue 4, pp. 595—621.
 16. *Kerry J. Breen, Stephen M. Cordner, Colin J. H. Thomson, Vernon D. Plueckhahn*. Good Medical Practice: Professionalism, Ethics and Law. Cambridge University Press, 2010. — 424 p.
 17. *Patrick S. Duggan, Gail Geller, Lisa A. Cooper, Mary Catherine Beach*. The moral nature of patient-centeredness: Is it “just the right thing to do”? // *Patient Education and Counseling*. Volume 62, Issue 2, August 2006, pp. 271—276.
 18. Report I-: learning objectives for medical student education. Guidelines for medical schools. Medical School Objective Project. AAMC [Электронний ресурс] / Association of American Medical Colleges. — Washington, DC. — 1998. — Режим доступу: www.aamc.org/MSOP/msop1.pdf
 19. *The American Medical Association (AMA)*. House of Delegates. Principles of medical ethics. revised June 2001. [Электронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ama-assn.org/ama/pub/physician-resources/medical-ethics/code-medical-ethics/principles-medical-ethics.page>

References

1. *Velleys R*. Istoriya semeynoy meditsyny / R. Velleys // *Lechashchiy vrach*. — 2001. — No 1. — S. 1—6.
2. *Korolev N. N.* Sotsyal'nyy portret molodoho spetsyalysta sfery zdravookhraneniya, rehyonal'nyy analiz / N. N. Korolev, D. O. Ermolaev // *Fundamental'nye issledovaniya*. — 2011. — No 9. — S. 260—263.
3. *Kratkiy slovar' kohnytyvny'kh termynov* [Elektronnyy resurs] / sost. E. S. Kubryakova, V. Z. Dem'yankov, Yu. H. Pankrats, L. H. Luzyna ;

- pod obshchey redaktsiyei E. S. Kubryakovoy. — M. : Filol. f-t MHU im. M. V. Lomonosova, 1997. — 245 s. — Reshym dostupu: <http://vocabulary.ru/dictionary/849/word/kognitivnaja-deyatelnost>
4. *Kuzevanova A. L.* Semeynyy vrach v sovremennoy Rossii: opyt sotsial'nogo portreta : diss. ... kand. sots. nauk : 14.00.52 / A. L. Kuzevanova. — Volhohrad, 2004. — 180 s.
 5. *Mruha M. R.* Strukturno-funktsional'na model' profesiinoy kompetentnosti maibutn'oho likaria yak osnova diahnostuvannia yoho fakhovykh yakosti : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / M. R. Mruha. — K., 2007. — 250 s.
 6. *Reshetnikov A. V.* Evoliutsiya i problemy suchasnoyi medytsyny / A. V. Reshetnikov // *Ekonomika okhorony zdorov'ia*. — 2000. — No 5. — S. 64—66.
 7. *Rubynshtein S. L.* Osnovy obshchei psykhologii / S. L. Rubinshtein. — SPb. : Piter, 2000. — 720 s.
 8. *Filosofs'kyi entsyklopedychnyi slovnyk / za red. M. T. Maksymenko [ta in.].* — K. : Abrys, 2002. — 742 s.
 9. *American Board of Family Medicine* [Elektronnyi resurs]. — Reshym dostupu: <https://www.theabfm.org/caq/index.aspx/>
 10. *American Academy of Family Physicians (AAFP)* [Elektronnyi resurs]. — Reshym dostupu: <http://www.aafp.org/online/en/home.htm>
 11. *Association of American Medical Colleges* [Elektronnyi resurs]. — Reshym dostupu: <https://www.aamc.org>
 12. *American Medical Association.* Code of Medical Ethics: Current Opinions with Annotations, 2012—2013. — 568 p.
 13. *Beth B. Murinson, Aakash K. Agarwal, Jennifer A. Haythornthwaite, J. Pain.* Cognitive Expertise, Emotional Development and Reflective Capacity: Clinical Skills for Improved Pain Care [Elektronnyi resurs]. Author manuscript; available in PMC 2009 November 1. 9 (11): 975—983. — Reshym dostupu: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/?term=cognitive+expertise+evaluation>
 14. *Eugene P. Link.* The Social Ideas of American Physicians (1776—1976): Studies of the Humanitarian Tradition in Medicine 1776—1976: Studies of the Humanitarian Tradition in Medicine Susquehanna. University Press, 1992. — 317 p.
 15. *Karen Mann, Jill Gordon, Anna MacLeod.* Reflection and reflective practice in health professions education: a systematic review /

- Advances in Health Sciences Education. — October 2009, Volume 14, Issue 4, pp. 595—621.
16. *Kerry J. Breen, Stephen M. Cordner, Colin J. H. Thomson, Vernon D. Plueckhahn.* Good Medical Practice: Professionalism, Ethics and Law. Cambridge University Press, 2010. — 424 p.
 17. *Patrick S. Duggan, Gail Geller, Lisa A. Cooper, Mary Catherine Beach.* The moral nature of patient-centeredness: Is it “just the right thing to do”? // Patient Education and Counseling. Volume 62, Issue 2, August 2006, pp. 271—276.
 18. Report I-: learning objectives for medical student education. Guidelines for medical schools. Medical School Objective Project. AAMC [Elektronnyi resurs] / Association of American Medical Colleges. — Washington, DC. — 1998. — Reshym dostupu: www.aamc.org/MSOP/msop1.pdf
 19. *The American Medical Association (AMA).* House of Delegates. Principles of medical ethics. revised June 2001 [Elektronnyi resurs]. — Reshym dostupu: <http://www.ama-assn.org/ama/pub/physician-resources/medical-ethics/code-medical-ethics/principles-medical-ethics.page>

Лорена Анатольевна Михайленко,

кандидат педагогических наук,

кафедра иностранных языков,

Национальная медицинская академия

последипломного образования имени П. Л. Шупика,

г. Киев, Украина

e-mail: la-mykhailenko@rambler.ru

Михайленко Л. А

СПЕЦИФИКА СОВРЕМЕННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕМЕЙНОГО ВРАЧА В США

Аннотация

В статье рассмотрена специфика современной профессиональной деятельности семейных врачей в США; уточнено понятие “социальный портрет семейного врача” как совокупность присущих специалисту социальных качеств, необходимых для осуществления профессиональных обязанностей; охарактеризовано пять составляющих профессиональной компетентности специалистов, а именно: когнитивную, этическую, социальную, рефлексив-

ную и коммуникативную; освещены этические нормы медицинской профессии в США и принципы медицинской деонтологии; выделены основные компоненты, которые непосредственно влияют на научно-практическую и профессиональную деятельность семейного врача США.

Ключевые слова: профессиональная деятельность; семейный врач; социальный портрет; специфика профессиональной деятельности; составляющие профессиональной компетентности.

Lorena Mykhailenko,

Ph.D. in Pedagogy,

Department of Foreign Languages,

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education,

e-mail: la-mykhailenko@rambler.ru

Mykhailenko L.

SPECIFICITY OF MODERN PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FAMILY PHYSICIANS IN THE USA

Abstract

The work is focused on the specificity of modern professional activities of family physicians in the United States. There has been analyzed the concept of "social portrait of a family physician" as a number of social qualities of a medical specialist which are necessary for carrying out professional duties such as: solving a wide range of medical issues; comprehensive patient care; long-term relationships with the patient; prevention of diseases. Five components of professional competence of medical specialists have been determined, they are as following: cognitive, presenting medical knowledge of a physician; reflexive, which includes the ability to learn, take independent professional solutions, etc.; ethical, including the rules of conduct of family doctors; social, indicating the skills and abilities of a physician to take into consideration problems of different patients; communicative, covering the skills to communicate both with various medical specialists and with patients. The principles of medical ethics in the United States have been described. The basic competencies have been highlighted as the main components which used to evaluate the professionalism of doctors and necessary to confirm the license for professional activities. The paper presents key components that directly affect the scientific-practical and professional activity of the family physicians of the USA. The necessity of studying positive experience of socially oriented family medicine in the USA within reforming the system of medical education in Ukraine has been substantiated.

Keywords: professional activity; family physicians; social portrait; specificity of professional activity; components of professional competence; competence of family physicians.

УДК 37.015.31:17.022.1

ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Марина Вікторівна Роганова,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти,
Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна
академія"*

*Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна*

Анотація

У статті розглядається актуальна проблема сучасності — виховання духовно-моральних цінностей в учнів основної школи, розкривається зміст духовно-моральних цінностей, класифікація їх за певними ознаками. Доведено, що збагачення світу духовно-моральних цінностей учнів з позицій гуманістичної етики є духовним удосконаленням особистості, її самореалізацією і самоактуалізацією, показана їх визначальна роль у становленні духовного розвитку особистості учнів основної школи у позакласній виховній роботі.

Ключові слова: *духовність; духовно-моральні цінності; виховання; учні основної школи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Духовність народу, духовний розвиток особистості усвідомлюються наразі як найбільш необхідні чинники у розбудові суверенної України. Злам двох тисячоліть характеризується загостренням істотних суперечностей: проявом бездуховності в суспільстві та прагненням до гармонізації картини буття з повноцінним відродженням у ній світу людини. Тому оновлення суспільства на засадах загальнолюдських цінностей, вільного вибору життєвого шляху вимагає принципово нових підходів до питань виховання підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор.

Актуальність проблеми духовності підтверджується багатьма доробками у різних галузях науки і практики. Зокрема, її вивчення знайшло відображення у наукових положеннях філософів, які розглядають духовність як сферу осмислення дійсності (В. Баранівський, Г. Горак, Л. Сохань, Л. Олексюк, В. Слободчиков, В. Сугатовський, В. Шердаков та ін.); психологів, які розкривають психологічні витоки духовних цінностей (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутковська, О. Зеліченко, В. Москалець, О. Киричук, Г. Костюк, Є. Помиткін та ін.); педагогів, які досліджують сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості (С. Гончаренко, Ю. Гуров, В. Доній, І. Зязюн, І. Зайченко, Б. Кобзар, І. Степаненко, С. Тищенко, Г. Шевченко та ін.)

У вихованні людини важливе значення має процес вироблення нею ціннісних відносин до різних явищ дійсності, формування ієрархії цінностей особистості, що визначають її ставлення до навколишнього світу і поведінку в суспільстві. Це тривалий і складний процес, на який впливають родина, окремі соціальні інститути і групи, засоби масової інформації, суспільство в цілому. Важливу роль у цьому процесі відіграє система освіти, виховання дітей в освітніх установах, насамперед в основній школі, завдання якої полягає в тому, щоб створити умови, у яких усі позитивні цінності освіти стали би надбанням особистості, яка навчається, її внутрішніми орієнтирами діяльності.

Тому постає завдання розробки такої цілісної організації освітнього простору, що створювала би умови для наповнення внутрішнього світу дітей ціннісним змістом.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті — розкрити зміст духовно-моральних цінностей, класифікувати їх за певними ознаками, показати їх визначальну роль у становленні духовного розвитку особистості учня основної школи у позакласній виховній роботі.

Виклад основного матеріалу. Теоретичними засадами визначення змісту поняття “духовність” є тлумачення цього фе-

номена як особливості психічної організації індивіда, що виявляється у його чуттєво-емоційній сфері та є визначальною у формуванні особистісних якостей, світогляду, ціннісних орієнтацій людини, якими детермінуються її життєві домагання, потреби, діяльнісна сфера тощо [9].

Основауючись на зазначеному вище, духовні цінності відображають властивості особистості, систему прагнень у сфері духовності; це вираз необхідностей, що забезпечує розвиток соціального суб'єкта.

Дослідження вчених (І. Бех, М. Боришевський, О. Зеліченко, Є. Помиткін) засвідчують, що проблема виховання духовних цінностей хвилювала людство як у його історичному, так і культурно-моральному аспекті, розкриваючи приналежність людини до визначеної культури, у засвоєнні людиною рис культури як системи моральних регуляторів поведінки.

Визначальними в дослідженні є духовно-моральні цінності: добро, гуманність, чуйність, милосердя, толерантність, відповідальність, орієнтовані на внутрішні якості людини, що враховують норми поведінки і які допомагають у соціальній адаптації учнів, тісно взаємодіючи із суспільними, громадянськими, комунікативними цінностями. Основна особливість духовно-моральних цінностей полягає в тому, що їхня орієнтація спрямована на благо людини і життя на землі. У духовно-моральних цінностях поєднується турбота про людину, її визнання як цінності та любов до неї, шанобливість і благоговіння перед людським та будь-яким іншим життям [2; 3].

Духовно-моральні цінності становлять ядро гуманістичного світогляду і складаються на основі тих реалій і вчинків, які ми не просто оцінюємо, але й схвалюємо, тобто оцінюємо як добрі, благі, гарні. Причому найбільш загальною категорією для позначення духовно-моральних цінностей є категорія добра, що охоплює всю невизначену сукупність дій, принципів і норм морального [1; 9].

Варто наголосити, що збагачення світу духовно-моральних цінностей з позицій гуманістичної етики є духовним удоско-

наленням особистості. Включені в зміст освіти духовні цінності як досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу присутні там імпліцитно і мають потребу у виявленні. Будучи виявлені, структуровані, дидактично перероблені та прийняті педагогом як особиста система цінностей, вони можуть стати основою системи ціннісних орієнтацій підлітків, що виявляють, відповідно до вікових особливостей, підвищений інтерес до пошуку ідеалів і сенсу життя, а також ядром системи духовно-морального виховання в сучасній школі.

Духовно-моральні цінності демонструють високий виховний потенціал гуманітарних знань, у зв'язку з чим здобувають актуальність науково-педагогічні дослідження, спрямовані на позитивне використання цих знань у навчально-виховній діяльності, інтеграцію їх загальнолюдського гуманітарного потенціалу в оновлюючу систему виховних впливів сучасної школи [5].

Важливим питанням нашого дослідження є класифікація цінностей, тому що вони окреслюють певні межі цінностей. Наголосимо, що неможливо розташувати цінності в порядку їхньої важливості, тому що будь-яка така спроба, що включає елемент суб'єктивного характеру, відносна.

Провідними цінностями національного виховання, визначеними у Державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)”, стали патріотизм, громадянськість, гуманізм, толерантність, совість, честь, працелюбність. В умовах державотворення першочерговим правомірно стає завдання духовно-морального виховання, а саме — громадянськості. В основу сучасного розуміння ідеї громадянськості покладено така фундаментальна цінності, як Людина — найвища цінність; Батьківщина — наріжний камінь того, що єднає тисячі поколінь етносу в єдине ціле; Сім'я — природне середовище розвитку людини, основа її духовності; Праця — основа людського життя; Знання — багатство особистості, надія народу на виживання; Земля — спільний дім, батьківщина всього людства, цілісного та неподільного; Мир — головна умова існування Землі, Батьківщини, Сім'ї, Людини.

В інноваційній методиці позакласної виховної роботи, яка проводиться з учнями основної школи переважає добір засобів та прийомів, в яких можна виділити наступні риси: спрямованість на формування внутрішньої людини, ядра особистості; заснованість на особистому духовному досвіді, зверненість до цілісної людини — її розуму, волі, почуттів, до її розуму, серця і душі; різноманітність шляхів і форм духовного життя. Вирішення таких завдань відбувалося в процесі різноманітних виховних заходів, таких як бесіди на етичні теми “Духовні цінності в моєму житті”, “Доброта як категорія вічності”, “Походження моральності”, “Гуманізм і гуманність”, “Сенс життя і любов до життя як вияв найвищих потреб людини”, “Я — такий як Я є, або як стати щасливим”, а також наступні заходи: соціальна гра “Внутрішнє та зовнішнє Я”, вправа “Аукціон цінностей”, соціальна гра “Наше життя”, етюд “Моє серце і душа — моє багатство”, тренінги “Карта досягнень і успіхів”, “Я і моє оточення”. У процесі таких виховних заходів учні засвоюють наступні положення: ми цінуємо себе, життя, кожному особистість як унікальну сутність, яка є важливою для нас, має потенціал духовного, морального, інтелектуального та фізичного розвитку.

Керуючись цими цінностями, учні повинні: прагнути пізнати власний характер, його сильні та слабкі риси; розвивати почуття самоцінності; прагнути зрозуміти сенс життя, своє призначення, замислюватися, як його прожити; прагнути жити за загальноприйнятими правилами; з відповідальністю використовувати свої права і привілеї; набувати знань і мудрості впродовж життя; нести відповідальність за своє життя в межах своїх можливостей

Що стосується взаємин з іншими людьми, то керуючись цими цінностями у взаєминах, учні повинні поважати гідність усіх людей; давати зрозуміти іншим, що їх цінують; заслужувати лояльність, довіру, щирість; співпрацювати з іншими; підтримувати інших; поважати довіру, життя, приватність, власність інших; намагатися розв’язувати проблеми мирним шляхом.

У ставленні до суспільства: розуміти свої громадянські обов'язки; бути готовими протистояти ідеям і діям, шкідливим для окремих осіб чи всього суспільства; підтримувати сім'ю у вихованні дітей і турботі про утриманців; допомагати людям розуміти закон та його дії; підкорятися закону і сприяти його виконанню іншими людьми; приймати різні віровчення і поважати право інших людей на релігійну і культурну своєрідність; підтримувати людей, які самостійно не можуть вести гідний спосіб життя; сприяти демократії; зробити правду та єдність пріоритетами громадського життя.

У ставленні до навколишнього середовища: зберігати скрізь, де можливо, збалансованість та розмаїття у природі; виправдовувати розвиток лише за умови збереження довкілля; відновлювати природне середовище, зруйноване людиною; зберігати, де можливо, красу природи; усвідомлювати місце людини у світі.

Таким чином вихователі вчать учнів будувати діалог із самим собою, іншими людьми, світом у цілому на основі загальнолюдських цінностей, наповняти свій внутрішній світ новим змістом, обирати високі, гуманні життєві цілі, відроджуючи традицію педагогічного діалогу, заснованого на глибинному, внутрішньому взаємосприйнятті особистості педагога й студента на основі загальних цінностей, ідеалів, змістів, авторитетів. Адже саме спрямованість педагога, який має виражену творчу індивідуальність, характеризує наявність цінностей, переконань та ідей, що укладають внутрішній стрижень особистості та діяльності педагога: гуманістична домінанта особистісних цілей, уявлення про ціль своєї діяльності як високу місію розвитку людини.

Висновки і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі. Таким чином, виховання духовно-моральних цінностей в учнів основної школи являє собою процес організованого, цілеспрямованого як зовнішнього, так і внутрішнього впливу на духовно-моральну сферу особистості, що є ядром її внутрішнього світу. Його показниками можуть бути: сформованість

духовно-моральних цінностей, рівень розвитку самосвідомості, реакція на педагогічний вплив, багатство духовних запитів. Використання духовних цінностей у процесі духовно-морального виховання учнів основної школи досягає оптимального рівня, якщо виявлені можливі об'єкти духовних потреб (ціннісних орієнтацій) у базовому освітньому компоненті та сполучені з гуманістичною ціннісною орієнтацією педагога, що припускає єдність особистісного способу життя і форм педагогічного співробітництва.

Список використаних джерел

1. *Анисимов С. Ф.* Духовные ценности: производство и потребление / С. Ф. Анисимов. — М. : Мысль. — 1988. — С. 15—45.
2. *Бех І. Д.* Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1999. — № 3. — С. 5—14.
3. *Бех І. Д.* Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 1. — С. 124—129.
4. Діагностичні підходи до визначення стану духовного і морального здоров'я особистості : навчальний посібник для проведення практичних занять / укл. проф. М. С. Гончаренко, доц. Е. Т. Карачинська, В. Є. Новікова. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. — 157 с.
5. *Роганова М. В.* Виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів в інтегрованих групах навчання: теорія і практика : монографія / М. В. Роганова. — Краматорськ, ДІТМ МНТУ, 2010. — 426 с.
8. *Шевченко Г. П.* Духовність і цінності життя / Г. П. Шевченко // Вісник Міжнародної академії наук вищої школи : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. — К., 2007. — С. 5—11.
9. *Юзвак Ж.* Духовність: погляд психолога / Ж. М. Юзвак // Початкова школа. — 2000. — № 3. — С. 5.

References

1. *Anisimov S. F.* Duhovnyie tsennosti: proizvodstvo i potreblenie / S. F. Anisimov. — M. : Myisl, 1988. — S. 15—45.
2. *Beh I. D.* Vihovannya pidrostayuchoyi osobistosti na zasadah novoyi metodologiyi / I. D. Beh // *Pedagogika i psihologiya*. — 1999. — No 3. — S. 5—14.
3. *Beh I. D.* Duhovni tsinnosti v rozvitku osobistosti / I. D. Beh // *Pedagogika i psihologiya*. — 1997. — No 1. — S. 124—129.
4. Diagnostichni pidhodi do viznachennya stanu duhovnogo i moralnogo zdorov'ya osobistosti : navchalniy posibnik dlya provedennya praktichnih zanyat / ukl. prof. M. S. Goncharenko, dots. E. T. Karachinska, V. E. Novikova. — H. : HNU imeni V. N. Karazina, 2006. — 157 s.
5. *Roganova M. V.* Vihovannya duhovnoyi kulturi u studentiv vischih navchalnih zakladiv v integrovanih grupah navchannya: teoriya i praktika : monograflya / M. V. Roganova. — Kramatorsk, DITM MNTU, 2010. — 426 s.
8. *Shevchenko G. P.* Duhovnist i tsinnosti zhittya / G. P. Shevchenko // *Visnik Mizhnarodnoyi akademiyi nauk vischoyi shkoli : zbirnik naukovih prats mizhnarodnoyi nauково-praktichnoyi konferentsiyi*. — K., 2007. — S. 5—11.
9. *Yuzvak Zh.* Duhovnist: poglyad psihologa / Zh. M. Yuzvak // *Pochatkova shkola*. — 2000. — No 3. — S. 5.

Марина Викторовна Роганова,
*доктор педагогических наук, профессор,
заведующая кафедрой теории и методики дошкольного образо-
вания, Комунальное заведение “Харьковская гуманитарно-педа-
гогическая академия” Харьковского областного совета,
г. Харьков, Украина
e-mail: marinavik@ukr.net*

Роганова М. В.
ВОСПИТАНИЕ ДУХОНО-НРАВСТВЕННЫХ
ЦЕННОСТЕЙ У УЧЕНИКОВ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ ВО
ВНЕКЛАСНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

Аннотация

В статье рассматривается актуальная проблема современности — воспитание духовно-нравственных ценностей у учащихся основной школы, раскрывается содержание духовно-нравственных ценностей, классификация их по определенным признакам. Доказано, что обогащение мира духовно-нравственными ценностями учащихся с позиций гуманистической этики способствует духовному совершенствованию личности, ее самореализации и самоактуализации, показана их определяющая роль в становлении духовного развития личности учащихся основной школы во внеклассной воспитательной работе.

Ключевые слова: *духовность; духовно-нравственные ценности; воспитание; учащиеся основной школы.*

Marina Roganova

*Department theory and methodology
of preschool education,*

Kommunalnoe Uchrezhdenie

*“Kharkovskaya humanytarno-pedahohycheskaya academy”
of Kharkiv*

Kharkiv, Ukraine

e-mail: marinavik@ukr.net

Roganova M.

SPIRITUAL AND EDUCATION NRAVSTVENNIH VALUES AMONG PUPILS OF THE BASIC SCHOOL IN VNEKLASNOY EDUCATIONAL ROBOTS

Abstract

In the article the actual problem of modernity — education spiritual and moral values in pupils of the primary school, reveals the contents of spiritual and moral values, their classification according to certain criteria; It proved that the enrichment of the world of spiritual and moral values of students from the standpoint of humanistic ethics contributes to the spiritual perfection of the individual, his self-actualization, and shown their crucial role in the formation of the spiritual development of the individual basic school students in extra-curricular educational activities

The use of spiritual values in the process of spiritual and moral education of pupils of the basic shkoli reaches the optimum level if detected possible objects of spiritual needs (value orientations) in the basic education components and connections with the humanistic values of the teacher assumes the unity of personal lifestyles and forms of pedagogical cooperation.

Leading the study is humanistic universal moral values: goodness, humanity, sensitivity, compassion, tolerance, responsibility, focused on the internal qualities of the person, take into account the standards of conduct and to help in social adaptation of students, working closely with community, civic, communicative value.

Spiritual and moral values demonstrate a high educational potential of knowledge about the rules of morality, and therefore the urgency of getting the scientific and pedagogical research aimed at the positive use of this knowledge in extracurricular educational activities, the integration of their universal humanitarian renovationist capacity in the system of educational influences of the modern school.

Keywords: *spirituality; spiritual; moral values; education; primary school students.*

UDK 378.011.3-051

JUSTIFICATION OF THE SUBSTANCE OF FUTURE EDUCATORS PROFESSIONAL FORMATION REQUIRED FOR THE PRE-SCHOOL CHILDREN PREPARATION FOR SCHOOL

Karyna Yurievna Savchenko,

Ph.D. in Pedagogy,

Department of Preschool Education

Kryvyi Rih pedagogical institute

Kryvyi Rih, Ukraine

Abstract

The article deals with the problem of preparing children for school and the content of professional training of the future teacher. The indicators of child's readiness for school are the complex of qualities and characteristics that attest to the achievements in the child's development. These indicators should be considered as the diagnostic basis for the training, developmental and educational activities of educators. The readiness to schooling is understood by as the necessary and sufficient level of mental and social development of a child for the mastering a school academic curricula. Is is one of the most important results of the personality's mental development in the preschool period of childhood. The fundamental nature of knowledge implies the depth and breadth of general philosophical, cultural, psychological and pedagogical, special knowledge received by a future educator. The psycho-pedagogical training provides: knowledge of the main provisions of pedagogical and psychological science; understanding the nature and regularities of the educational process, linkages between training, education and personality development at each age stage. Preparing for school involves general and special training. The first is physical, intellectual, personal and volitional readiness, and the second is the willingness to be involved in the assimilation of subject knowledge, skills and abilities. The very same readiness for learning at school is seen as an integrative result of these activities, that is the end of early childhood and contributes to the conditions and requirements of schooling.

Keywords: *training, readiness, preschool education, teacher.*

Statement of the problem in the context of modern pedagogical science. The modern stage of the professional training development is marked by the revision of the requirements to a teacher which

results in the holistic consideration of the personal and professional qualities of an educator, the formation of a new competence-based model of the professional allowing for the socio-economic, cultural and political conditions, and the globalization, informatization, and multiculturalism tendencies.

The modern stage of ideas about the substance of the professional and pedagogical training is based on the understanding of the social and productive role of the future educator. And it does not provide just for the fundamentalization in the pedagogical education, but also for the development of the professionally important qualities and competencies, in particular — the ability to resolve independently the non-standard professional tasks, thinking alternatively, and have the never-ending thirst for the improvement of the professional activity (A. Verbitsky, O. Hluzman, S. Hodnik, I. Ziaziun, T. Ivanova, L. Kondrashova, N. Nychkalo, E. Piekhot, V. Serikov, M. Choshanov, O. Shcherbakov et al.). Generally speaking, that is the task of preparing the specialist able to carry out social and productive functions, and ensuring his subjective and personal development. Today we can talk about the already formed concept of competencies that begins to play a significant role in the matters of the professional education and formation of the modern specialist. The review of the studies of the researchers of the second half of the twentieth century, namely: I. Adamek, Sh. Amonashvili, M. Bezrukikh, T. Benova, R. Bure, M. Docheva, B. Zeltserman, S. Kozlova, E. Kravtsova, V. Kudryavtseva, M. Poddyakova, G. Zuckerman, V. Yadeshko et al., demonstrated that the problem of preparing children for school is actual for the foreign countries and ex-USSR states.

However, the review of the wide range of sources suggests that the historically pedagogical aspects of the formation of ideas and experience of the preparation of the preschool children for studies at the general education schools were not covered enough in the psychological and educational research.

Analysis of recent studies and publications. In the system of the ongoing training, being currently built in Ukraine, the preschool and elementary school are getting high social significance. They

are the initial links in the formation and development of the full citizen personality (L. Artemov, I. Bekh, A. Bogush, N. Havrish, N. Hlukhova, A. Goncharenko, L. Dolynska, O. Kononko, K. Krutiy, S. Kulachkivska, S. Ladyvir, M. Mashovets, Z. Plokhii, T. Ponimanska, O. Savchenko et al.).

According to the current conditions, the priority area of the pre-school and primary education is to find the ways to update the substance and improve the technology of the training and educational process, to increase its efficiency and ensure the continuity, specifically in the preparation of children for school.

Formulation of the article' objectives. The aim of the article is to consider the problem of preparing a child for school, and the vocational training of the future educator. The indicators demonstrating that a child is prepared to school include the whole set of qualities and characteristics pointing out at the progress in the child development. These indicators should be considered as a diagnostic basis for the educational, developmental and educational activity of educators. The preparedness for a school implies the required and sufficient mental and social development of a child towards mastering a school study program. This is one of the most important outcomes of the personality mental development during the preschool childhood.

Presentation of principal material. The substance of the pedagogical education, according to the requirements and recommendations of the competency-based approach, is defined by the industry standards of the higher pedagogical education and the standard of the higher education, and covers the fundamental, psychological and educational, professional, methodical, informational and technological, practical and socio-humanitarian training.

Thus, the fundamental training involves studying the theoretical basics of the specialty in accordance with the requirements to the level of the academic training of the teaching employee of a relevant profile, and it is based on the latest achievements of science. It focuses not only on the amount of the received knowledge on the subject of teaching and psychological and pedagogical subjects, but also on the accuracy, regularity, mobility and manageability, enabling

the graduates to react flexibly to the school challenges, and to be always ready to address the educational problems in a creative way [1]. The fundamentalization of knowledge envisages the depth and breadth of general philosophical, general cultural, psychological and pedagogical, as well as the expert knowledge got by future educators with the defined hierarchy of facts, laws, axioms, principles and other components, enriched by the flexible system of relations, increasing the degree of knowledge applicability in practice.

The psychological and pedagogical training includes: proficiency in the key provisions of the pedagogical and psychological sciences; awareness of the nature and patterns of the training and educational processes, and interrelation of the education, training and personal development at every age; a substantial methodical training, good command of educational techniques; a deep belief in the necessity and importance of the individual psychological and pedagogical knowledge, professional skills, the desire and ability to use them in a profession way; personal social training, humanity, tact, exacting requirements to oneself. The substance of the psychological and pedagogical training is determined by the fundamental educational disciplines: the pedagogy; the introduction to specialty; the didactics; the theory of education; the history of pedagogy; the art of teaching; the comparative pedagogy; the social pedagogy; the modern educational technologies; educational qualimetry, etc.; the psychology (general, developmental, educational, social); the history of psychology; the psychology of management; the psychology of the professional activity, so on.

An important sphere for the educator professional preparation is the training in the information and technology area, which involves learning the basics of the computer science, new information technologies and their use in the educational process: special courses (the basics of computer science, information technology, information and communication methods of training, etc.), and some sections of the professional techniques.

The methodical preparation involves studying methods of teaching subjects and the methods for educational activities. It is

provided through the study of the psychological and pedagogical disciplines, and the undertaking of educational, internship or teaching practices, the methodologically oriented teaching of the fundamental disciplines [3].

The practical training is an organic component of the future teacher professional development. It is aimed at the deepening of the academic knowledge through practical training; at developing the knowledge and skills of the practical activities in educational institutions; and at the formation of the creative and research approach to educational activities. The practical training is carried out through practical training (professional) and internship or teaching practices. The forms, duration and timing of the practice are defined for each education and qualification level, allowing for specialties specifics. In the overall time budget, the practice share should be up to 16%.

The social and humanitarian training covers the following areas: Ukrainian Folklore, philosophy, politics, sociology, history, jurisprudence, economics, sports and health promotion, environment, culture, religion, ethics and aesthetics, and foreign languages. Those areas are matched by the following regular subjects such as: the Ukrainian studies, the philosophy, the political science, the sociology, the history of Ukraine and Ukrainian culture, the law, the economics, the physical culture, the basic medical sciences and health of children (valeurology), the ecology, the cultural studies, the religions studies, the ethics and aesthetics, the Ukrainian language (for the professional purposes), the foreign languages (for the professional purposes) and others. For the students specialized in the pre-school education the aforesaid training includes the general socio-humanitarian and economic subjects, as well as the natural and science disciplines, that serve as a basis for the formation of the general culture of the future specialist.

So, the analysis we carried out in respect of the formation of the substance of the future educator professional training, enabled us to identify the presence of two key trends defining the its structure and nature ever since the formation of the national education system;

it is the fundamentalization of the professional and pedagogical knowledge and expertise, plus the competence-based approach.

Let us analyze the concepts of the “preparation” and “readiness” for school. Preparing children for school is a comprehensive task that covers all the areas of the child life. Inside this aspect, there are different approaches:

1. Studies aimed to develop the knowledge and skills of pre-school children that will be required for studying at school [3].

2. Studies of the new formations and changes in the child psychology.

3. Studies of the genesis of the certain components of the training activity and finding the ways of their development [2].

4. Studies of the child skills to conscientiously adapt his actions when fulfilling consecutively the verbal instructions of the adult [1]. That skill is associated with the ability to operate the general methods for the fulfillment of the verbal instructions of the adult.

We can highlight the following criteria that should be met when determining if the child is “*ready*” for school:

1. Understanding the peculiarities of the children psychological development to design an individual approach to them in the course of their training and education.

2. Identifying the children not ready for school in order to undertake the necessary efforts for their development to prevent their poor achievements at school [2].

3. Distributing the future first-graders by the classes in accordance with their “zones of the proximal development” that will allow each child to develop in its optimal mode [3].

4. Suspending for a year from the studies commencement of the children not ready for studying at school (it is possible just for the children aged 6) [1].

Based on the study, the special groups intended for the “slowly developing children” can be created and in which the child will be able to get prepared for the beginning of the systematic studies at elementary school.

Thus, we have demonstrated that in the scientific and pedagogical vocabulary they often use as the synonyms the terms “preparing for school”, “readiness for school”, “school maturity”, and there are certain differences in the interpretation of the respective concepts. The comprehensive analysis, the correlation and comparison of the definitions provided in the psychological, educational, and philosophical literature and reference materials enabled us to reveal the correlation of the basic concepts. So, the “preparation for school” we understand as:

- the complex of the pedagogical efforts aimed at the development of a child (physical, psychological, mental, emotional, moral and conative, and social);
- the creation of the prerequisites for the formation of the basis for the general training skills and knowledge (organizational, intellectual, communicative) that would enable the child to get the comprehensive personal development to become the subject of the future training activity.

At the same time, the result of the preparation is, in our opinion, the child readiness for studying at school.

One of the most important results of the mental development during the pre-school childhood is the psychological readiness of the child for studying at school. I. Kulagina highlights two aspects of the psychological readiness — personal (motivating) and intellectual readiness for school. The two aspects are important for both the education activity of the child be successful and his fastest adaptation to the new conditions, as well as his painless joining the new system of relations.

Almost all children aged 5–7 are ready for studies, they are willing to go to school. However, the majority of them are dominated by the external motivation: “I will have my own school bag”, “I will go to school with a bouquet of flowers”, and others. It is the aspiration that will allow to overcome the crisis typical for a 7-year old child, since joining the school marks the transition to the new socially significant and socially valued activities. It is very important that those changes in a child’s life be consistent with his internal needs.

From a number of reasons causing the difficulties of the adaptation period the teachers single out some specific features of the preschool age. The easy accommodation to the new environment (including the temperature profile, the daily routine, and the objects environment which taken together will represent the physiological readiness) is hampered by the imperfect ability to adapt and the high vulnerability of the child's body because of its morphological and functional incompleteness. Due to the slow increase in the children nervous system efficiency the need to change their lifestyle drastically requires the great nervous tension that causes the mental stress.

We used various tasks, games and other things in our work. In those games, the children had to select pictures based on the task set. Largely, they included the travelling games like "Journey to the "Fairy-Tale Heroes" books exhibition", "Far journeys", "Journey to the city". The pictures were placed in either the hall or the other room where the "travelers" had to go. That let them have some autonomy which increased their interest in the game and enriched gaming freedom. After counting-out rhyme, the children were divided into several groups (consisting of four or five kids) in accordance with the objectives of the game. Each group, which included two kids, received the task: one group had to identify what vegetables are grown on the field and to pick out the appropriate picture, the second — the fruit that grow in the garden, and the third — to name domestic animals and others. The other children were waiting for the "travelers" who, after coming back, placed pictures on the stands and told them about the pictures, naming the category to which the animal belonged, i.e. they had to operate the general concepts.

The second group included the game like "Tell me everything what you know about the object". The children got the "pictures-letters", which they had to "read". This category including the games like "School", "Sports", "Store", "Fruit and vegetable market", "Guessing", "Puzzles", "Story-games", "Auto", and so on.

The third group included the game like "Tell me what these things have in common", e.g. "What is the same and what is the different".

The educator placed various items on the table (vegetables, fruit, flowers, etc.) and proposed to find what they have in common, why they are different, and tell about it. By using the instruction “First, tell me the difference between these things, and after that — what they have in common” the sequence of their story was set. The children were not just listening to their mates, but they were encouraged to add something to the stories and correct mistakes.

When repeating the game, we gave the children two “pictures-sheets” with the images of the various items and proposed them to tell what they have in common and what is the difference, and to which category they belong. The games of this type contributed to the rooting of the children ability to analyze, synthesize, combine items into one category based on the comparison, and finding their common or similar features.

So, by playing the games, we proposed for the lessons, the children due to the games idea and actions not just reinforced the teaching material (their knowledge about the objects, their names, features, quantity, and their position in the space), but also enriched their vocabulary with the — names of the qualities or quantity, position in the space, and actions, i.e. they in practice mastered the vocabulary and grammatical forms. Learning the concepts of objects, their properties and their correct naming, is the basis for the thinking and speaking skills development.

In order to make the didactic games contribute to the achievement of the goal, we held them in a way to let them stay as the real games with the designed purpose, actions and rules, so that those games would make them happy, enabled them to demonstrate their proximity, creativity and self-reliance in solving the problems.

The analysis of the experiment outcomes enables us to assert that at the beginning of the school studies, based on the various forms and methods of the child preparation for school in cooperation with their parents, 24% of the future first-graders demonstrated the high level of the readiness, while 44% — the average level and, the low level — 32% of the pupils. At the end of the experiment, in the process of the psychological and pedagogical training of the first-

graders, and continuing cooperation with the families, the high level of adaptability was demonstrated by 32% of the first-graders, 52% — the average, and 16% — the low level.

Research conclusions and perspectives of further studies in the area of investigation. The received data allow us to assert that using the games substantially improved the children readiness for studies. It occurred due to addressing the problem of sequence in the preparation of a child for school thanks to ensuring the systemic approach to the problem solution, introduction exercises we developed into the training process that ensure the continuity in the contents of the pre-school and primary education, in the training methods and forms of education organization between the pre-school education, as well as through the teaching the first-graders parents how to prepare their children for school and help them in their adaptation for school studies. The preparation for school envisages the general and special training. The former is the physical, intellectual, personal and conative readiness, and the latter — is the readiness to assimilate the knowledge and skills on the subject. The readiness of the child for school studies is considered as the integrated result of the activities that the child has at the end of its pre-school childhood and makes it easier for the child to adapt to the conditions and requirements of studies at school.

Subsequently, we see our job in the introduction of the psychological and pedagogical training for the first-graders to be held after the classes so that to facilitate their better adaptation to the school studies.

References

1. Venger A.L. *Psychologicheskaja gotovnost' rebenka k shkole* / A.L. Venger // *Voprosy psychology*. — 1984. — №4. — S. 24—33.
2. *Intelektual'ni zdibnosti dytyny* / Uporjad. Maksymenko S.D., Maksymenko K.S., Glavnyk O.P. — K. : Mikros-SVS, 2003. — 112 s.
3. *Kodzhaspyrova G. M. Kul'tura professional'nogo samoobrazovanyja pedagoga* : [ucheb. posob.] / G. M. Kodzhaspyrova; [red. Ju.M. Zabrodyna]. — M., 1994. — 344 s.

Список використаних джерел

1. Венгер А.Л. Психологическая готовность ребенка к школе / А.Л. Венгер // Вопросы психологии. — 1984. — №4. — С. 24—33.
2. Інтелектуальні здібності дитини / Упоряд. Максименко С.Д., Максименко К.С., Главник О.П. — К. : Мікрос-СВС, 2003. — 112 с.
3. Коджаспирова Г. М. Культура профессионального самообразования педагога : [учеб. пособ.] / Г. М. Коджаспирова; [ред. Ю.М. Забродина]. — М., 1994. — 344 с.

Карина Юрьевна Савченко,
кандидат педагогических наук,
кафедра дошкольного образования,
Криворожский педагогический институт
E-mail: s-karino4ka@rambler.ru

Савченко К.Ю. ОБОСНОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К ПОДГОТОВКЕ ДОШКОЛЬНИКОВ К ШКОЛЕ

Аннотация

Рассмотрена проблема подготовки ребенка к школе, и к содержанию профессиональной подготовки будущего воспитателя. Показателями подготовленности ребенка к школьному обучению выступает комплекс качеств и характеристик, которые свидетельствуют о достижении в развитии ребенка. Эти показатели следует рассматривать как диагностическую основу учебной, развивающей и воспитательной деятельности воспитателей. Под готовностью к школьному обучению понимается необходимый и достаточный уровень психического и социального развития ребенка для освоения школьной учебной программы. Это один из важнейших итогов психического развития личности в период дошкольного детства. Фундаментализация знаний предусматривает глубину и широту полученных будущим воспитателем общефилософских, общекультурных, психолого-педагогических и специальных знаний. Психолого-педагогическая подготовка предусматривает: знание основных положений педагогической и психологической науки; осознание сущности и закономерностей учебного и воспитательного процессов, взаимосвязей обучения, воспитания и развития личности на каждом возрастном этапе.

Ключевые слова: подготовка, готовность, дошкольное образование, воспитатель.

Карина Юрїївна Савченко,
кандидат педагогічних наук,
кафедра дошкільної освіти,
Криворізький педагогічний інститут
E-mail: s-karino4ka@rambler.ru

Савченко К.Ю.
ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПІДГОТОВКИ
ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ШКОЛИ

Анотація

Розглянуто проблему підготовки дитини до школи, та змісту фахової підготовки майбутнього вихователя. Показниками підготовленості дитини до шкільного навчання виступає комплекс якостей і характеристик, які свідчать про досягнення в розвитку дитини. Ці показники слід розглядати як діагностичну основу навчальної, розвивальної та виховної діяльності вихователів. Під готовністю до шкільного навчання розуміється необхідний і достатній рівень психічного та соціального розвитку дитини для освоєння шкільної навчальної програми. Це один із найважливіших підсумків психічного розвитку особистості в період дошкільного дитинства. Фундаменталізація знань передбачає глибину та широту отриманих майбутнім вихователем загальнофілософських, загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних знань. Психолого-педагогічна підготовка передбачає: знання основних положень педагогічної й психологічної науки; усвідомлення сутності й закономірностей навчального й виховного процесів, взаємозв'язків навчання, виховання й розвитку особистості на кожному віковому етапі.

Ключові слова: вихователь; готовність; дошкільна освіта; підготовка.

УДК 37.014.6

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЯКОСТІ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Лариса Євгенівна Сігаєва,

*доктор педагогічних наук, професор,
кафедра управління та моніторингу якості освіти
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди”,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна*

Анотація

У статті розглядаються проблеми якості освіти. Доведено, що в умовах модернізації української освіти ця проблема набуває особливого значення; розкрито та охарактеризовано поняття “якість освіти” та “моніторинг якості освіти”. Автором визначено моніторинг в освіті як категорія педагогічна й управлінська. Встановлено, що забезпечення якості вищої освіти є багатоплановим й охоплює: наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо); організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти; контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях: рівні ВНЗ, державному та міжнародному (європейському) рівнях.

Ключові слова: освіта, вища освіта, якість освіти, моніторинг, моніторинг якості освіти.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. У новому тисячолітті, в епоху інформатизації та високих технологій, конкурентоспроможність країн на світовому ринку значною мірою залежить від рівня освіченості людей, розвитку їх творчих сил, готовності й уміння переучуватися, здобувати нові знання, жити і трудитися в постійно мінливому світі; місце країни у світі визначається рівнем її освіти і культури.

Реформування освіти, осмислення її нової ролі, актуалізація понять стандарту та якості освіти має вказувати на пульс

часу, випереджати майбутнє та долати розрив між старим і новим.

Наприкінці ХХ ст. відбуваються кардинальні зміни у розумінні поняття “якість”. Якщо раніше його визначали як “краще у своєму роді”, то наразі воно виражає, насамперед, “чітко певну відповідальність” [12, с. 23—41]. Зростання значимості якості як фундаментальної категорії філософії за останній час підтверджується тим, що це поняття стало невід’ємним у діяльності різноманітних організацій практично всіх сфер життя суспільства. Якість — це показник високої ефективності праці в суспільстві, джерело національного багатства і, що важливо, фактор виходу з соціальних та економічних криз.

Якість, що інтерпретується як відповідність певним стандартам, у середині 1980-х рр. актуалізується в багатьох сферах суспільного життя, зокрема й у секторі вищої освіти. Це пов’язано з проникненням у нього ринкових відносин і наявністю кризових явищ у функціонуванні освітніх систем.

Формулювання цілей статті. Проблема якості освіти, її ефективного функціонування завжди була предметом наукового та практичного інтересу педагогів. В умовах модернізації української освіти вона набуває особливого значення. Акцентуючи на цьому, плануємо привернути увагу науковців до проблеми впровадження сучасних підходів до якості освіти.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення якості освіти у процесі формування зони європейської освіти є однією з головних умов довіри, мобільності, мотивації студентів, сумісності та привабливості європейської вищої освіти. В Європі історично сформувались “англійська” модель якості освіти, яка базується на внутрішній самооцінці академічної спільноти, і “французька” модель, що ґрунтується на зовнішній оцінці ВНЗ з погляду його відповідальності перед суспільством, хоча поки що відсутня єдина система інституційної оцінки діяльності освітніх установ, аналогічна системі акредитації в США. Проте в кожній країні існують свої підходи до забезпечення й оцінки якості вищої освіти.

Для узагальнення сучасних підходів до оцінки якості роботи сучасного ВНЗ необхідно визначити сутність поняття “якість”, що має філософські, економічні, історико-культурні виміри, адже немає такої сфери, якої б воно не стосувалося. Філософи визначають якість однією з фундаментальних категорій, яка, з одного боку, розглядається як ознака будь-яких речей, об’єктів, фактів, що забезпечує їх неповторність; здатність усього існуючого виокремлювати себе з навколишнього світу, пояснювати факт існування, буття [2, с. 31].

Останнім часом поняття якості набуло уточнення в аспекті економічної, управлінської діяльності, стосовно оцінки якості особистісного та суспільного життя.

У педагогічну теорію і практику ввійшла категорія “якість освіти”. Вчені розмежовують поняття “якість освіти”, аналізуючи його як процес і як результат. З позицій процесу, “якість освіти” розглядається як такий стан та його здібність, що задовольняють потреби людини, а також відповідають інтересам суспільства та держави.

“Якість освіти” як результат діяльності навчального закладу вказує на відповідність рівня підготовки учнів вимогам чинних освітніх програм. Якість освіти — це така сукупність властивостей, що обумовлює його здатність виконувати висунуті суспільством завдання щодо формування та розвитку особистості в аспектах її навченості та вихованості. Розглянемо різні тлумачення поняття “якість”.

- “Якість” з позиції управління — це рівень досягнення поставлених цілей, відповідність визначеним стандартам, ступінь задоволення очікувань споживача.
- “Якість” як філософська категорія, що визначає сутність об’єкта чи процесу. Якість виступає як цілісна характеристика об’єкта чи процесу.
- “Якість” в загальному вигляді — це відповідність певній меті.
- “Якість” — це сукупність характеристик продукту або послуги.

- “Якість” — це задоволення вимог споживача.
- “Якість” — це відповідність предмета як результату праці деяким заданим стандартам.

Проблема якості освіти набула актуальності, насамперед, у зарубіжній педагогіці та визнана наразі пріоритетною серед проблем XXI століття. В економіці та управлінні сутність поняття “якість” пов’язана з оцінкою процесу й результату створення та використання продукції й оцінкою послуг, тобто об’єктом дослідження та управління є якість продукції та послуг.

Моніторинг використовується в різних сферах суспільної діяльності та належить до різних галузей наукового знання. Моніторинг в освіті — категорія педагогічна й управлінська, оскільки він не копіює загальні положення теорії інформації, а переводить їх мовою педагогіки, психології та управління.

Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він слугує головним засобом контролю й обліку передачі соціального досвіду (змісту освіти) підростаючим поколінням.

Певну роботу в цьому напрямі в Україні вже проведено. Міністерством освіти і науки України 21 вересня 2004 р. видано наказ за № 745 “Про організаційні заходи щодо запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів”. Однією із центральних проблем зазначеної тематики є становлення національної системи моніторингу якості загальної середньої освіти в Україні, організація та проведення на всіх рівнях різноманітних моніторингових досліджень у галузі освіти, оцінювання результативності освітніх реформ, прогнозування подальшого розвитку системи освіти.

Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову від 31.12.2005 р. № 1312 “Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти”, якою затверджено Положення про Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО).

Починаючи із 2008 р., усі вступники зараховувалися до ВНЗ за результатами зовнішнього тестування. З метою подальшого розвитку національної системи освіти, забезпечення якості вищої освіти та її інтеграції в європейське та світове освітнє співтовариство наказом міністра освіти і науки України № 612 від 13.07.2007 р. затверджено “План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року”. У 2015 р. цю роботу було продовжено.

Освіта, здобута студентом (учнем), визнається якісною, якщо її результати відповідають операціонально-заданим цілям і спрогнозовані в зоні найближчого розвитку. Якість освіти обумовлюється сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад, управління якістю освіти. Якість освіти варто розглядати як узагальнений показник розвитку суспільства у певному часовому вимірі, у динаміці тих змін, що характеризують поступ держави в контексті світових тенденцій.

Підвищення якості освіти — необхідна умова покращення життя суспільства, це основа демократизації політичного устрою, модернізації економіки, розвитку культури інноваційного мислення, утвердження фундаментальних цінностей буття людини. Підвищення якості української вищої освіти — питання національної безпеки.

Для визначення якості освіти необхідно провести її моніторинг. Моніторинг якості освіти є комплексним, системним та складним явищем, що передбачає оцінювання таких складових: ресурси, що вкладаються в освіту; освітній процес; результати, що продукує освітня система, і зворотний зв'язок.

На наш погляд, основними показниками якості освіти вищих навчальних закладів є:

- особиста результативність студента (учня);
- загальна та якісна успішність;
- якість навченості;

- успіхи в олімпіадах, конкурсах, конференціях;
- вступ до ВНЗ.

Якість освіти — якісні зміни в навчальному процесі та в навколишньому середовищі, які можна зафіксувати як покращення рівня знань, умінь та навичок. Отже, якість:

- абсолютна оцінка, що становить синонім досконалості товару, якість, яка є приналежністю товару, що не можна виміряти, відокремити від самого товару, оскільки без неї він перестане бути самим собою;
- розглядається у значенні властивості продукції, що є похідною від якого-небудь вимірювального параметра продукту;
- демонструє здатність продукту чи послуги виконувати свої функції, придатність для використання;
- свідчить про відповідність ціні, співвідношення користі та ціни продукту, про задоволення очікувань споживачів за ціну, яку людина може собі дозволити, коли виникне в цьому потреба;
- визначається як відповідність стандартам, зокрема технічним стандартам та умовам, що містять у собі цільові та допустимі значення тих чи інших параметрів продукції чи послуг.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що існують різні підходи до визначення поняття “якість освіти”, отже, проаналізуємо їх.

Дослідники С. Шишов та В. Кальний дають таке визначення: “Якість освіти це — соціальна категорія, що виявляє стан та результативність процесу освіти в суспільстві, її відповідність потребам і очікуванням у формуванні та розвитку побутових і професійних компетенцій особистості” [11]. На думку А. Субетто, “якість результату освіти — це якість особистості, що фіксується через категорії культури особистості, соціально-громадянську зрілість, рівень знань, умінь, творчих здібностей та мотивованість ... Якість процесу освіти є сукупністю якостей освітнього процесу, організованого в тій чи іншій освітній системі, що зумовлюють пристосування до реалізації основної

мети з формування особистості” [7]. В. Полянський визначає якість освіти через її здатність задовольняти соціальні потреби у формуванні та розвитку особистості в аспекті її навченості, вихованості, відбиття соціальних, психічних, фізичних якостей [3, с. 19]. На думку Б. Дьяченка, про “якість освіти” як результат освітнього процесу свідчить сформованість у людини національних і загальнолюдських цінностей, демократичних переконань, повага до громадянських прав і свобод, традицій та культури інших народів, спроможність орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, турбота про збереження свого здоров’я, підготовленість до життя у світі, що постійно змінюється [9, с. 90]. Згідно з положеннями теорії соціального управління, багатогранне поняття “якість освіти” містить: якість результатів освітнього процесу, рівень навчальних досягнень учнів; рівень підготовки та компетентності педагогічних працівників, рівень освітнього середовища (освітніх, фінансових і матеріальних умов навчання), рівень організації методичної служби, рівень компетентності управління тощо [4, с. 5—17, 37].

Дослідник М. Поташник пропонує розглядати “якість освіти” як співвідношення мети та результату, при тому, що мета-результат задані лише операційно та спрогнозовані у зоні потенційного розвитку учня. Вчений описує ті результати освіти, які можна зафіксувати у навчальному закладі (тією чи іншою мірою): знання, вміння, навички, показники особистісного розвитку, негативні наслідки освіти, зміни професійної компетентності вчителя, втрата позитивного іміджу навчального закладу тощо. Автор наголошує, що об’єктами вивчення результатів якості освіти можуть бути діти, вчителі, школа. Кожен з цих об’єктів повинен бути забезпечений власними параметрами (критеріями), методами і механізмами вимірів, на основі яких і отримується різний результат. Окрім того, такі результати не об’єднуються і не співвідносяться одне з одним. Наявність цих результатів не є підставою для управління якістю освіти: аналіз результатів здійснюється на основі

зіставлення їх з операційно заданими цілями. Науковець відмічає, що спільним для якості освіти на різних рівнях управління є створення оптимальних умов (кадрових, науково-методичних, матеріальних, фінансових, нормативно-правових, санітарно-гігієнічних тощо) для повноцінного функціонування та постійного розвитку освітньої системи і навчального закладу, що суттєво впливає на якість освіти [6, с. 35].

Популярність моніторингу як засобу дослідження та оцінювання будь-якого об'єкта чи системи зростає в усьому світі з року в рік. Моніторинг як система збирання та розповсюдження інформації про якість освіти зовсім недавно став сферою педагогічної діяльності та водночас об'єктом теоретичних досліджень. У сучасному розумінні моніторинг виконує роль процесу діагностування, використовується в різних сферах суспільної діяльності та належить до різних галузей наукового знання:

- *екологічний моніторинг* здійснює спостереження за станом навколишнього середовища з метою попередження екологічних катастроф;
- *медичний моніторинг* дає можливість виявити критичний стан людини, що загрожує її здоров'ю;
- *соціологічний моніторинг* — систематичне спостереження, оцінка та прогнозування стану навколишнього середовища, обумовленого діяльністю людини.

Уперше моніторинг було використано в ґрунтознавстві, екології та в інших науках. Так, в екології за допомогою моніторингу проводяться спостереження за станом навколишнього середовища з метою попередження екологічних катастроф. Застосування моніторингу в медицині дає можливість виявити критичний стан людини, що загрожує її здоров'ю. У психологічних науках моніторинг використовують для виявлення тенденцій і закономірностей психологічного мікроклімату як окремих колективів, так і окремої людини. Аналіз наукової літератури дає підстави вважати, що залишилося мало галузей наукового знання, де б не використовувався моніторинг.

Поняття “моніторинг” вивчається й використовується в межах різних сфер науково-практичної діяльності, у тому числі і педагогічній. “Педагогічний моніторинг” ми розуміємо як цілеспрямоване, спеціально організоване, безперервне стеження за функціонуванням і розвитком освітньої системи та/або її окремих елементів з метою своєчасного прийняття адекватних управлінських рішень на основі аналізу зібраної інформації та педагогічного прогнозу. У педагогіці моніторинг має свої етапи становлення та розвитку.

Інтерес до моніторингу як явища педагогічного процесу вперше виникає в 30-х рр. ХХ століття. Процес становлення та розвитку моніторингу у світовій системі педагогіки, як свідчать західні науковці, має три етапи. *Перший етап* становлення моніторингу (30—50-ті рр. ХХ ст.) відзначається як такий, що “вперше акцентував увагу на можливості системного підходу в галузі моніторингу, починаючи від адекватного структурування змісту освіти і закінчуючи ефективними процедурами оцінювання навчальних досягнень учнів з основних дисциплін з урахуванням не лише отриманих знань, а й набутих умінь і навичок”. *Другий етап* (60—70-ті рр. ХХ ст.) пов’язаний з діяльністю групи вчених Центру порівняльних досліджень у галузі освіти (США), яка ініціювала проведення міждержавних моніторингових досліджень шляхом тестування навчальних досягнень учнів.

Третій етап (80—90-ті рр. ХХ ст.) — це час завершення формування моніторингу як цілісної системи, що включає збір даних на різних рівнях освіти, урахує контекстуальну інформацію, ресурсний внесок, освітній процес та освітні результати і передбачає інтерпретацію отриманих фактів з метою вироблення плану подальших дій [12].

У соціології поняття “моніторинг” розглядається як систематичне спостереження, оцінка і прогнозування стану навколишнього середовища, обумовленого діяльністю людини. У Сучасному словнику іншомовних слів моніторинг визначається, як: 1) постійний контроль за будь-яким процесом;

2) спостереження за довкіллям; 3) збір інформації для вивчення громадської думки стосовно певного питання [8]. Водночас необхідно відзначити, що окремі аспекти цієї важливої проблеми ще потребують вивчення.

У педагогічній практиці нерідко використовуються окремі елементи моніторингу у формі контрольних робіт, екзаменів, інспекторських перевірок. Однак вони недостатньо ефективні, оскільки такий моніторинг має епізодичний характер, залишаючи без уваги сам процес навчання та виховання. При цьому рідко використовуються діагностичні методики, за допомогою яких можна виявити причини недоліків у роботі колективу, зокрема виявити фактори, що впливають на успішність студентів.

Моніторинг якості освіти містить у собі багатий комплекс процедур, що дозволяє виявити динаміку розвитку системи у певний період. Через це він добре вписується в алгоритм маркетингу освітніх послуг, є його необхідною умовою та невід'ємним компонентом. За такої постановки питання моніторинг поряд з прогнозуванням виступає як один із найважливіших елементів системи інформаційного забезпечення, а це дає змогу розглядати його як складову частину системи управління освітою. Отже, моніторинг забезпечує інформаційну стабільність, запобігає дефіциту інформації під час підготовки рекомендацій та прийняття управлінських рішень, підвищує їх обґрунтованість.

За своєю внутрішньою будовою моніторинг поєднує три важливі управлінські компоненти: аналіз, оцінку й прогнозування процесів в освіті; сукупність прийомів відстеження процесів в освіті; збір і обробку інформації з метою підготовки рекомендацій щодо розвитку досліджуваних процесів і внесення необхідних коректив.

Моніторинг ґрунтується на зазначених вище компонентах, але не заміняє жоден з них, оскільки не може бути ні контролем, ні експертизою, ні системою інформаційного забезпечення. Без функціонування в навчальному закладі всіх цих напрямів діяльності організація моніторингу неможлива.

Моніторинг в освіті — категорія педагогічна й управлінська, оскільки він не копіює загальні положення теорії інформації, а переводить їх мовою педагогіки, психології та управління. Проблема вдосконалення управління якістю освіти актуалізується для ВНЗ, тому що виникає гостра необхідність у здатності, по-перше, самостійно й об'єктивно оцінювати якість освіти, що надається навчальним закладом, по-друге, управляти зміною цієї якості.

Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він слугує головним засобом контролю й обліку передачі соціального досвіду (змісту освіти) підростаючим поколінням.

Одне з найбільш всебічних досліджень освітнього моніторингу здійснено О. Майоровим. У його праці розглянуто історію становлення моніторингу, побудовано розгорнуту класифікацію видів моніторингу за різними ознаками, сформульовано вимоги до інформації зворотного зв'язку, надається огляд різних таксономій, що є підґрунтям для побудови систем моніторингу, визначено його функції, дано загальне визначення поняття “моніторинг в освіті”.

За О. Майоровим, моніторинг — це цілісний науково-практичний феномен, тобто він може розглядатися і як засіб дослідження реальності в будь-яких науках, і як засіб забезпечення сфери управління будь-якими видами діяльності за допомогою отримання своєчасної та якісної інформації. Однак основною сферою використання моніторингу є інформаційне обслуговування управління в різних сферах діяльності [5].

Отже, моніторинг якості освіти у ВНЗ ми розуміємо як інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень щодо коригування небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації та прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів [1].

На думку М. Грищенко, з якістю освіти в українських ВНЗ ситуація не найкраща. Автор вважає, що академічній освіті необхідне впровадження нових практичних методик, розвитку мультимедійних технологій, доступності й постійного оновлення інформації. Освіта потребує законодавчої підтримки, що стане поштовхом для складання нових програм навчання і сприятиме зміні застарілої моделі освіти [10, с. 195].

Створення інформаційних умов для формування цілісного уявлення про стан освітнього процесу, якісні та кількісні зміни в ньому є основною метою моніторингу якості освіти у ВНЗ.

Моніторинг якості освіти пов'язаний із такими педагогічними категоріями, як об'єкт і предмет дослідження; постановка завдання; формування гіпотези; збір інформації, планування, організація, систематизація; узагальнення та обробка даних; формування наукових прогнозів і відповідних пояснень; розробка та добір відповідного діагностичного інструментарію.

Якість освіти, на наш погляд, варто трактувати як результат, як соціальна категорія, що безпосередньо визначає інтелектуальний потенціал суспільства, вказуючи на здатність освітнього ресурсу забезпечити життєздатність суспільства та окреслити орієнтири його подальшого розвитку.

Якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності, а саме: зміст освіти, форми та методи навчальної діяльності, кадрове та матеріально-технічне забезпечення тощо, які покликані забезпечити особистісний розвиток тих, хто навчається.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Таким чином, якість освіти — багатофункціональне поняття, що охоплює: наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо); організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти; контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях — рівні ВНЗ,

державному та міжнародному (європейському) рівнях. З метою визначення шляхів підвищення якості освіти необхідно проводити діалогічний формат занять, сприяти розвитку діяльнісних форм організації занять та конструктивній взаємодії з педагогами; збільшувати число самостійних робіт; привчати студентів говорити, самостійно презентувати свої досягнення.

Перспективи подальших досліджень. З метою удосконалення роботи з підвищення якості освіти необхідно здійснити наступні заходи:

- розробити рекомендації щодо запровадження національних стандартів та рекомендацій для забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі;
- підвищити міжнародний рівень участі України у зовнішній системі забезпечення якості освіти;
- розробити та запровадити правові механізми участі роботодавців у процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти;
- підвищити рівень участі студентів у національній системі забезпечення якості;
- запровадити критерії визначення постійно діючого моніторингу якості вищої освіти з урахуванням світового, європейського та національного досвіду;
- удосконалювати рейтингову систему оцінювання результатів діяльності ВНЗ як інструментів управління якістю вищої освіти;
- запровадити практику забезпечення доступності та прозорості інформації з питань забезпечення якості у вищій освіті на всіх рівнях: вищого навчального закладу, національного та міжнародного.

Список використаних джерел

1. *Анненкова І. П.* Моніторинг якості освіти у ВНЗ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://e-learning.onu.edu.ua/stati/pedagog-ka-visho-shkoli/an-nkova-p-mon-toring-jakost-osv-ti-u-vnz.html>
2. *Виханский О. С.* Стратегическое управление / О. С. Виханский. — М. : Гардарики, 2000. — 296 с.
3. *Григораш В. В.* Управління навчальним закладом : навч.-метод. посіб. : у 2-х ч. / В. В. Григораш, О. М. Касьянова, О. І. Мармаза. — Х. : Ранок, 2004. — Ч. 1. — 160 с.
4. *Кремень В. Г.* Якісна освіта в контексті загальноцивілізаційних змін / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 212(55). — С. 5—17, 37.
5. *Майоров А. Н.* Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. — Спб. : Изд-во “Образование-Культура”, 1998. — Кн. 1. — 344 с.
6. *Поташник М. М.* Состояние, проблема, современные требования : пособие в помощь авторам диссертаций по управлению в сфере образования / М. М. Поташник, А. М. Моисеев. — М. : Новая шк., 1998. — 176 с.
7. *Субетто А. И.* Технологии сбора и обработки информации в процессе мониторинга качества образования / А. И. Субетто. — М. : ИЦПКПС, 2000. — 50 с.
8. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. : О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. — К. : Довіра, 2006. — 789 с. — (Словники України).
9. *Цимбалюк І. М.* Психологія управління / І. М. Цимбалюк. — К. : ВД “Професіонал”, 2008. — 624 с.
10. Філософсько-методологічні засади підвищення якості освіти України: європейський вимір / авт. кол. : В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. — К. : Педагогічна думка, 2012. — 220 с.
11. *Шишов С. Е.* Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. — М. : Педагогическое общество России, 2000. — 320 с.
12. *Bieri S.* Universitare Gualitatssicherung zwischen Politik und Eigenverantwortung / S. Bieri // Zukunftsaufgabe Gualitatssicherung 3 Jahre Projekt // Beitrage zur Hochschulpolitik. — Bonn. — 2001. — №4. — S. 23—41.

References

1. *Annikenkova I. P.* Monitorynh yakosti osvity u VNZ [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://e-learning.onu.edu.ua/stati/pedagog-ka-visho-shkoli/an-nkova-p-mon-toring-jakost-osv-ti-u-vnz.html>
2. *Vihanskii O. S.* Strategicheskoye upravlenie / O. S. Vihanskii. — M. : Gardariki, 2000. — 296 s.
3. *Hryhorash V. V.* Upravlinnia navchalnym zakladom : navch.-metod. posib. : u 2-kh ch. / V. V. Hryhorash, O. M. Kasianova, O. I. Marmaza. — Kh. : Ranok, 2004. — Ch. 1. — 160 s.
4. *Kremen V. H.* Yakisna osvita v konteksti zahalnotsyvilizatsiinykh zmin / V. H. Kremen // Pedahohika i psykholohiia. — 2007. — № 212 (55). — S. 5—17, 37.
5. *Mayorov A. N.* Monitoring v obrazovanii / A. N. Mayorov. — Spb. : Izd-vo "Obrazovanie-Kultura", 1998. — Kn. 1. — 344 s.
6. *Potashnyk M. M.* Sostoyaniye, problema, sovremennyye trebovaniya : posobiye v pomosch avtoram dySSERTatsyi po upravleniyu v sfere obrazovaniya / M. M. Potashnyk, A. M. Moyseev. — M. : Novaia shk., 1998. — 176 s.
7. *Subetto A. I.* Tehnologii sbora i obrabotki informatsii v protsesse monitoringa kachestva obrazovaniya / A. I. Subetto. — M. : ITsPKPS, 2000. — 50 s.
8. *Suchasnyi slovnyk inshomovnih sliv: Blizko 20 tys. sliv i slovospoluchen* / uklad. : O. I. Skopenko, T. V. Tsimbaliuk. — K. : Dovira, 2006. — 789 s. — (Slovnyky Ukrainy).
9. *Tsymbaliuk I. M.* Psykholohiia upravlinnia / I. M. Tsymbaliuk. — K. : VD "Profesional", 2008. — 624 s.
10. *Filosofsko-metodolohichni zasady pidvyschennia yakosti osvity Ukrainy: yevropeiskyi vymir* / avt. kol. : V. Andruschenko (kerivnyk), M. Boichenko, L. Horbunova, I. Nadolnyi ta in. — K. : Pedahohichna dumka, 2012. — 220 s.
11. *Shishov S. E.* Shkola: monitoring kachestva obrazovaniya / S. E. Shishov, V. A. Kalney. — M. : Pedagogicheskoe obschestvo Rossii, 2000. — 320 s.
12. *Bieri S.* Universitare Gualitatssicherung zwischen Politik und Eigenverantwortung / S. Bieri // Zukunftsaufgabe Gualitatssicherung 3 Jahre Projekt // Beitrage zur Hochschulpolitik. — Bonn. — 2001. — № 4. — S. 23—41.

Лариса Евгеньевна Сигаева,
доктор педагогических наук, профессор,
кафедра управления и мониторинга качества образования,
ГВУЗ “Переяслав-Хмельницкий
государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды”,
г. Переяслав-Хмельницкий, Украина
E-mail: sigaeval@mail.ru

Сигаева Л. Е.
**СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К КАЧЕСТВУ ОБРАЗОВАНИЯ:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы качества образования. Доказано, что в условиях модернизации украинского образования эта проблема приобретает особое значение; определены и охарактеризованы понятия “качество образования”, “мониторинг качества образования”. Автором определен мониторинг в образовании как категория педагогическая и управленческая. Установлено, что обеспечение качества высшего образования является многоплановым и включает: наличие необходимых ресурсов (кадровых, финансовых, материальных, информационных, научных, учебно-методических и т. п.); организацию учебного процесса, которая наиболее адекватно отвечает современным тенденциям развития национальной и мировой экономики и образования; контроль образовательной деятельности вуза и качества подготовки специалистов на всех этапах обучения и на всех уровнях: уровне вузов, государственном и международном (европейском) уровнях.

Ключевые слова: образование; высшее образование; качество образования; мониторинг; мониторинг качества образования.

Larysa Yevheniivna Sigaeva

Doctor of Pedagogy, Professor,

SHEI "Pereyaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University"

E-mail: sigaevale@mail.ru

Sigaeva L.

CURRENT APPROACHES TO EDUCATION QUALITY: THEORETICAL ASPECTS

Abstract

The article refers to the problems of education quality. This problem is proven to be extremely significant within the modernization of Ukrainian education. There have been analyzed and characterized such concepts as "education quality", "education quality monitoring". The author defines monitoring in education as an educational and management direction.

The higher education quality assurance is considered to be versatile and it includes the following aspects: necessary resources (human, financial, material, information, scientific, methodological, etc.); organizing educational process, which most adequately meets current tendencies in the development of national and world economy and education; controlling the educational activity of higher education institutions and the quality of training during all educational stages and on the levels of universities, national and international (European).

For achieving these goals there is important to perform the following tasks in Ukraine: — developing recommendations regarding national standards and guidelines for education quality assurance to introduce in the European higher education; — providing national participation in international education quality assurance system; — developing and implementing legal mechanisms for employers to participate in controlling and public responsibility for the quality of higher vocational training; — encouraging students' participation in the national system of quality education assurance; — establishing criteria for determining permanent monitoring of higher education quality on the basis of global, European and national experience; — improving the rating system of performance evaluation of higher education institutions as an instrument for controlling the higher education quality; — ensuring the availability and transparency of information on quality assurance in higher education at the university, national and international levels.

Key words: *education, higher education, education quality, monitoring, education quality monitoring.*

УДК 376-056.36

ОСОБИСТІСНО-ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ВАЖКОВИХОВУВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Оксана Сергіївна Товканець,

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедра психології та педагогіки,

ВНЗ “Східно-європейський слов’янський університет”,

м. Ужгород, Україна

Анотація

У статті розглядаються проблеми забезпечення успішної профілактичної роботи з важковиховуваними підлітками. Акцентовано увагу на такі чинники відхилень у поведінці дітей, як емоційна невірноваженість, неадекватна самооцінка, недооцінка небезпеки та схильність до ризику, навіюваність, агресивність тощо. Досліджено причини недооцінки ситуативного ризику неповнолітніми суб’єктивної готовності піддатися та підкорюватися сторонньому впливові, поведінки або дії, спрямованої на завдання психологічної чи фізичної шкоди або на знищення чого-небудь. Висвітлено досвід роботи та подано рекомендації щодо налагодження узгодженої взаємодії педагога та важковиховуваних підлітків. Зосереджено увагу на врахуванні особливостей темпераменту та акцентуації характеру у профілактичній роботі, які можуть негативно вплинути на соціалізацію особистості неповнолітнього. Запропоновано дотримуватися у профілактичній роботі з девіантним підлітком стратегій: надання порад, визначення проблеми, пояснення чому зміна поведінки в позитивну сторону є важливою; усунення перешкод; забезпечення вибору; зменшення потягу; прояви співчуття; забезпечення зворотного зв’язку; пояснення цілей; активна допомога. Спосіб переконання буде ефективним за умови унеможливлення педагогом моменту раптовості в досягненні своєї виховної мети; добору педагогом таких моральних суджень, з якими вихованець неодмінно погодиться. Діяльність педагога повинна бути спрямована на створення методичної системи, що передбачає морально-духовне вдосконалення підростаючої особистості, що забезпечить добровільність у прийнятті корекційного впливу на нього.

Методи: аналіз, узагальнення і систематизація науково-теоретичних положень; синтез; педагогічне спостереження, опитування; статистичні методи.

Ключові слова: профілактична робота; важковиховувані підлітки; корекція поведінки; причини відхилень у поведінці підлітка.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Одним з найбільших актуальних і соціально значимих завдань, що стоять перед сучасним суспільством, є пошук шляхів зниження зростання злочинності серед молоді. Сучасний період розвитку суспільних відносин в Україні висуває завдання державного та політичного значення — профілактичну роботу з неповнолітніми із запобігання злочинності та правопорушень. Суспільство прагне забезпечити ефективне цілеспрямоване виховання педагогічно занедбаних підлітків, адже відхилення в моральному розвитку особистості можуть зумовити прояв соціальної дезадаптації, що призводить до злочинної діяльності. У педагогічній науці проводиться інтенсивний пошук нових моделей організації навчально-виховного та профілактичного процесів, які б утвердили якісно нові взаємини між суб'єктами, активізували навчально-пізнавальну діяльність учнів, забезпечили якісне оволодіння комплексом знань, умінь, навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні аспекти зазначеної проблеми вивчали Г. Балл, І. Бех, О. Бондаревська, С. Подмазін, О. Савченко. Велике значення для подальшої розробки теоретичних основ моделі профілактики протиправної поведінки мають дослідження проблем виховання та профілактики девіацій М. Боришевського, Р. Благути, В. Демиденка, Л. Зюбіна, І. Ковчиної, І. Козубовської, В. Оржеховської, В. Татенко, М. Ярмаченка та інших фахівців.

Серед низки актуальних напрямів важливу роль відіграє проблема особистісно-індивідуального підходу у забезпеченні профілактичної роботи з важковиховуваними підлітками, що і стало предметом нашого розгляду.

Мета статті — здійснити аналіз впливу індивідуально-психологічних особливостей на формування позитивної поведінки важковиховуваних підлітків у процесі профілактичної роботи.

Виклад основного матеріалу. Одне із головних завдань профілактичної роботи з важковиховуваними підлітками на основі особистісного підходу — це пробудження кращих якостей ви-

ховання, мобілізація його духовних сил на самостійну боротьбу з негативним у його характері та поведінці, на формування прагнення до самовиховання. Тобто особистісний підхід є своєрідним моральним регулятором всієї профілактично-виховної роботи, основою якої є дитина як найвища цінність, а вихованець розглядається як провідний суб'єкт профілактики і водночас суб'єкт діяльності.

Наголосимо, що різні індивідуально-психологічні чинники роблять підлітка підвищено вразливим для шкідливих зовнішніх впливів. У формуванні відхилень у поведінці можуть відігравати значну роль наступні чинники.

1. Емоційна неврівноваженість. Підлітковому вікові притаманні емоційна збудженість, деяка неврівноваженість, швидкі зміни настрою та форм поведінки. Ці особливості характеру пов'язані з підвищеною імпульсивністю, відносно низьким ступенем свідомого контролю [4, с. 180].

Психологічні труднощі дорослішання, суперечливість рівня домагань та образу “Я” нерідко призводять до того, що емоційна напруженість, типова для підлітка, охоплює значний проміжок часу. У збудженому стані майже неможливо вірно оцінити загрозу, яка склалася, і обрати лінію поведінки, що допомогла б уникнути злочинного посягання.

2. Неадекватна самооцінка. Орієнтація на самооцінку в підлітковому віці різко зростає, а орієнтація на зовнішню оцінку — зменшується, тобто відбувається своєрідне звільнення від оцінок оточення, самооцінка стає одним із найбільш важливих чинників регуляції поведінки. Це пов'язано з формуванням прагнення до незалежності, самостійності, самовиховання. Погоджуємося з науковцями [3], що у багатьох підлітків самооцінка позитивних якостей завищена, а рівень домагань вищий за реальні можливості.

3. Недооцінка небезпеки та схильність до ризику. Ризик — ситуативна характеристика діяльності, що складається з невідзначеності її закінчення та можливих несприятливих наслідків у випадку невдачі. Зазвичай підлітки недооцінюють ситуації та

вдаються до ризику, зважаючи на різні причини: сподівання на щасливий випадок, що породжується прикладами інших осіб (насамперед, друзів-однолітків, перед якими підліток боїться виглядати слабшим, розважливішим), невдалими зразками творів літератури та кінопродукції, якими підліток відверто захоплюється, перебуваючи під впливом специфічного “юнацького романтизму”. Відчайдушні, смертельно небезпечні вчинки деяких підлітків — не лише вихваляння і перевірка власної сили та сміливості, а в буквальному розумінні — гра зі смертю, перевірка долі, у повній впевненості, що все минеться, зійде з рук [11, с. 84—91]; вплив групи, що укріплює готовність до ризику, особливо схильність до ризику значима у підлітковому віці, коли точка зору групи при домінуванні впливу авторитетного лідера із антисуспільною спрямованістю видається для неповнолітнього єдино вірною та справедливою; схильність до ризику у поведінці неповнолітнього може бути обумовлена його особистісними властивостями [11, с. 115—126].

4. Навіюваність — ступінь піддатливості до навіювання, що визначається суб’єктивною готовністю піддатися та підкоритися сторонньому впливові. До якостей особи, які сприяють підвищеній навіюваності, належать, зокрема, підвищена емоційність та слабкість логічного мислення, уповільнений темп психічної діяльності. У підлітковому віці має місце довірливість та відсутність необхідного життєвого досвіду, а також переважання уяви над логічним мисленням та висока емоційність. Навіюваність може значно дезорганізувати поведінку і стати передумовою втягнення у злочинну діяльність.

5. Агресивність (як крайній прояв — жорстокість) — властивість особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій, переважно в галузі суб’єкт-суб’єктних (міжособистісних) відносин. Агресію варто розуміти як поведінку або дії, спрямовані на завдання психологічної чи фізичної шкоди або на знищення чого-небудь [2; 11].

Для підліткового періоду часто характерними є прояви агресії. Основними формами агресії, з якими зустрічаються

батьки та педагоги, є: інструментальна агресія (стійка неворожа самозахисна поведінка, спрямована на досягнення поставленої мети); деструктивна агресія (ворожа, злостива, неприємна поведінка, що створює значні проблеми у спілкуванні з оточуючими; частіше викликається і активізується внаслідок сильних і тривалих неприємних переживань в дитинстві); провокаційна агресія (засіб для створення ситуації, що завдає шкоди іншій особі. Така форма має особливе цільове призначення: дії, що пригнічують чи принижують іншого суб'єкта, вчиняються свідомо з тим, щоб викликати відповідну негативну реакцію і цим спровокувати конфлікт.

Таким чином, у підлітка, як і у представника будь-якого іншого вікового етапу розвитку, варто виділяти дві складові темпераменту — специфічну та неспецифічну. Специфічну частину складає власне темперамент. Як зазначає Р. Благута, темперамент не існує ізольовано від інших компонентів особистості, а впливає на них та відчуває на собі їх вплив, у зв'язку з чим у складі типологічного виявляється низка нових особливостей. Ця група, що складає неспецифічну частину типологічного, суттєво відрізняється від специфічної його частини. Причому особливо важливою уявляється нам наступна відмінність: в той час, як неспецифічна частина залишається незмінною в межах одного вікового періоду, специфічна частина звичайно якісно визначена на різних вікових етапах розвитку [3, с. 55].

Варто зазначити, що у профілактичній роботі з неповнолітніми необхідно враховувати ті психологічні особливості прояву темпераменту, які можуть негативно вплинути на соціалізацію особистості неповнолітнього.

Водночас наголосимо, що педагогові варто врахувати і позитивні прояви типів темпераменту з можливістю вироблення прогнозу та побудови проекту профілактики девіантної поведінки, оскільки в реальній дійсності особистість виступає інтегральним поєднанням рис, притаманних декільком типам темпераменту, тому досить важко зустріти особу з проявами, характерними для якогось одного виду темпераменту. Це може

як покращити (коли негативні риси нейтралізуються позитивними), так і ускладнити ситуацію (коли має місце накладення негативних рис, притаманних різним типам темпераменту). Підліткам флегматичного темпераменту притаманна: пасивність у конфліктній ситуації; емоційна витривалість; хизування власними недоліками; достатній рівень самокритичності [9, с. 106].

Особливої уваги вчителя, психолога вимагають учні-меланхоліки, які належать до слабого типу нервової системи. Це надзвичайно чутливі діти, сором'язливі, несміливі, уникають контактів з оточуючими, відзначаються високим рівнем тривожності, важко пристосовуються до нових умов, не вірять у власні сили, зазвичай песимістично налаштовані. Стосовно цих учнів педагог повинен проявляти максимум терплячості, доброзичливості, тактовності. Дуже суворий тон, тим більше крик, є абсолютно недопустимим у спілкуванні з дітьми-меланхоліками навіть у випадку вчинення ними серйозного проступку.

Складним є холеричний тип темпераменту. Багато проступків учня-холерика значною мірою зумовлені властивостями його темпераменту, що ми часто мали змогу спостерігати в процесі експериментальної роботи. Холерик дуже імпульсивний, невитриманий, не здатний повністю контролювати свої дії, тривалий час зосередитися на виконанні якогось завдання, особливо, якщо воно не дуже цікавить його, часто змінює свої уподобання, захоплення. Холерик досить конфліктний, є активним учасником різних сварок, бійок та інших хуліганських вчинків. Учня холеричного типу темпераменту варто привчати до більшої врівноваженості, виваженості до суджень і дій, залучати його до монотонної, але цікавої для нього роботи і стежити, щоб робота була виконана, причому не абияк, поспіхом, а на належному рівні. Якщо робота виконана незадовільно, варто примусити учня переробити її.

Для неповнолітніх із сангвінічним темпераментом характерні: високий рівень навіюваності; агресивна поведінка в ста-

ні фрустрації; нестійкість емоційних станів; схильність до виявлення афективності та хизування своїми недоліками у стані емоційного дискомфорту; нездатність витримувати емоційні перевантаження; хизування залученістю до “дорослого життя”. Підліткам флегматичного темпераменту притаманна: пасивність у конфліктній ситуації; емоційна витривалість; хизування власними недоліками; схильність до депресивних проявів у стані фрустрації; достатній рівень самокритичності [9, с. 106]. Підлітки з меланхолічним темпераментом — надзвичайно тривожні, невпевнені в собі, завжди очікують найгіршого варіанту розвитку подій, мають проблеми у соціальних контактах; вони дуже напружені в незвичній обстановці та розгублюються при перших невдачах; схильні до недостатньо вмотивованої поведінки; надмірно емоційно вразливі та недостатньо врівноважені; яскраво виражена “афективна логіка”; залежність рівня самооцінки від оцінки оточення; депресивне реагування на стани фрустрації [95, с. 106].

Девіантна поведінка неповнолітніх може зумовлюватися найрізноманітнішими рисами характеру — жадібністю, грубістю, боягузством, некритичністю, рішучістю, хоробрістю та іншими якостями. Причому не можна виходити з того, що об’єктивно негативна риса характеру завжди в тому ж плані виявиться в кримінологічному механізмі, і навпаки. Так, хоробрість (риса, безперечно, позитивна) може реалізуватися у втручанні особи в ризиковану ситуацію; з іншого боку, у подібній ситуації особа з протилежною якістю (боягузтво), найбільш ймовірно, буде прагнути до уникнення ризику.

Варто звернути увагу на акцентуації характеру, що може спричиняти відхилення у поведінці. Залежно від інтенсивності прояву окремих рис виділяють “нормальні” характери, заострені (акцентуйовані) характери та характери із сильними відхиленнями (психопатичні). Акцентуації характеру — це крайні варіанти норми, за яких окремі риси характеру надмірно посилені, через що має місце вибіркова вразливість від психогенних впливів одного роду при достатній і навіть підвищеній

стійкості до інших. Перший і другий типи можуть бути зараховані до норми (у широкому розумінні), третій — до патології характеру.

Погоджуємося з Р. Благутою, що прояви акцентуацій виявляються не в будь-якій обстановці, а тільки в особливих умовах, в результаті навантаження на “місце найменшого опору” (*locus minoris*) характеру. Акцентуації зазвичай не заважають задовільній соціалізації підлітків. На думку Р. Благути, незважаючи на те, що акцентуації знаходяться у межах психологічної норми, наявні відхилення породжують для їхніх носіїв деякі проблеми і труднощі — підлітки із акцентуаціями складають групу підвищеного ризику, оскільки надзвичайно піддатливі до згубних впливів середовища та психічних травм. Зокрема, це їх поведінка у кримінально небезпечних ситуаціях, оскільки акцентуації виступають свого роду “комплексом” окремих делінквентних якостей [3, с. 61].

У роботі з учнями нестійкого типу акцентуації варто запропонувати чітку систему розумно організованих вимог, звертати особливу увагу на постійний контроль за діяльністю учнів, давати систематичну оцінку їхнім вчинкам, створювати ситуації, в яких вони повинні проявити вольові зусилля та намагатися тактовно допомогти їм зробити це. Оскільки такі учні не здатні самотійно протистояти негативним впливам, необхідно уважно вивчити їхнє оточення і намагатися нейтралізувати джерела негативних впливів (неблагополучна родина, вулична компанія, телебачення тощо). З учнями-гіпертимами доцільно якомога частіше намагатися спільно аналізувати їхню діяльність, критично розглянути досягнення і невдачі, спланувати роботу на найближчий період часу. Важливо переконати учня, що не все так легко дається, як він собі уявляє, показати на конкретних прикладах, що легковажність учня, його поверховість у виконанні певної роботи часто не дають йому можливість досягти успіху.

У профілактичній роботі з учнями важливо враховувати і таку індивідуально-психологічну властивість, як здібності [14].

У кожної людини здібності до оволодіння конкретним видом діяльності розвинені краще, ніж до інших. Серед учнів загальноосвітніх шкіл є багато учнів, у яких чітко проявляються загальні та спеціальні здібності. Однак у загальноосвітній школі всі учні вчать за однаковими програмами. Зазвичай переважна більшість учнів здатна засвоїти програмовий матеріал з усіх предметів. Проте для когось ці програми є занадто простими, а для певної частини учнів — дуже складними. Тому важливо провести з учнями належну роз'яснювальну роботу, переконати їх, що без знань у відповідних галузях науки вони не зможуть стати хорошим спеціалістом. Варто пам'ятати, що роз'яснювальної роботи і переконання зазвичай виявляється недостатньо для того, щоб учні почали краще вчитися. Їм потрібна дієва допомога. На початку роботи з учнями, які відстають, ставляться такі завдання: ліквідувати пропуски в знаннях з програми попередніх класів; створити сприятливі умови для навчання, надати кожному учневі можливість для самовираження, вселити віру у власні сили; внести елементи індивідуальних занять з учнями, які суттєво відстають від програми, тощо.

У процесі інтелектуально-пізнавальної діяльності учні не повинні відчувати свою безпорадність, глибоке розчарування, ображеність. Дехто з них, можливо, й хотів би краще вчитися, але занадто багато прогалин у навчанні, декому для опанування певного матеріалу потрібно тиждень, а комусь і місяця мало, один учень вимагає неодноразового пояснення, іншому достатньо підказки. Вчитель повинен визначити індивідуальні можливості учня, знайти ту межу, де почалося відставання, провести додаткові заняття з окремими учнями або групові заняття, а головне — зорієнтувати учнів на самостійне вивчення матеріалу. Досвід засвідчує, що учні, які тривалий час не встигали і відчували себе зайвими на уроках, з великими труднощами вчать самостійно здобувати знання. Вони мають бути постійно в полі зору вчителя. Досвід багатьох учителів свідчить, що спочатку не варто ставити незадовільні оцінки.

Невдалі спроби відповіді ніяк не караються, а вдалі, навпаки, заохочуються, можливо, іноді навіть авансом. У класі необхідно створити атмосферу довіри та взаємодопомоги. Сильніших учнів доцільно залучати до роботи з тими, які не встигають. У таких випадках учень не боїться погано відповісти, він знає, що вчитель зацікавлений у його хорошій відповіді, так само, як і однокласники. Спочатку учням пропонуються простіші завдання, поступово ускладнюючись. Вчитель дає їм можливість виконати необхідний мінімум, щоб отримати заслужену оцінку “3”, яка пізніше може стати вищою. Зауважимо, що при цьому важливе значення має саме той факт, що ця оцінка є дійсно заслуженою, учень починає розуміти, що він здатний вчитися. Перші успіхи у навчанні надають учням моральну підтримку, пробуджують віру у власні сили, формують почуття власної гідності. Зникає почуття безсилля, дискомфорту, меншовартості. Створюється атмосфера душевної рівноваги, спокою, небайдужого ставлення до навчання, навчального завдання. Підвищується якість знань і одночасно стає менш проблемною поведінка учня [14].

Звичайно, індивідуалізація навчання вимагає від вчителя багато часу та зусиль, високого рівня педагогічної майстерності. У процесі індивідуальної роботи педагога з девіантним підлітком варто дотримуватися таких стратегій: надання порад, визначення проблеми, пояснення чому зміна поведінки в позитивну сторону є важливою; усунення перешкод — визначення перешкод та допомога у їх практичному вирішенні; забезпечення вибору — пропонування варіантів вибору зменшує опір і допомагає учневі пережити етап активного прийняття рішення щодо відмови від шкідливої звички, деструктивної поведінки; зменшення потягу — визначення позитивних стимулів, які спонукають учня продовжувати палити, вживати алкоголь, наркотики, подальша перевірка їх цінності та переваг, акцентування на перевагах; прояви співчуття — використання рефлексивного слухання, щоб зрозуміти, яке значення надає учень своїй шкідливій звичці, своїй проблемі; розуміння його

почуття; забезпечення зворотного зв'язку — заохочення зворотного зв'язку від сім'ї, друзів, порівняння зворотних зв'язків; пояснення цілей — угода між педагогом та учнем про спільну мету, цілі; активна допомога — підтримка та демонстрація ставлення активної допомоги у процесі змін учня, виявлення ініціативи в заохоченні подальших зустрічей.

При цьому варто звернути увагу на думку фахівців, що науково не виправданим буде підхід, за якого вихованцеві на початку пропонується найвищий рівень будь-якої духовної цінності: він її об'єктивно не сприйме через свою загальну психологічну невідповідність до діяльності, що перевищує його потенційні можливості. Отже, дотримання закону співрозмірності етичних вимог психологічним особливостям суб'єкта має бути обов'язковим. У виправленні суб'єкта з егоїстичним особистісним спрямуванням і у вихованні у нього системи духовних чеснот головним методом є переконання (що передбачає й інші педагогічні дії, несумісні з насиллям). Виховна компетентність педагога корелює з готовністю виховання утримуватися від асоціальних потягів і дій добровільно, а не з примусу. У цьому полягатиме його свобода. Тому від педагога вимагається висока майстерність для того, щоб вихованці з морально деструктивною спрямованістю добровільно зазнали його корекційного впливу. Ця умова необхідна і для створення методичної системи, що передбачає морально-духовне вдосконалення підростаючої особистості.

Варто звернути увагу і на формування індивідуальної програми зміни поведінки учня, структурними елементами якої можуть бути:

- 1) якісні засоби виховного впливу: залучення учня до активної діяльності за інтересами (спортивні, трудові, пізнавальні, естетичні);
- 2) організація допомоги у навчанні з боку консультантів-одногрупників;
- 3) індивідуальна робота вчителя в позаурочний час;

4) рейди членів батьківського комітету групи, училища з метою ознайомлення з організацією самопідготовки, дозвілля, становища сім'ї (повідомлення в органи влади, якщо сім'ї потрібна допомога);

5) психологічні засоби впливу на емоційно-вольову сферу особистості: створення ситуації успіху на уроках з найважчих для учнів предметів;

6) покращення умов сімейного виховання, застосування засобів адміністративного впливу на батьків, які згубно впливають на виховання дітей;

7) щомісячне підведення підсумків — проведення групових зборів.

Основою цієї системи є техніка незаперечуваного (з боку вихованця) переконання, оскільки за неоптимального використання вихованець і цю виховну дію може кваліфікувати як посягання на його свободу, втручання в систему його особистісних пріоритетів. Для того, щоб запобігти такому розгортанню внутрішнього процесу виховання, педагог відмовляється від способу переконання як прямої дії, пов'язаної з привласненням певної морально-духовної цінності. Несуперечливим спосіб переконання буде за таких умов:

- унеможливлений педагогом момент раптовості в досягненні своєї виховної мети. Його розмова має зачіпати питання міжособистісних взаємин. Цим самим він приховує своє бажання вплинути на вихованця з метою його становлення як особистості;
- добір педагогом таких моральних суджень, з якими вихованець неодмінно погодиться (“Чи можеш ти схвалити дії людини, яка безпідставно ображає чи знушається над іншою людиною або над тобою?”);
- наведення педагогом, який одержав згоду вихованця щодо поставленого запитання (а це і є його вільне рішення), аргументів для розгортання у вихованця внутрішньої діяльності з формування певної морально-духовної цінності як спонуки до відповідного вчинку.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Вибудовуючи логіку аргументів, слід пам'ятати, що їх виховна сила вимірюється здатністю похитнути наявну мотиваційну систему, що чинить опір новим зовнішнім впливам. Оскільки ця система формувалася у тривалому часовому інтервалі та набула стійкості через постійні й багаточисельні практико-поведінкові випробування, її перебудування не буває легким. Педагог з таким виховним кредо не зазнає професійного розчарування [1, с. 56–57].

Врахування індивідуальних та типологічних особливостей важковиховуваних підлітків сприяє творенню системи соціально-педагогічних ситуацій, в яких найбільш результативно реалізувалися б комплекси профілактично-виховних заходів, що забезпечує взаємопов'язаний прямий і опосередкований педагогічний вплив на цілісну особистість важковиховуваного підлітка.

Розгляд цієї проблеми орієнтує на подальші перспективи аналізу стану профілактичної роботи з важковиховуваними підлітками на сучасному етапі, вплив соціально-економічних змін на формування девіантної поведінки дітей та умови її профілактики тощо.

Список використаних джерел

1. *Берковитц Л.* Агрессия: причины, последствия и контроль : пер. с англ. / Л. Берковитц. — СПб. : Прайм-Еврознак, 2001. — 512 с.
2. *Бэрон Р.* Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ричардсон. — СПб. : Питер, 2001. — 352 с. — (Серия “Мастера психологии”).
3. *Благуа Р. І.* Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / Р. І. Благуа ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. — К., 2006. — 219 с.
4. *Ковалев В. В.* Психиатрия детского возраста: (Руководство для врачей) / В. В. Ковалев. — М. : Медицина, 1979. — 607 с.
5. *Ковчина І. М.* Теорія та практика підготовки майбутніх педагогів до соціально-правової діяльності : автореф. док. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / І. М. Ковчина ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — К., 2007. — 42 с.
6. *Козубовська І. В.* Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей в процесі професійного педагогічного спілкування / І. В. Козубовська. — Ужгород : УЖДУ, 1998. — 196 с.
7. *Кон І. С.* Психология ранней юности : Кн. для учителя / И. С. Кон. — М. : Просвещение, 1989. — 225 с.
8. *Кочетов А. И.* Работа с трудными детьми / А. И. Кочетов, Н. Н. Верцинская. — М. : Просвещение, 1986. — 160 с.
9. *Кулієв А. Ю.* Віктимологічна профілактика насильницьких злочинів проти особистості : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право Національна академія прокуратури України / А. Ю. Кулієв. — К., 2010. — 20 с.
10. *Макаренко А. С.* Методика организации воспитательного процесса / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : В 8-ми т. / сост. Л. Гордин и др. — М. : Педагогика, 1983. — Т. 1. — С. 267—329.
11. *Максимова Н. Ю.* Виховна робота з соціально дезадаптованими школярами / Н. Ю. Максимова. — К. : ІЗМН, 1997. — 136 с.
12. *Менделевич В. Д.* Психология девиантного поведения / В. Д. Менделевич. — М. : МЕДпресс, 2000. — 603 с.

13. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка : навч. посіб. / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко. — Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю., 2007. — 284 с.
14. Пирожков В. Ф. Законы преступного мира молодежи: Криминальная субкультура / В. Ф. Пирожков. — Тверь : Приз, 1994. — 311 с.
15. Ранняя профилактика девиантного поведения детей и подростков: Интегративная социально-педагогическая деятельность учреждений дополнительного образования и общеобразовательной школы : учеб. пособ. / под ред. А. Е. Фоминой. — М. : Педагогическое общество России, 2003. — 128 с.
16. Товканець О. С. Основні напрямки профілактичної роботи навчальних закладів з учнями, схильними до девіантної поведінки / О. С. Товканець // Соціальна робота підготовки фахівців у світлі вимог Болонської системи : матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 22 вересня 2011 р.) / за ред. І. В. Козубовської. — Ужгород, 2011. — С. 73—74.

References

1. Berkovytts L. Ahressyia: prychny, posledstvyia y kontrol: per. s anhl. / L. Berkovytts. — SPb. : Praim-Evroznak, 2001. — 512 s.
2. Вэрон Р. Ahressyia / Р. Вэрон, D. Rychardson. — SPb. : Pyter, 2001. — 352 s. — (Seryia "Mastera psykholohyy").
3. Blahuta R. I. Psykholohichni zasady profilaktyky delinkventnosti nepovnolitnikh : dys. ... kand. yuryd. nauk : 19.00.06 / R. I. Blahuta / Kyivskyi natsionalnyi un-t vnutrishnikh sprav. — K., 2006. — 219 s.
4. Kovalev V. V. Psykhyatryia detskoho vozrasta: (Rukovodstvo dlia vrachei) / V. V. Kovalev. — M. : Medysyna, 1979. — 607 s.
5. Kovchyna I. M. Teoriia ta praktyka pidhotovky maibutnikh pedahohiv do sotsialno — pravovoi diialnosti : avtoref. dok. ped. nauk za spetsialnistiu 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity" / I. M. Kovchyna ; Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. — K., 2007. — 42 s.
6. Kozubovska I. V. Sotsialna profilaktyka deviannoi povedinky: korektsiia vidkhylen u povedintsi vazhkovykhovuvanykh ditei v protsesi profesiinoho pedahohichnoho spilkuvannia. — Uzhhorod : UzhDU, 1998. — 196 s.

7. *Kon Y. S. Psykholohyia rannei yunosty : Kn. dlia uchytelia / Y. S. Kon. — M. : Prosveshchenye, 1989. — 225 s.*
8. *Kochetov A. Y. Rabota s trudnumy detmy / A. Y. Kochetov, N. N. Vertsynskaia. — M. : Prosveshchenye, 1986. — 160 s.*
9. *Kuliiiev A. Yu. Viktymolohichna profilaktyka nasyl'nytskykh zlochyniv proty osobystosti : avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk : spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia ; kryminalno-vykonavche pravo Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy. — K., 2010. — 20 s.*
10. *Makarenko A. S. Metodyka orhanyzatsyy vospytatelnoho protsessa / A. S. Makarenko // Pedahohycheskye sochyneniia : V 8-my t. / sost. L. Hordyn y dr. — M. : Pedahohyka, 1983. — T. 1. — S. 267—329.*
11. *Maksymova N. Iu. Vykhovna robota z sotsialno dezadaptovanykh shkoliaramy / N. Iu. Maksymova. — K. : IZMN, 1997. — 136 s.*
12. *Mendelevych V. D. Psykholohyia devyantnoho povedeniia / V. D. Mendelevych. — M. : MEDpress, 2000. — 603 s.*
13. *Orzhekhovska V. M. Preventyivna pedahohika : navch. posib. / V. M. Orzhekhovska, O. I. Pylypenko. — Cherkasy : Vyd-vo Chabanenko Yu., 2007. — 284 s.*
14. *Pyrozhekov V. F. Zakonu prestupnoho myra molodezhy : Krymynalnaia subkultura / V. F. Pyrozhekov. — Tver : Pryz, 1994. — 311 s.*
15. *Ranniaia profylaktyka devyantnoho povedeniia detei y podrostkov: Yntehratyvnaia sotsyalno-pedahohycheskaia deiatelnost uchrezhdenyi dopolnytelnoho obrazovaniia y obshcheobrazovatelnoi shkoly : ucheb. posob. / pod red. A. E. Fomynoi. — M. : Pedahohycheskoe obshchestvo Rossyy, 2003. — 128 s.*
16. *Tovkanets O. S. Osnovni napriamky profilaktychnoi roboty navchalnykh zakladiv z uchniamy, skhynymy do deviantnoi povedinky // O. S. Tovkanets // Sotsialna robota pidhotovky fakhivtsiv u svitli vymoh Bolonskoi systemy : materialy dopovidei ta poidomlen mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii (Uzhhorod, 22 veresnia 2011 roku) / za red. I. V. Kozubovskoi. — Uzhhorod, 2011. — S. 73—74.*

Оксана Сергеевна Товканец,
кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра психологии и педагогики,
ВУЗ “Восточно-европейский славянский университет”,
г. Ужгород, Украина,
E-mail: tovkanec@rambler.ru

Товканец О. С.
ЛИЧНОСТНО-ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД КАК
УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ
С ТРУДНОВОСПИТУЕМЫМИ ПОДРОСТКАМИ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы обеспечения успешной профилактической работы с трудновоспитуемыми подростками. Акцентируется внимание на такие факторы отклонений в поведении детей, как эмоциональная неуравновешенность, неадекватная самооценка, недооценка опасности и склонность к риску, внушаемость, агрессивность. Исследованы причины недооценки ситуативного риска несовершеннолетними субъективной готовности подвергнуться и подчиниться постороннему влиянию, поведения или действия, направленного на нанесения психологического или физического вреда или на уничтожение чего-либо. Освещен опыт работы и даны рекомендации по налаживанию согласованного взаимодействия педагога и трудновоспитуемых подростков. Сосредоточено внимание на учете особенностей темперамента и акцентуации характера в профилактической работе, которые могут негативно повлиять на социализацию личности несовершеннолетнего. Предложено соблюдать в профилактической работе с девиантным подростком стратегии: предоставление советов; определение проблемы; объяснение, почему изменение поведения в положительную сторону является важным; устранение препятствий; обеспечение выбора; уменьшение влечения; проявление сочувствия; обеспечение обратной связи; объяснение целей; активная помощь. Способ убеждения будет эффективным при условии исключения педагогом момента внезапности в достижении своей цели; отбора педагогом таких моральных суждений, с которыми воспитанник непременно согласится. Деятельность педагога должна быть направлена на формирование методической системы, предусматривающей морально-нравственное совершенствование подрастающей личности, что обеспечит добровольность в принятии коррекционного воздействия на него.

Ключевые слова: профилактическая работа; трудновоспитуемые подростки; коррекция поведения; причины отклонений в поведении подростка.

Oksana Serhiivna Tovkanets

*Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Department of Psychology and Pedagogy,
SHEI "Eastern European Slavic University",
Uzhhorod, Ukraine
E-mail: tovkane@rambler.ru*

Tovkanets O.S.

PERSONALITY-INDIVIDUAL APPROACH AS A CONDITION FOR SUCCESSFUL PREVENTIVE WORK WITH DIFFICULT TEENAGERS

Abstract

The article deals with the problem of ensuring the success of preventive work with difficult teenagers. The attention is laid onto factors of deviations in children's behavior such as emotional instability, inadequate self-esteem, the underestimation of the danger and risk hankering, suggestibility, aggressiveness, and so on. The reasons for teenagers' underestimating of the situational risk of subjective willingness to undergo and submit to outside influence, behavior or action, that is aimed at drawing psychological or physical harm or destroy something. The work experience is highlighted and the recommendations for the establishment of a coherent interaction between a teacher and difficult teenagers are given. The attention is also focused on the particular features of temperament and character accentuation in preventive work, which may adversely affect the socialization of the teenager's personality. It is proposed to follow such strategies for the preventive work with a deviant teenager: providing advice, identifying the problem, explain why the change of behavior in a positive way is important; removal of obstacles; software selection; reduction of craving; expression of sympathy; providing feedback; explanation purposes; active help. The method of persuasion will be effective on the condition of the teacher's deletion of the moment of surprise in achieving the educational goal; the selection by a teacher of moral judgments, which the pupil will certainly agree. The activities of the teacher should be directed onto the formation of methodical system, which provides the moral perfection of the teenager's individuality growing up, which will provide voluntariness in taking corrective influence on it.

Key words: preventive work, difficult teenagers, correction of behavior, reasons for deviations in the behavior of adolescents.

УДК 378.147:81

ЗАСОБИ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Марина Григорівна Шемуда,

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний універ-
ситет імені Григорія Сковороди”*

Наталія Юрївна Сердюк,

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний універ-
ситет імені Григорія Сковороди”*

м.Переяслав-Хмельницький, Україна

Анотація

Стаття присвячена ролі та використанню засобів мобільних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя-філолога, а саме — мобільних телефонів. У статті визначено можливості використання мобільних телефонів під час професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі, а також основні переваги та недоліки його використання у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов. Висвітлено найосновніші нині види роботи майбутнього вчителя-філолога на мобільних телефонах. У статті звертається увага на великі перспективи використання індивідуальних мобільних телефонів у навчанні іноземним мовам та визначається коло методичних проблем, які можуть бути вирішені за їх допомогою.

Ключові слова: мобільні технології; мобільний телефон; комп’ютер; професійна підготовка; вчитель-філолог; іноземна мова; методика.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. Актуальність статті визначається розвитком різноманітних методик із використанням сучасних електронних засобів спілкування, таких як комп’ютери, ноутбуки, планшети, смартфони тощо, що можуть бути направлені на вирішення найосновнішого освітнього завдання сьогодення — сформувати високо-

компетентного сучасного педагога, готового до здійснення професійних обов'язків і комунікацій, здатного до конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці. Звідси проблема використання засобів мобільних технологій у професійній підготовці вчителів-філологів набуває особливого значення та актуальності.

Розробка інноваційних технологій і їх впровадження у практику вищої школи представляє собою відповідні способи забезпечення викладання іноземних мов, які більш ефективно сприяють засвоєнню студентами необхідного об'єму навчального матеріалу. Ефективність електронних технологій і засобів навчання пов'язана з можливістю стимулювати всі види мовленнєвої діяльності, оскільки "мультимедійні засоби дозволяють задіяти майже всі органи чуття студентів, поєднуючи друкований текст, графічне зображення, рухоме відео, статичні фотографії та аудіозапис, створюючи "віртуальну реальність справжнього спілкування" [1, с. 99]. Практика свідчить, що інноваційними технологіями можуть бути і методологічні, навчальні, психологічні, етичні, культурологічні технології тощо. Перевагами застосування засобів електронних технологій відмічають значне скорочення часу навчання, зростання рівня запам'ятовування через поєднання графічної та звукової інформації.

Дослідженням використання інноваційних та інформаційних засобів у навчанні займалися такі науковці: Н. Басова, В. Безпалько, С. Ветров, М. Кларін, І. Підласий, Ж. Поплавська, Д. Стетченко, В. Тинний, О. Шиян, В. Шукшунов та інші. Однак недостатньо уваги приділяється застосуванню засобів мобільних технологій, наприклад мобільних телефонів, у вивченні іноземної мови з метою розвитку навичок комунікативної компетентності.

Нині існує декілька видів мобільних технологій, а саме: бездротові ноутбуки, портативні МРЗ-плеєри, персональні цифрові помічники (PDA), електронні словники, а також

мобільні телефони — технологія, що притягує особливу увагу вчених і практиків у галузі освіти.

У нашій статті засоби мобільних технологій ми розуміємо як мобільні телефони, смартфони та інші типи електронних засобів комунікації, які можуть використовуватися під час навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі.

З огляду на те, що використання таких електронних засобів навчання у вишій школі постійно поширюється і є “перспективним напрямком [1, с. 98]”, для підготовки майбутніх учителів-філологів, у тому числі іноземних мов, рідної мови та літератури, зарубіжної літератури, мобільні телефони як найпопулярніший електронний засіб комунікації можуть стати в особливій нагоді.

Мета статті — визначити переваги та недоліки використання мобільних телефонів під час навчання майбутнього вчителя-філолога, виявити види методичної роботи у професійній підготовці сучасного вчителя-філолога, де можуть ефективно вживатися засоби мобільних технологій.

У теорії та практиці відмічають, що електронні засоби навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців: 1) мають великі дидактичні можливості, реалізують принципи доступності, інтегрованості, інтерактивності, адресності, надмірності, сензитивності, різносторонності, оновлення освітніх комунікацій [2, с. 113—114]; 2) надають такі можливості, які традиційні підручники надати не можуть, а саме “дозволяють створити активне кероване комунікативне середовище, у якому здійснюється навчання” [1, с. 99].

Серед переваг використання електронних засобів навчання майбутніх філологів, формування їх мовленнєвої компетентності відмічають варіативність застосування незалежно від етапу навчання; можливість використання на практичних заняттях; полегшення сприйняття та запам’ятовування студентами; економія навчального часу; індивідуалізація навчання студентів та його облік; “використання різних аудіовізуальних засобів навчання; створення комфортного середовища навчан-

ня; активізація навчальної діяльності студента; інтенсифікація навчання та підвищення рівня мотивації; формування самооцінки студентів і створення умов для самостійної роботи” [1, с. 99]. На жаль, використання більшості електронних засобів навчання для вивчення іноземних мов пов’язане з великими матеріальними витратами на їх придбання, налагодження, ремонт тощо.

Зазначимо, що мобільні телефони тісно увійшли у життя людей, і тепер вони вже не уявляють без нього комфортного життя та спілкування. Така роль мобільних телефонів у житті людини, особливо молоді, наводить на думку про можливість використання їх як засобів інтерактивної методики у педагогічній практиці.

Використання засобів мобільних технологій у навчанні не передбачає обов’язкові витрати на їх придбання, оскільки нині майже кожен студент має мобільний телефон в особистому користуванні, ремонтує чи налагоджує за власні кошти, тож воно може здійснюватися щодня та без спеціальних технічних пристроїв, матеріальних витрат, в умовах аудиторії чи поза нею. Таким чином, мобільний телефон, наявність якого зумовлена потребою у щоденному телефонному зв’язку, може бути зручним і компактним електронним засобом навчання майбутнього педагога, зокрема філолога, у навчально-виховному процесі вищого закладу освіти.

Окрім виконання свого основного завдання — забезпечувати спілкування на відстані заради особистих цілей, наразі мобільний телефон у навчанні також виконує функцію єдиного елементу у комунікації “вчитель — учень”, “учень — учень”, “учитель — батьки” тощо, оскільки з плином часу і педагоги змінюються, активно використовуючи у спілкуванні зі студентською молоддю різноманітні електронні засоби зв’язку та обміну інформацією, програми тощо.

Звісно, мобільний телефон є також засобом отримання інформації з електронних джерел Інтернету, що може сприяти професійній підготовці вчителя-філолога, оскільки дає можли-

вість активізувати всі види мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання, письмо.

З огляду на те, що Інтернет дає можливість майбутньому вчителю іноземних мов створити реальне комунікативне середовище з носієм мови через використання програм типу Skype або ж Viber, Vodafone, WhatsApp, різноманітні форуми, листування, через електронну пошту та СМС-повідомлення, мобільні телефони є засобом розвитку не лише діалогічного, а й монологічного мовлення (через відеозвернення, ведення різноманітних блогів і сторінок у соціальних мережах іноземною мовою).

Зазначимо, що у продажу наявні словники, енциклопедії, програми комп'ютерного перекладу, курсів з англійської мови, тести на електронних носіях, які можуть бути використані для мобільних телефонів, наприклад програма English Platinum 2000 ("від слова та малюнку через складання фраз до діалогічного мовлення, — початковий етап для побудування речень і зв'язного мовлення [1, с. 100]") та Triple Play Please! або ж програми Bookshelf [3, с. 44].

Обізнаність населення із комп'ютером і комп'ютерними програмами, можливість їх завантажити у власний телефон та використовувати за потреби дають змогу розширити знання студентів із будь-якої навчальної дисципліни, у тому числі і знання іноземної чи рідної мов, української та зарубіжної літератури тощо. Читання та прослуховування через мобільний телефон електронних програм чи завантажених пісень, звичайних і аудіотекстів у транспорті, вдома, на перерві в університеті є достатньою діяльністю для самостійного вдосконалення майбутнім вчителем-філологом рівня іноземних мов, ознайомлення з художньою літературою тощо.

Окрім використання завантажених у телефон програм, корисними у навчанні можуть стати функції фотографування необхідної інформації (завдань, текстів, моделей, схем, таблиць тощо), що може звести необхідність ксерокопіювання нанівець і збереже час для більш важливого виду робіт (ніж пере-

писування чи перемальовування), а також функція диктофону, яка може допомогти студентові перевіряти вивчений текст чи інформацію, удосконалювати вимову, аналізувати вживання лексичних одиниць, правильність використаних граматичних структур, контролювати тембр, ритм та інтонацію або ж записувати цікаві ідеї, які з'являються, чи факти, які варто не забути. Ці дві функції допоможуть розширити знання майбутнього вчителя-філолога та закріпити набуті комунікативні вміння та навички.

Практика свідчить, що нині найосновнішими видами роботи майбутнього вчителя-філолога на мобільних телефонах є: 1) користування електронним словником для усної чи письмової відповіді; 2) користування електронним словником для перекладу текстів з іноземної мови на рідну та навпаки; 3) прослуховування пісень; 4) фотографування текстів; 5) фотографування інформації з дошки на пояснення граматичного та лексичного матеріалу.

Іншими можливими аспектами для використання мобільних телефонів під час професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ є: 1) вивчення програмних текстів; 2) вивчення лексики; 3) граматичних конструкцій; 4) прослуховування аудіоматеріалів для повторення, запам'ятовування та відтворення; 5) тренування зворотного, у тому числі синхронного, перекладу; 6) удосконалення вимови через запис на аудіо чи відео і його прослуховування з метою подальшої корекції; 7) записування власних ідей, думок, фактів на диктофон; 8) забезпечувати реальне комунікативне середовище з носіями мови, що вивчається; 9) здійснювати саморефлексію.

Можна відмітити великі перспективи використання індивідуальних мобільних телефонів у навчанні іноземним мовам, які допоможуть замінити громіздкі та неекономні фонетичні класи: здатність активізувати усі види мовленнєвої діяльності, додаткові можливості для індивідуальної роботи, що спричинить перенесення проблеми створення високоефективних методичних матеріалів на колективи викладачів, що мають

набути навичок програмування. Такі матеріали повинні бути максимально скороченими, насиченими, дидактично та методично розробленими для легкості та швидкості засвоєння матеріалу і мати за мету постійну мовленнєву інтеракцію.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Основними перевагами використання мобільного телефону у професійній підготовці майбутнього вчителя-філолога є доступність, зручність, портативність, багатофункціональність, простота у використанні, економія матеріальних ресурсів навчального закладу. Недоліками вважаємо неможливість постійно контролювати процес такого навчання поза аудиторією, необхідність мотивувати та надавати студентам програми, матеріали, інформацію, що сприятимуть їхньому професійному становленню, самовдосконаленню тощо. Визначено найосновніші на сьогоднішній день види роботи майбутнього вчителя-філолога на мобільних телефонах: 1) користування електронним словником для усної чи письмової відповіді або ж для перекладу текстів з іноземної мови на рідну та навпаки; 2) прослуховування пісень; 3) фотографування текстів або інформації з дошки на пояснення граматичного та лексичного матеріалу тощо. Іншими можливими аспектами для використання мобільних телефонів під час професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ визначено: 1) вивчення програмних текстів; 2) вивчення лексики; 3) граматичних конструкцій; 4) прослуховування аудіоматеріалів для повторення, запам'ятовування та відтворення; 5) тренування зворотного, у тому числі синхронного, перекладу; 6) удосконалення вимови через запис на аудіо чи відео і його прослуховування з метою подальшої корекції; 7) записування власних ідей, думок, фактів на диктофон; 8) забезпечувати реальне комунікативне середовище з носіями мови, що вивчається; 9) здійснювати саморефлексію.

На наше переконання, використання засобів мобільних технологій, а саме — мобільних телефонів, може сприяти не лише удосконаленню професійної підготовки майбутнього

вчителя-філолога у навчально-виховному процесі ВНЗ, а й підвищенню рівня його знань, умінь та навичок, насамперед комунікативних, здатності до саморефлексії та самовдосконалення, а також формуванню готовності студента до виконання майбутньої професійної діяльності, швидшому становленню особистості як сучасного вчителя.

Список використаних джерел

1. *Шапран Л. Ю.* Дидактичні можливості використання автоматизованих навчальних курсів вивчення іноземних мов / Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця, Г. А. Чередніченко // Нові технології навчання. — К. : НУХТ, 2006. — С. 98—101.
2. *Шутенко А. И.* Личностное измерение образовательно-информационной среды в высшей школе / А. И. Шутенко // Инновации в образовании. — М., 2012. — № 4 март. — С. 107—115.
3. *Healy K.* Software Mania / K. Healy // Forum. — Sep. 1998. — Vol. 36. — No. 3. — P. 44—45.

References

1. *Shapran L. Yu.* Dydaktychni mozhlyvosti vykorystannia avtomatyzovanykh navchalnykh kursiv vyvchennia inozemnykh mov / L. Yu. Shapran, L. I. Kunytsia, H. A. Cherednichenko // Novi tekhnolohii navchannia. — K. : NUKhT, 2006. — S. 98—101.
2. *Shutenko A. I.* Lichnostnoe izmerenie obrazovatelno-informatsionnoy sredy v vyisshey shkole / A. I. SHutenko // Innovatsii v obrazovanii. — M., 2012. — № 4 mart. — S. 107—115.
3. *Healy K.* Software Mania / K. Healy // Forum. — Sep. 1998. — Vol. 36. — No. 3. — P. 44—45.

Марина Григорьевна Шемуда,

кандидат педагогических наук, доцент

кафедра иностранной филологии и методики обучения

ГВУЗ “Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический

университет имени Григория Сковороды”

e-mail: shemuda_marina@mail.ru

Наталья Юрьевна Сердюк,

кандидат педагогических наук, доцент

кафедра иностранной филологии и методики обучения

ГВУЗ “Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический

университет имени Григория Сковороды”

e-mail: serdiuk-n@ukr.net

Сердюк Н. Ю., Шемуда М. Г.

**СРЕДСТВА МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО
УЧИТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА**

Аннотация

Статья посвящена роли и использованию средств мобильных технологий в профессиональной подготовке будущего учителя-филолога, а именно — мобильных телефонов. В статье определены возможности использования мобильных телефонов во время профессиональной подготовки будущего учителя в высшем учебном заведении, а также основные преимущества и недостатки его использования в подготовке будущего учителя иностранных языков. Освещены самые основные на сегодня виды деятельности будущего учителя-филолога на мобильных телефонах. В статье обращается внимание на большие перспективы использования индивидуальных мобильных телефонов в обучении иностранным языкам и определяется круг методических проблем, которые могут быть решены с их помощью.

Ключевые слова: мобильные технологии; мобильный телефон; компьютер; профессиональная подготовка; учитель-филолог; иностранный язык; методика.

Marina Shemuda,

*Ph.D. in Pedagogy, Assistant professor,
of the Department of Foreign Philology and Methods of Education,
SHEI "Pereyaslav-Khmelnyskyi Hryhoriy Skovoroda
State Pedagogical University",
e-mail: shemuda_marina@mail.ru*

Natalia Serdiuk,

*Ph.D. in Pedagogy, Assistant professor,
of the Department of Foreign Philology and Methods of Education,
SHEI "Pereyaslav-Khmelnysky Hryhoriy Skovoroda
State Pedagogical University",
e-mail: serdiuk-n@ukr.net*

Serdiuk N., Shemuda M.

THE MEANS OF MOBILE TECHNOLOGIES IN THE VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE PHILOLOGY TEACHERS

Abstract

The article is devoted to the role and use of mobile technologies in the vocational training of future philology teacher, namely mobile phones. The possibilities of mobile phones using in the vocational training of future teachers in higher educational establishment are defined in the article. The main advantages (availability, convenience, portability, versatility, easiness of use, saving the financial resources of an educational institution) and disadvantages of their use (inability to constantly monitor the process of such training out of study, a need to motivate students and to provide them by program materials, information which can promote their professional development, self-improvement, etc.) in the vocational training of future foreign languages teachers are identified. The most basic kinds of future philology teachers' activities with mobile phones are highlighted as: 1) use an electronic dictionary for oral and written response or to translate texts from a foreign language into native and vice versa, 2) listening to songs, 3) taking photos of text or information boards with the explanation of grammatical and lexical material, etc. The article draws attention to the great prospects of individual using mobile phones in learning foreign languages and to the methodological problems that can be solved with their help, for example: 1) studying program texts, 2) studying a vocabulary, 3) studying grammatical structures, 4) listening to audio materials for repetition and memorization playback, 5) training feedback, including simultaneous translation, 6) improving a pronunciation through audio or video recording and listening to it for a further correction, 7) recording their own ideas, thoughts, facts on tape, 8) providing a real communicative environment with native language speakers, 9) self-reflecting.

Keywords: mobile technology; mobile phone; computer; vocational training; philology teacher; foreign language; methodology.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

Збірник наукових праць

Випуск 4

Редакційна колегія залишає за собою
право редагувати та скорочувати текст
У разі передруку посилання на видання
“Професійна освіта: методологія, теорія та технології”
обов'язкове

Адреса редакції: Україна, 08401 м. Переяслав-Хмельницький Київської
обл., вул. Сухомлинського, 30, кафедра професійної освіти (ауд. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

П 84 **Професійна освіта: методологія, теорія та технології:** зб. наук. праць. / [ред. колегія: Доброскок І.І. (голов. ред) та ін.]. — Київ.: Педагогічна думка, 2016. — Вип. 4. — 260 с.
Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новаціями в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

The collection of scientific papers “Professional education: methodology, theory and technologies” includes the publication of original articles in Ukrainian, Russian and English (mixed languages) of theoretical and experimental nature on the current issues of professional education.

УДК 378:001.8(082)

ББК 74.58в

П 84